

ΑΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ : ΣΕΥΠ
ΤΜΗΜΑ : ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΘΕΜΑ:

**Παράγοντες που επηρεάζουν την κατανάλωση αλκοόλ από μαθητές
(15-18 ετών) σε ένα Ενιαίο Επαρχιακό Λύκειο της Κρήτης.**

Ονοματεπώνυμο Σπουδαστών: Καλμπουτζάκη Πελαγία
Κάργατζη Μαρία
Παπαδοβασιλάκη Κυριακή

Υπεύθυνη Καθηγήτρια: Κούτρα Κλειώ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2007

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΕΛΙΔΕΣ

Α μέρος: Θεωρητικό

Εισαγωγή.....7

Κεφάλαιο 1^ο : Θεωρητικές προσεγγίσεις που σχετίζονται με την κατανάλωση αλκοόλ.....9

1.1 Το μοντέλο του Zyckel για το ποτό των νέων.....9

1.2 Η θεωρία της ‘προβληματικής συμπεριφοράς’.....9

1.3 Κοινωνικοψυχολογική προσέγγιση.....11

1.4. Συμπεριφεριολογική προσέγγιση – θεωρία της κοινωνικής μάθησης.....12

1.5. Η θεωρία της κοινωνικοποίησης.....14

1.6. Η θεωρία της αυτο-υποτίμησης 14

Κεφάλαιο 2^ο : Χαρακτηριστικά και ψυχολογία εφήβου.....16

2.1 Γενικά, η εφηβεία.....16

2.2 Η μετάβαση από την παιδική στην εφηβική ηλικία.....17

2.3 Ψυχικές παράμετροι που σχετίζονται με τη κατανάλωση.....22

2.4 Οι συνήθειες ψυχολογικές αντιδράσεις των εφήβων.....24

2.5 Οι ανησυχίες και οι φόβοι των εφήβων.....26

2.6 Η απόκτηση ταυτότητας και η κρίση της εφηβείας.....28

Η ταυτότητα του εγώ.....28

Η κρίση της εφηβείας.....29

2.7 Τα αναπτυξιακά επιτεύγματα η στόχοι της εφηβείας.....30

Κεφάλαιο 3^ο : Κοινωνικο-πολιτισμικοί παράγοντες και κατανάλωση αλκοόλ

3.1 Ο έφηβος και η οικογένεια του.....32

3.1.1 Οι οικογενειακές παράμετροι που εμπλέκονται στην κατανάλωση 32

3.1.2. Σχέσεις γονέων εφήβων.....34

Σε τι χρησιμεύουν οι γονείς.....35

Όταν δέχονται χτυπήματα από τα παιδιά τους.....36

Υπάρχει διάλογος μεταξύ γονιών-εφήβων.....36

Με ποιο τρόπο ασκείται η εξουσία από τους γονείς.....37

<i>Η κρίση των γονιών.....</i>	38
<i>Η ανάγκη των γονιών να γνωρίζουν που βρίσκεται και τι κάνει ο έφηβος.....</i>	39
3.1.3 Οικογενειακός αστερισμός.....	40
3.1.4 Ρόλοι γονέων.....	42
3.2 Η θέση του σχολείου στη ζωή του εφήβου.....	43
3.2.1 Παράγοντες που επηρεάζουν την σχολική επίδοση.....	45
3.2.2 Η περίοδος των εξετάσεων.....	47
3.2.3 Αντιδράσεις εφήβων απέναντι στη σχολική αποτυχία.....	48
3.3 Συναναστροφές εφήβου.....	49
3.3.1 Σε ποιο βαθμό μπορούν οι φίλοι και οι συνομήλικοι να επηρεάσουν τον έφηβο.....	49
3.3.2 Αίσθηση του ανήκειν.....	50
3.4 Κοινωνία, σχολείο, οικογένεια και αυτο-εκτίμηση εφήβου.....	50
Κεφάλαιο 4^ο : Ο έφηβος και το αλκοόλ.....	54
4.1 Κατανάλωση... ουτοπία η πραγματικότητα.....	55
4.2 Συγχρονικά στοιχεία για την κατανάλωση οινοπνευματωδών από τους εφήβους.....	56
4.3 Διαχρονική σύγκριση των στοιχείων για την κατανάλωση οινοπνευματωδών από τους εφήβους και τις αντιλήψεις τους.....	57
4.4 Διακρατική σύγκριση των στοιχείων της έρευνας.....	58
4.5 Συνοπτικά ευρήματα της ευρωπαϊκής έρευνας στο σχολικό πληθυσμό για τα ναρκωτικά και το αλκοόλ.....	59
4.6 Συνοπτικά ευρήματα στους Έλληνες εφήβους.....	60
4.7 Κατανάλωση αλκοόλ από νέους του Ηρακλείου Κρήτης.....	62
΄Β μέρος: Ερευνητικό	
Κεφάλαιο 5^ο : Ο σκοπός της έρευνας.....	64
5.1 Σκοπός και στόχοι της έρευνας.....	64
5.2 Ερευνητικές υποθέσεις και ερευνητικά ερωτήματα.....	64
Κεφάλαιο 6^ο : Μεθοδολογία έρευνας.....	66

6.1 Ερευνητική στρατηγική.....	66
6.2 Στατιστική ανάλυση.....	66
6.3 Ο πληθυσμός και το πλαίσιο της μελέτης.....	66
6.4 Η επιλογή του δείγματος.....	66
6.5 Το ερευνητικό εργαλείο.....	67
6.5.1 Μέσο έρευνας.....	67
6.5.2 Θεματικές ενότητες εργαλείου.....	67
6.5.3 Η δομή του εργαλείου.....	67
6.6 Χρονοδιάγραμμα ενεργειών.....	68
Κεφάλαιο 7^ο : Παρουσίαση αποτελεσμάτων	69
7.1 Αποτελέσματα.	69
7.1.1 Ατομικές πληροφορίες.	69
7.1.2 Σχολική επίδοση.....	69
7.1.3 Εξωσχολικές δραστηριότητες.....	71
7.1.4 Διασκέδαση.....	72
7.1.5 Κατανάλωση αλκοόλ.....	72
7.1.6 Στάση απέναντι στο αλκοόλ.....	74
7.2 Συσχετίσεις εξαρτημένων μεταβλητών.....	76
Κεφάλαιο 8^ο : Συζήτηση	82
8.1 Συζήτηση.....	82
8.2 Συμπεράσματα.....	90
8.3 Προτάσεις.....	91
Βιβλιογραφία	93
Παράρτημα	
1) Ερωτηματολόγιο.....	103
2) Πίνακες.....	108
3) Έγκριση διεξαγωγής έρευνας από την δ/ση Έ/θμιας εκπαίδευσης	

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η μελέτη αυτή αποτελεί την πτυχιακή μας εργασία, η οποία παραδόθηκε και εγκρίθηκε το 2006 στο ΑΤΕΙ Κρήτης (Ηράκλειο).

Για την ολοκλήρωση της εργασίας αυτής συνέβαλαν πολλοί άνθρωποι και με πολλούς τρόπους.

Για το λόγο αυτό θα θέλαμε να εκφράσουμε την ευγνωμοσύνη μας στις οικογένειες μας για την αμέριστη συμπαράσταση και ηθική τους υποστήριξη καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μας. Επίσης ένα θερμό ευχαριστώ οφείλουμε η κάθε μια ξεχωριστά σε κάποιο αγαπημένο μας πρόσωπο.

Σε όλους αυτούς, λοιπόν εκφράζουμε την απέραντη ευγνωμοσύνη μας...

Καλμπουτζάκη Πελαγία

Κάργατζη Μαρία

Παπαδοβασιλάκη Κυριακή

Ηράκλειο 2007

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«ΑΛΚΟΟΛ : Αποδεκτό κοινωνικά, επικίνδυνο ουσιαστικά...»

Η χρήση και η κατάχρηση αλκοόλ στην εφηβεία εξακολουθεί να αποτελεί σημαντικό πρόβλημα στην Ευρώπη, αλλά και σε όλο τον κόσμο. Παρά την μείωση της χρήσης παράνομων φαρμάκων στην εφηβική ηλικία, η κατανάλωση αλκοόλ έχει παραμείνει ως το πρώτο και μεγαλύτερο φαρμακευτικό πρόβλημα μεταξύ των εφήβων στις ΗΠΑ και στην Ευρώπη. Οι έφηβοι είναι περισσότερο επιρρεπείς να αναπτύξουν πραγματικό εθισμό, διότι η μετάβαση από την κατανάλωση στην εξάρτηση επιταχύνεται με πολύ γρηγορότερο ρυθμό συγκριτικά με τους ενήλικες. Το αλκοόλ ευθύνεται για την νοσηρότητα και τη θνησιμότητα στους εφήβους περισσότερο από ότι όλες οι άλλες ουσίες σε συνδυασμό.

Στις ευρωπαϊκές χώρες, η κατανάλωση αλκοόλ είναι αρκετά συχνή από τους εφήβους, με την Ελλάδα να κατέχει την τρίτη θέση μετά τη Δανία και τη Βρετανία. Τις καταστροφικές συνέπειες της άκριτης κατανάλωσης αλκοόλ δείχνει το γεγονός ότι στην Ευρώπη, ένας στους τέσσερις θανάτους μεταξύ των ηλικιών 15-29 συνδέεται άμεσα ή έμμεσα με το οινόπνευμα. Από στοιχεία ερευνών στην Ελλάδα προκύπτει ότι οι έφηβοι καταναλώνουν για πρώτη φορά αλκοόλ στην ηλικία των 12 ετών, ενώ ο μέσος όρος της ηλικίας που αρχίζουν οι νέοι να συμμετέχουν στην επικίνδυνη αυτή συνήθεια, διαμορφώνεται στα 16,2 χρόνια.

Στη χώρα μας το αλκοόλ είναι συνυφασμένο με την κοινωνική ζωή και την καθημερινότητα. Η νομιμότητα της ουσίας, η σχέση της με τα ήθη και έθιμα που παρατηρείται σε όλες τις παραδοσιακά οινοπαραγωγικές χώρες της Μεσογείου έχουν δημιουργήσει το παραδοσιακό μοντέλο κατανάλωσης αλκοόλ. Αναφορικά με την γεωγραφική προέλευση των μαθητών που καταναλώνουν αλκοόλ υπάρχει επικέντρωση στις ημιαστικές και αγροτικές περιοχές και μειώνεται στα αστικά κέντρα. Οι παράγοντες κινδύνου για την έναρξη χρήσης του αλκοόλ είναι πολλοί και αφορούν στην οικογένεια, τους συνομηλίκους, την ψυχολογία.

Πολλοί και περίπλοκοι λόγοι ερμηνεύουν το γιατί πίνουν οι νέοι, οι περισσότεροι από αυτούς όμως σχετίζονται με την επιθυμία τους να νοιώθουν καλά και να περνούν όμορφα με τους φίλους τους, ξεκινούν από την απλή ευχαρίστηση μέχρι την πεποίθηση ότι ξεπερνούν έτσι τα προσωπικά τους προβλήματα. Από έρευνες έχει διαπιστωθεί ότι από τους πιο σημαντικούς λόγους που οδηγούν τους εφήβους στην κατανάλωση αλκοόλ είναι η διευκόλυνση της κοινωνικοποίησης τους και η σεξουαλική αποδοχή. Πολλοί έφηβοι πίνουν για λόγους προσαρμογής στην παρέα, γιατί αισθάνονται ως «ενήλικοι», από περιέργεια, επειδή είναι της μόδας, ή ακόμα στο πλαίσιο μιας αποκλίνουσας συμπεριφοράς, όπως κακή επίδοση στα μαθήματα, έλλειψη στόχων, απαισιοδοξία, μοναξιά. Από την άλλη, προδιαθεσικοί παράγοντες από την οικογένεια μπορούν να αποτελέσουν δυσάρεστα γεγονότα, όπως οικονομική κατάρρευση, χαλαρές οικογενειακές σχέσεις, διαζύγιο γονέων κ.λ.π.

Η περιγραφή όμως ενός φαινομένου και η προσέγγιση του σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερο βαθμό είναι παράγοντες που συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση του. Με βάση την αρχή αυτή, σχεδιάστηκε η παρούσα εργασία, με σκοπό την διερεύνηση και περιγραφή των κοινωνικοπολιτισμικών και ψυχολογικών παραγόντων που επηρεάζουν την κατανάλωση και την στάση μαθητών Μέσης Εκπαίδευσης στην επαρχία απέναντι στο αλκοόλ.

Πιο συγκεκριμένα, οι επιμέρους στόχοι της έρευνας αυτής, συνδέονται με την διερεύνηση των όποιων παραγόντων επηρεάζουν τη κατανάλωση αλκοόλ. Επίσης, θα εξεταστεί η συσχέτιση της κατανάλωσης με τη σχολική επίδοση, τις εξωσχολικές δραστηριότητες, την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, την συχνότητα των εξόδων και την στάση απέναντι στο αλκοόλ. Ενώ, στο τέλος, θα γίνει μια προσπάθεια για την διατύπωση προτάσεων και στρατηγικών για την επίλυση των προβλημάτων που προκύπτουν από την στάση και κατά συνέπεια από την κατανάλωση αλκοόλ προκειμένου να δημιουργηθούν συνθήκες βελτίωσης της υγείας των μαθητών.

Οι άξονες με τους οποίους θα ασχοληθεί η παρούσα εργασία στο θεωρητικό μέρος είναι οι εξής: Πρώτο κεφάλαιο: αρχικά θα παρατεθούν οι θεωρητικές προσεγγίσεις που σχετίζονται με την κατανάλωση αλκοόλ. Δεύτερο κεφάλαιο: περιγράφεται η εφηβική ηλικία από αναπτυξιακή σκοπιά, η κρίση ταυτότητας που παρατηρείται, οι ανάγκες, τα αναπτυξιακά επιτεύγματα κ.α. Συγκεκριμένα, περιγράφονται διεξοδικά οι αλλαγές που επισυμβαίνουν σε κάθε τομέα της ανάπτυξης, καθώς και οι φόβοι και οι ανησυχίες των εφήβων. Τρίτο κεφάλαιο: Γίνεται μία προσπάθεια εντοπισμού των κοινωνικών συνθηκών και της συμβολής διαφόρων φορέων (οικογένεια, σχολείο, φίλοι..) στο ζήτημα της κατανάλωσης αλκοόλ από τους εφήβους. Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο: παρατίθενται επιδημιολογικά και στατιστικά στοιχεία για την έκταση του προβλήματος.

Έπειτα θα ακολουθήσει το δεύτερο μέρος της εργασίας που σχετίζεται με την έρευνα. Αφού γίνει περιγραφή της μεθοδολογίας της έρευνας, θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα.

Κεφάλαιο 1: Θεωρητικές προσεγγίσεις που σχετίζονται με την κατανάλωση αλκοόλ

1.1 Το μοντέλο του Zycker για το ποτό των νέων

Το μοντέλο αυτό αντιπροσωπεύει μια αλληλεπιδραστική προοπτική, που περιλαμβάνει όλες τις μείζονες μεταβλητές που πιστεύεται πως επηρεάζουν τη συμπεριφορά, σχετική με το ποτό. Τέσσερις ομάδες επιρροών είναι οι : 1) Κοινωνικοπολιτιστικές και Κοινωνικές επιρροές, 2) Οικογένεια, 3) Φίλοι και 4) Επιρροές που έχουν σχέση με την προσωπικότητα του ίδιου του ατόμου.

Το μοντέλο προτείνει πως τα επίπεδα επιρροών έχουν διαφορετικά αποτελέσματα κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης: Από τη γέννηση μέχρι την πρώτη παιδική ηλικία σημαντικότεροι παράγοντες είναι η εσωτερική δομή του ατόμου, η οικογένεια και οι κοινωνικοπολιτισμικοί παράγοντες. Από τα 6 μέχρι τα 18 χρόνια, οι επιρροές των φίλων βαθμιαία αυξάνουν σε σοβαρότητα, ενώ η οικογένεια αρχίζει να επηρεάζει λιγότερο και η σημασία της μειώνεται αισθητά στην αρχή της ενηλικίωσης.

Το μοντέλο αυτό συνυπολογίζει και βιολογικές μεταβλητές, γεγονός που αποτελεί την πιο σημαντική διαφορά του, με το επόμενο μοντέλο, των Jessor και Donovan¹, με το οποίο έχει πολλά κοινά σημεία.

1.2 Η θεωρία της ‘προβληματικής συμπεριφοράς’

Η θεωρία αυτή προτάθηκε από τους Jessor και Jessor² και βασίστηκε στις κοινωνικο-δομικές προσεγγίσεις της αποκλίνουσας συμπεριφοράς και στην θεωρία της κοινωνικής μάθησης. Σαν προβληματική συμπεριφορά ορίζεται εκείνη η συμπεριφορά που αποκλίνει από τα καθιερωμένα. Μια συμπεριφορά, κατά τους Jessors, θεωρείται προβληματική όταν εκδηλώνεται σε ακατάλληλη χρονική περίοδο, νωρίτερα από την καθιερωμένη. Εξετάζει τρεις μεγάλες κατηγορίες ανεξάρτητων μεταβλητών : την δημογραφική κοινωνική δομή και την συμπεριφορά, το κοινωνικό περιβάλλον που αντιλαμβάνεται ο έφηβος και το σύστημα της προσωπικότητας.

Το κοινωνικό περιβάλλον περιλαμβάνει πλευρές του κοινωνικού πλαισίου, υποκειμενική εμπειρία των οποίων αποκτά το άτομο, όπως π.χ. η σχετική επιρροή των γονέων ή φίλων, ή η κοινωνική υποστήριξη της προβληματικής συμπεριφοράς κ.λ.π. Το σύστημα της προσωπικότητας περιλαμβάνει τρεις άξονες: τα κίνητρα, τα προσωπικά πιστεύω του ατόμου και τις δομές του προσωπικού ελέγχου. Συσχετίσεις μεταξύ των τριών αυτών μεταβλητών συνιστούν μια δυναμική κατάσταση που σκιαγραφεί ένα ‘προφίλ προβληματικής συμπεριφοράς’. Τα χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν ένα τέτοιο προφίλ εμφανίζουν μικρότερο ποσοστό στην επιτυχία, μεγαλύτερο στην

¹ Μαρσέλος Μάριος, 1989, «Οινοπνευματώδη Ποτά και Μαθητόκοσμος».

² Jessor R, Jessor S.L, 1973, «Problem Drinking in Youth: Personality, Social and Behavioral Antecedents and Correlates», In: M.E. Chaferz (Eds.): Psychological and Social Factors in Drinking, Washington DC.

ανεξαρτησία, την κοινωνική κριτική, λιγότερο γονικό έλεγχο και υποστήριξη, μεγαλύτερη επιρροή των φίλων, περισσότερη προβολή μοντέλων για ποτό από τους φίλους και τον εγγύς κοινωνικό περίγυρο, περισσότερο αποκλίνουσα συμπεριφορά και λιγότερη ενασχόληση με τη θρησκεία³.

Η θεωρία προτείνει πως, όσο μεγαλύτερες είναι οι τιμές στα παραπάνω συστήματα, τόσο νωρίτερα αρχίζει η προβληματική συμπεριφορά, ιδιαίτερα εκείνη που αφορά κατανάλωση οινοπνεύματος. Η θεωρία αυτή έχει ελεγχθεί εμπειρικά, τόσο από παράλληλες επιδημιολογικές μελέτες με επαναλήψεις ανά έτος και δείγματα μαθητών και πρωτοετών φοιτητών⁴ όσο και σε εθνικό για τις ΗΠΑ επίπεδο, με δείγμα 13.100 μαθητών⁵.

Όπως, σημειώνουν οι συγγραφείς⁶, οι συσχετίσεις που επιχειρούνται είναι στην πραγματικότητα περισσότερο σύνθετες. Αν και σε πολλά από τα δεδομένα υπάρχουν ενδείξεις αιτιώδους σύνδεσης μεταξύ των μεταβλητών και της σχετικής με το ποτό προβληματικής συμπεριφοράς, δεν μπορεί εύκολα κανείς να τεκμηριώσει αιτιώδη σχέση. Ιδιαίτερα, όπως η Kandel⁷ επισημαίνει, στα θέματα που αφορούν το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Η ίδια, σχολιάζοντας συνολικά την εργασία τους, παρατηρεί πως οι μετρήσεις μεταξύ των συστημάτων σχετίζονται σε υψηλό βαθμό μεταξύ τους και ίσως μετρούν τον ίδιο παράγοντα, θέτοντας έτσι θέμα μεθοδολογικού προβλήματος, ενώ διάφορες μεταβλητές, ιδιαίτερα όσες μελετούν την ενδοοικογενειακή δομή και την κοινωνικοποίηση, δεν συζητούνται ούτε αναλύονται συστηματικά⁸.

Οι Donovan και Jessor⁹ τονίζουν ότι το πλάνο των πολλαπλών μεταβλητών δεν μπορεί να προβλέψει, αν ο προβληματικός πότης θα "αποχαρακτηρισθεί" με τον καιρό, αν θα συνεχίσει και θα παραμείνει στα ίδια επίπεδα ή αν το πρόβλημα θα γίνει πιο σοβαρό. Η γνώση αυτής της πρόβλεψης θα μπορούσε να βοηθήσει στο να διευκρινιστεί αν το ποτό σε νεαρή ηλικία είναι απλώς ένα μέρος της ανάπτυξης ή αν είναι ένα προμήνυμα του μέλλοντος που με τον χρόνο γίνεται σοβαρότερο. Στο θέμα αυτό, προσπάθησαν, με ενδιαφέροντα αποτελέσματα, να δώσουν μια πρώτη απάντηση, σε μια νεότερη εργασία τους¹⁰.

Η σημασία των διάφορων κοινωνικο-πολιτισμικών παραγόντων, που λαμβάνει υπόψη της, η θεωρία αυτή, είναι αναμφισβήτητη για την ανάπτυξη

³ Υφαντής Θ.Ν, 1991, «Έφηβοι και Κατάχρηση Οινοπνευματωδών Ποτών», Ιατρική, 59 (4).

⁴ Jessor R, Jessor S.L, 1973, "Problem Drinking in Youth: Personality, Social and Behavioral Antecedents and Correlates", In: M.E. Chaferz (Eds.): Psychological and Social Factors in Drinking, Washington DC, NIAAA, 3-23.

⁵ Donovan, J.E and Jessor R, 1978, "Adolescent Problem Drinking: Psychosocial Correlates in a National Sample Study", J. Stud. Alcohol, 39 (9): 1506-1524.

⁶ Jessor R, Jessor S.L, 1973, "Problem Drinking in Youth: Personality, Social and Behavioral Antecedents and Correlates", In: M.E. Chaferz (Eds.): Psychological and Social Factors in Drinking, Washington DC.

⁷ Μαρσέλος Μάριος, 1989, «Οινοπνευματώδη Ποτά και Μαθητόκοσμος».

⁸ Μαρσέλος Μάριος, 1989, «Οινοπνευματώδη Ποτά και Μαθητόκοσμος».

⁹ Donovan, J.E and Jessor R, 1978, "Adolescent Problem Drinking: Psychosocial Correlates in a National Sample Study", J. Stud. Alcohol, 39 (9).

¹⁰ Donovan, J.E and Jessor R, Jessor L, 1983, "Problem Drinking in Adolescence and Youth Adulthood: A Follow-Up Study", J. Stud. Alcohol 44 (1): 109-137.

συμπεριφοράς πότη. Όμως, το μοντέλο αυτό χρησιμοποιεί κυρίως όρους «απόκλισης». Μετά την στροφή των περισσότερων σύγχρονων μελετών από επιλεγμένους ή κλινικούς πληθυσμούς σε μεγάλα δείγματα φυσιολογικού πληθυσμού εφήβων και νέων ενηλίκων, η έρευνα έχει απομακρυνθεί από τη μελέτη της «απόκλισης» και κατευθύνεται προς την μελέτη της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης. Αποτέλεσμα αυτής της μετατόπισης είναι η ανακάλυψη νέων πλευρών για τη σημασία της κοινωνικοποίησης στη συμπεριφορά που σχετίζεται με την κατανάλωση ουσιών.

1.3 Κοινωνικοψυχολογική προσέγγιση

Οι Chassin et al.¹¹, συνέθεσαν και επαλήθευσαν εμπειρικά ένα μοντέλο, με το οποίο παράγοντες όπως η εικόνα που έχει ο έφηβος για την κοινωνία (Social-Image) και για τον εαυτό του (Self-Image), σχετίζονται με τη κατανάλωση οινόπνευματος.

Κορμό της μελέτης τους αποτέλεσε η κεντρική ιδέα των Leven-thal και Clearly¹², πως οι έφηβοι αντιλαμβάνονται και εκτιμούν την εικόνα της κοινωνίας σε σχέση με μια ιδιαίτερη ουσία. Αν η εικόνα αυτή περιέχει θετικά χαρακτηριστικά και ιδιότητες, οι έφηβοι μπορεί να χρησιμοποιούν την ουσία για να κατακτήσουν αυτά τα χαρακτηριστικά, είτε στα μάτια τους, είτε στα μάτια των άλλων¹³.

Τρεις θεωρούνται οι κύριοι τρόποι σύνδεσης της εικόνας, με την οποία είναι συνδεδεμένη μια συμπεριφορά, με την ίδια την συμπεριφορά:

1. Θεωρία της συνέπειας (Constistency Theory)

Ο έφηβος είναι ίσως περισσότερο πιθανό να υιοθετήσει μια συμπεριφορά που η εικόνα της συμπίπτει με την εικόνα που έχει ο ίδιος για τον εαυτό του.¹⁴ Για παράδειγμα, άνθρωποι που θεωρούν τους εαυτούς τους ριψοκίνδυνους, μπορεί να προσελκύνονται από συμπεριφορές, που η σχετική εικόνα τους συμπίπτει με ένα ριψοκίνδυνο άτομο. Ενισχύοντας την παραπάνω υπόθεση, η Chassin¹⁵ βρήκε ότι οι έφηβοι που θεωρούσαν πως η εικόνα που είχαν για τον εαυτό τους έμοιαζε με την εικόνα ενός πότη, ήταν σαφώς περισσότερο επιρρεπής στο ποτό.

2. Αυτο-επαυξητική θεωρία (Self –Enhancement Theory)

Το άτομο υιοθετεί μια συμπεριφορά, αν η σχετική με αυτή εικόνα είναι μέσα στις φιλοδοξίες του . Ιδιαίτερα οι έφηβοι, είναι ικανοί να αυξήσουν την αυτοεκτίμησή τους, υιοθετώντας μια συμπεριφορά, της οποίας η σχετική εικόνα εμπεριέχει τις δικές τους ιδέες. Τα ευρήματα της Chassin επιβεβαιώνουν και αυτή την άποψη, κυρίως όσο αφορά στα αγόρια.

¹¹ Υφαντής Θ.Ν., 1991, «Έφηβοι και Κατάχρηση Οινόπνευματωδών Ποτών», Ιατρική, 59 (4).

¹² Υφαντής Θ.Ν., 1991, «Έφηβοι και Κατάχρηση Οινόπνευματωδών Ποτών», Ιατρική, 59 (4).

¹³ Μαρσέλος Μάριος, 1989, «Οινόπνευματώδη Ποτά και Μαθητόκοσμος».

¹⁴ Burke, P. and Reitress, D., 1980, "The Link Between Identity and Role Performance", Soc. Psychol. Q. 43.

¹⁵ Υφαντής Θ.Ν., 1991, «Έφηβοι και Κατάχρηση Οινόπνευματωδών Ποτών», Ιατρική, 59 (4).

3. Χειρισμός εντύπωσης (Impression Management):

Ένας έφηβος μπορεί να πίνει για να επιτύχει μια θετική εικόνα στα μάτια των φίλων του. Αν η εικόνα που συνδέεται με το ποτό είναι μια από εκείνες που οι φίλοι θαυμάζουν, οι έφηβοι μπορεί να πίνουν για να δημιουργούν μια κοινωνικά επιθυμητή εικόνα στο ακροατήριο των φίλων. Αυτή η άποψη προσεγγίζει την αντίληψη που θέλει το ποτό έναν τρόπο συμβολικής κοινωνίας, μιας ιδιαίτερης εικόνας σε άλλους ανθρώπους.

Εδώ, πρέπει να επισημανθεί πως η παραπάνω θεωρητική προσέγγιση έχει μια σημαντική προγνωστική αξία, δεδομένου ότι αρκετοί από τους παράγοντες του συνδέονται με την εικόνα της κοινωνίας και σχετίζονται με τις προθέσεις, κυρίως των αγοριών να πιουν στο μέλλον. Αυτό σημαίνει πως η συνδεδεμένη “εικόνα” με το ποτό, προηγείται, παρά είναι αποτέλεσμα της κατανάλωσης οινόπνευματων.

1.4. Συμπεριφερσιολογική προσέγγιση – θεωρία της κοινωνικής μάθησης

Το συμπεριφερσιολογικό πρότυπο υποστηρίζει πως η συνήθεια των εφήβων να πίνουν είναι μια συμπεριφορά που, όπως άλλες συμπεριφορές, μαθαίνεται, και ακολουθεί τις ψυχολογικές αρχές της μάθησης¹⁶. Αυτή η προσέγγιση προτείνει επιπλέον ότι μια λειτουργική, συμπεριφερσιολογική αναλυτική προσέγγιση, είναι χρήσιμη και για τον προσδιορισμό των μεταβλητών, που ελέγχουν και συντηρούν η κατανάλωση από τους εφήβους και για την τυποποίηση, την προσέγγιση και τον προσδιορισμό στρατηγικών για την πρόληψη και για την θεραπεία.

Έχοντας υπόψιν τα δεδομένα και άλλων ερευνητών, ο Stumphauer¹⁷ καταλήγει πως, ένας συνδυασμός πρωταρχικής ενίσχυσης (το να νιώθει καλά, περισσότερο χαλαρωμένος), κοινωνικής ενίσχυσης (ενθάρρυνση, παρέα, έπαινος) και αρνητικής ενίσχυσης (τερματισμός του άγχους και άλλων δυσάρεστων συναισθημάτων), φαίνεται ιδιαίτερα γόνιμος για τη συμπεριφερσιολογική μελέτη του προβλήματος.

Ο Miller και Mastria¹⁸ έχουν περιγράψει πιο καθαρά ένα μοντέλο λειτουργικής / συμπεριφερσιολογικής ανάλυσης, μοντέλο που παρά τις όποιες μεθοδολογικές επιφυλάξεις, κοινές άλλωστε για όλες τις εργασίες αυτού του τύπου, επαλήθευσε εμπειρικά ο Stumphauer¹⁹. Το μοντέλο αυτό είναι το ABC’s μοντέλο για το ποτό των εφήβων:

Προηγούμενα → Ποτό → Επακόλουθα

Οι εισηγητές που υποστηρίζουν πως οι σχετικοί παράμετροι με το ποτό (ποιότητα, ποσότητα, συχνότητα, στυλ) κατανοούνται και αντιμετωπίζονται καλύτερα με προσεκτική ανάλυση των ιδιαίτερων γεγονότων που συμβαίνουν λίγο πριν το ποτό (ερεθίσματα, πράγματα που συνέβησαν τότε, πριν) και

¹⁶ Υφαντής Θ. Ν, 1991, «Έφηβοι και κατάχρηση οινόπνευματων ποτών», Ιατρική.

¹⁷ Υφαντής Θ. Ν, 1991, «Έφηβοι και κατάχρηση οινόπνευματων ποτών», Ιατρική

¹⁸ Υφαντής Θ. Ν, 1991, «Έφηβοι και κατάχρηση οινόπνευματων ποτών», Ιατρική

¹⁹ Υφαντής Θ. Ν, 1991, «Έφηβοι και κατάχρηση οινόπνευματων ποτών», Ιατρική

αμέσως μετά από αυτό (φαρμακολογικά αποτελέσματα και κοινωνική ενίσχυση).

Ο Miller και Mastria²⁰ περιγράφουν πέντε μείζονες κατηγορίες «προηγούμενων» γεγονότων που επιταχύνουν την υπερκατανάλωση οινόπνευματων ποτών: κοινωνικά, συναισθηματικά, έχοντα σχέση με τις περιστάσεις, γνωσιακά και σχετιζόμενα με τη βιολογική κατάσταση του οργανισμού. Επίσης τα «επακόλουθα» (είτε η φύση της ενίσχυσης είναι θετική, είτε αρνητική) μπορούν και αυτά να καταταχθούν σε παρόμοιες κατηγορίες. Το μαθησιακό μοντέλο αποδεικνύεται από τα μέχρι τώρα εμπειρικά δεδομένα σχετικά αποτελεσματικό, τουλάχιστον όσον αφορά στην κατανόηση του τρόπου παρέμβασης κοινωνικών αλλά και φαρμακολογικών παραγόντων για τη διαμόρφωση της στάσης κυρίως των εφήβων απέναντι στο ποτό και της σχετικής με αυτό συμπεριφοράς τους.

Την ψυχολογική προοπτική των μαθησιακών θεωριών, κυρίως του Skinner²¹, προσπαθεί ο Akers²² να συζεύξει με μια κοινωνιολογική προσέγγιση, δημιουργώντας τη θεωρία της «κοινωνικής μάθησης», βασιζόμενος στα αποτελέσματα μιας εμπειρικής μελέτης.

Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, το αν η αποκλίνουσα ή η προσαρμοσμένη στους ισχύοντες κανόνες συμπεριφορά, σχετική με την κατανάλωση ουσιών, αποκτάται ή διατηρείται, εξαρτάται από προηγούμενες ή τωρινές αμοιβές ή και από τιμωρίες γι' αυτή και συνεπάγονται μια διαφορετική συμπεριφορά (διαφορική ενίσχυση).

Επιπρόσθετα, οι άνθρωποι, σε αλληλεπίδραση με σημαντικές ομάδες στη ζωή τους, μαθαίνουν σημαντικούς ορισμούς (κανόνες, στάσεις, κατευθύνσεις) μιας συμπεριφοράς σαν καλή ή κακή που μπορεί απευθείας να ενισχυθεί αλλά και να δράσει σαν έναυσμα για ένα ερέθισμα προς άλλη συμπεριφορά.

Οι ενισχύσεις μπορεί να είναι μη-κοινωνικές (όπως τα άμεσα βιολογικά αποτελέσματα των ουσιών) όπως και κοινωνικές. Τα κυριότερα αποτελέσματα πάνω στη συμπεριφορά έρχονται από μια αλληλεπίδραση, κάτω από την επιρροή εκείνων των ομάδων που ελέγχουν τις μείζονες πηγές ενίσχυσης και τιμωρίας των ατόμων, εκθέτοντας τα σε διάφορα μοντέλα συμπεριφοράς και θεσπίζοντας διάφορους κανόνες.

Η θεωρία αυτή επιτρέπει ένα προσδιορισμό των μηχανισμών της διαπροσωπικής επιρροής και επίσης αναγνωρίζει ότι οι ενισχύσεις μπορεί να είναι τόσο κοινωνικές όσο και μη, γεγονός ιδιαίτερα σημαντικό για την κατανάλωση διάφορων ουσιών, όπου υπάρχει σαφή βιολογική ενίσχυση από την ίδια την ουσία.

²⁰Υφαντής Θ. Ν, 1991, «Έφηβοι και κατάχρηση οινόπνευματων ποτών», Ιατρική

²¹Υφαντής Θ. Ν, 1991, «Έφηβοι και κατάχρηση οινόπνευματων ποτών», Ιατρική.

²² Akers R.L, Krohn M.D, Lanza-Kadice L. and Radoserich M., 1979, «Social learning and deviant behaviour: a specific test of a general theory».

1.5. Η θεωρία της κοινωνικοποίησης

Η θεωρία αυτή εστιάζει στο πλέγμα των διαπροσωπικών σχέσεων των αναπτυσσομένων εφήβων με το εγγύς περιβάλλον τους, δηλαδή τους γονείς τους²³. Βασική της αρχή είναι πως η κατανάλωση οινόπνευματων είναι μια από τις πολλές συμπεριφορές των εφήβων που είναι μια αλληλεπίδραση μεταξύ των χαρακτηριστικών και των συναγωνιζόμενων αυτών επιρροών διαφόρων κοινωνικών ομάδων. Το θεμελιώδες θεωρητικό ζήτημα στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης του εφήβου είναι η έκταση με την οποία οι συμπεριφορές τους εξαρτώνται από τις επιρροές των φίλων και των ενηλίκων, ιδιαίτερα των γονέων. Η κατανάλωση ουσιών δηλαδή, μπορεί να αντανakλά επιρροές ενηλίκων, με τους ίδιους τους ενήλικες που πίνουν.

Η περιγραφή της επίδρασης σημαντικών προσώπων του περιβάλλοντος των εφήβων σ' αυτούς θα μπορούσε να δοθεί σε δυο επίπεδα:

Το πρώτο είναι η **μίμηση**: στο οποίο οι νέοι διαπλάθουν την συμπεριφορά τους ή τη στάση τους πάνω σε συμπεριφορές άλλων, απλώς παρατηρώντας τους και περιγράφοντας τις συμπεριφορές τους ή στην περίπτωση της γονικής κατανάλωσης ουσιών, μεταφέροντας τις σε τύπους περισσότερο αποδεκτούς στο στυλ της ζωής ενός νέου.

Το δεύτερο είναι η **κοινωνική ενίσχυση**: οι έφηβοι ενσωματώνουν και εσωτερικεύουν ορισμούς και επιδεικνύουν συμπεριφορές που αποδοκιμάζονται από σημαντικά πρόσωπα του περιβάλλοντος τους.

Επιπλέον, η ποιότητα της σχέσης γονέα-παιδιού πιστεύεται ότι έχει αντανakλαστικά αποτελέσματα στην εμπλοκή με «αποκλίνουσες» δραστηριότητες, ανεξάρτητα από τη συμπεριφορά των γονέων στα ίδια θέματα²⁴.

1.6. Η θεωρία της αυτο-υποτίμησης

Η θεωρία του Kaplan²⁵ βασίζεται στα «απαιτούμενα κίνητρα αυτοεκτίμησης». Σύμφωνα με αυτήν, ένα πρόσωπο εμπλέκεται σε αποκλίνουσες δραστηριότητες για να αποκαταστήσει μια όψη του εαυτού του που προηγουμένως καταστράφηκε από γεγονότα που υποτιμούν τον εαυτό του στα μάτια της παρέας.

Αποδοχή των αποκλίνουσων δραστηριοτήτων και ταύτιση με μια ανάλογη στάση, εμπνέουν εκτίμηση και επιδοκιμασία, αλλά μόνο όσον αφορά την έκταση που μια ιδιαίτερη συμπεριφορά αποκλίνει από τους τύπους της παρέας. Η σχέση μεταξύ αυτοεκτίμησης και αποκλίνουσας συμπεριφοράς θεωρείται ότι επιτυγχάνεται με τέσσερις τρόπους:

²³ Υφαντής Θ. Ν, 1991, «Έφηβοι και κατάχρηση οινόπνευματων ποτών», Ιατρική.

²⁴ Hirschi T., 1969, «Causes of delinquency», Berkley Calif, University of California

²⁵ Υφαντής Θ. Ν, 1991, «Έφηβοι και κατάχρηση οινόπνευματων ποτών», Ιατρική, 59(4)

1. υποκειμενική σύνδεση αρνητικών στάσεων απέναντι στον εαυτό του με τις εμπειρίες της παρέας.
2. ανάπτυξη αντισυμβατικών στάσεων.
3. αδυναμία διατήρησης θετικής αυτοεκτίμησης μέσα στα πλαίσια της συμβατικής συμπεριφοράς
4. προβολή της επιλογής της απόκλισης στο «φυσιολογικό» δείγμα

Η θεωρία ελέγχθηκε εμπειρικά με επαναληπτικές ανά έτος μελέτες σε μεγάλο αριθμό μαθητών. Υψηλή αυτοεκτίμηση οδηγεί στο ποτό μόνο, όταν οι έφηβοι δοκιμάζουν υποτιμητικές εμπειρίες στο σχολείο και κρατούν αντισυμβατικές στάσεις, ενώ επηρεάζει κυρίως νέους προερχόμενους από μεσαία παρά από χαμηλά κοινωνικά στρώματα.

Μια σημαντική εμπειρική εξαίρεση στην θεωρία αυτή είναι το εύρημα, ότι η εισπραπτόμενη απουσία θετικής εκτίμησης από τους φίλους δεν προδικάζει απαραίτητα, αποκλίνουσα συμπεριφορά. Ο Karlan²⁶ καταλήγει στο συμπέρασμα πως συμμετοχή σε παρόμοιες δραστηριότητες απαιτεί συμμετοχή σε ομάδα. Η αρχική του πρόβλεψη για σύνδεση μεταξύ της αποκλίνουσας συμπεριφοράς και απόρριψης από την παρέα, προϋποθέτει οπωσδήποτε συμμετοχή σε μια «αποκλίνουσα παρέα». Δεν παίρνει υπόψιν της, την φύση των συμβάσεων και αξιών που χαρακτηρίζουν τις διάφορες παρέες. Βεβαίως, δεν δείχνουν όλες οι παρέες ενδιαφέρον για την κατανάλωση ουσιών. Έτσι, εμπλοκή σε αποκλίνουσες συμπεριφορές που ακολουθεί απόρριψη από την παρέα, θα μπορεί να συμβεί μόνο όταν η παρέα είναι «αποκλίνουσα».

²⁶ Υφαντής Θ. Ν, 1991, «Έφηβοι και κατάχρηση οινοπνευματωδών ποτών», Ιατρική, 59(4)

Κεφάλαιο 2^ο : Χαρακτηριστικά και ψυχολογία εφήβου

2.1 Γενικά, η εφηβεία

Η εφηβική ηλικία ίσως είναι από τις σπουδαιότερες ηλικίες της ζωής του ανθρώπου. Είναι ένας ευδιάκριτος κρίκος στην αλυσίδα των φάσεων συγκρότησης της ανθρώπινης προσωπικότητας. Αποτελεί την γέφυρα που συνδέει την παιδική με την νεανική ηλικία. Η εφηβική ηλικία είναι η τελευταία φάση της ανάπτυξης πριν το άτομο μπει οριστικά στην ωριμότητα, την ενήλικη ζωή. Καλύπτει τη χρονική περίοδο από την παιδική ηλικία ως την ώριμη ηλικία και αποτελεί την περίοδο, κατά την οποία το άτομο δεν ανήκει πλέον στην παιδική ηλικία, αλλά, ούτε και στην ενήλικη ζωή. Αποτελεί μία μεταβατική περίοδο, όπου το παιδί από την ανεμελιά, το παιχνίδι και τη συναισθηματική εξάρτηση περνά στην υπευθυνότητα και στον κόσμο των ενηλίκων. Ο έφηβος παρουσιάζει χαρακτηριστικά που θυμίζουν τόσο παιδί όσο και ενήλικο. Γι' αυτό άλλωστε η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται ως μεταβατική. Η εφηβεία λοιπόν αναφέρεται στην χρονική περίοδο μεταξύ του 12ου και του 19ου έτους. Οι περισσότεροι ερευνητές διαχωρίζουν την εφηβεία σε υποπεριόδους:

Α) η προεφηβεία (11ος –13ος χρόνος), κατά την οποία αρχίζουν οι πρώτες διαφοροποιήσεις από την παιδική ηλικία. Εδώ έχουμε το πέρασμα από την ισορροπία, φυσική και πνευματική της παιδικής ηλικίας σε μία κατάσταση έντονων οργανικών αλλαγών.

Β) η κυρίως εφηβεία (13ος – 18ος χρόνος), όπου πραγματοποιούνται όλες οι βιοσωματικές, γνωστικές και ψυχολογικές αλλαγές.

Γ) η όψιμη εφηβεία (18ο- 20ο έτος), κατά την οποία, οι παραπάνω αλλαγές αποκρυσταλλώνονται αλλά το άτομο για διάφορους λόγους δεν εισέρχεται στην ωριμότητα.

Δ) η μετεφηβεία (20ος χρόνος-): κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου έχουν ολοκληρωθεί, όλες οι βιοσωματικές αλλαγές αλλά όχι και οι ψυχολογικές.

Γενικά, υπάρχουν ομοιότητες όσον αφορά την εφηβεία σε όλες τις εποχές και τις κοινωνίες αλλά παρατηρούνται διαφορές στην ψυχολογία, τους ρόλους και την αντιμετώπιση των εφήβων από το κοινωνικό σύνολο. Ο Ηλίας Κουρκούτας²⁷ αναφέρει τα εξής στοιχεία για αυτό το θέμα. Στις αρχαϊκές κοινωνίες, και συγκεκριμένα στις πρωτόγονες, η εφηβεία είχε διαφορετικό χαρακτήρα και ρόλους. Η εφηβεία σ' αυτές τις κοινωνίες αποτελεί την περίοδο της πρώιμης νεότητας, όπου το άτομο δεν έχει ακόμη ενστερνιστεί τους ρόλους των ενηλίκων. Σ' αυτές τις κοινωνίες λειτουργούν οι τελετές μύησης, οι οποίες είναι θεσμοθετημένες τελετές που εισάγουν τους νέους στην ενηλικίωση. Αυτές οι τελετές οριοθετούν την ταυτότητα του νέου και

²⁷Κουρκούτας, Ε. Η., 2001, «Η ψυχολογία του εφήβου: θεωρητικά ζητήματα και κλινικές περιπτώσεις», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

αποτελούν το διαβατήριο για την ενσωμάτωση του στην κοινότητα. Από εκείνη την στιγμή αναλαμβάνει τις ευθύνες που έχουν όλοι οι υπόλοιποι ενήλικοι. Υπάρχουν, όμως, περιπτώσεις που κάποιος νέος λόγω κάποιων παρεκκλίσεων ή παρεκτροπών αποπέμπεται από την κοινότητα. Στις συγκεκριμένες κοινωνίες, το κάθε άτομο αναλαμβάνει ένα ρόλο, δεν υπάρχει ατομικότητα αλλά συλλογικότητα. Η ατομική ταυτότητα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την κοινωνική. Επομένως, η περίοδος της εφηβείας στις κοινότητες αυτές δεν αποτελεί περίοδο προσωπικής αναζήτησης και αυτοοριοθέτησης. Η διαφορά με τις μεταβιομηχανικές κοινωνίες και συγκεκριμένα με την ελληνική, έγκειται στο γεγονός, ότι η εφηβεία αποτελεί μία μακρύτερη περίοδο, με ασαφή όρια. Στις δυτικές κοινωνίες, η ταυτότητα του εφήβου ορίζεται από τη διαφορετικότητα και την ατομικότητα, σε αντίθεση με τις προηγούμενες που ορίζεται από την ολότητα και την ένωση με την κοινότητα. Στην ελληνική κοινωνία, η είσοδος του νέου στην εφηβική ηλικία συνεπάγεται εσωτερική αναζήτηση, επιλογή ενός στίλ ζωής, διαφόρων προτύπων και ανάπτυξη ατομικής ταυτότητας.

2.2 Η μετάβαση από την παιδική στην εφηβική ηλικία

Το βασικότερο χαρακτηριστικό γνώρισμα της εφηβικής ηλικίας είναι οι συνεχείς αλλαγές που συμβαίνουν σε όλα τα επίπεδα. Σε φυσιολογικές συνθήκες, οι αλλαγές που πραγματοποιούνται επιζητούνται από τον έφηβο και επιβάλλονται από το κοινωνικό σύνολο. Πριν όμως αναφερθούν διεξοδικά αυτές οι αλλαγές πρέπει να πούμε ότι, οι μεταβολές που παρατηρούνται στη συμπεριφορά του εφήβου δεν έχουν την ίδια ένταση, ούτε το ίδιο χρώμα, καθ' όλη τη διάρκεια της εφηβείας. Σύμφωνα με τις έρευνες υπάρχουν φάσεις ποικίλων αποχρώσεων, όπου ανάλογα ποικίλει και η ένταση των διαφόρων αλλαγών.

Ο Κρασανάκης²⁸ γνωστοποιεί ότι στο βιβλίο «Η εφηβεία» του M. Debesse γίνεται λόγος για δύο διαδοχικές περιόδους: την περίοδο της προεφηβείας (12- 15/16 έτη) και την περίοδο της νεανικής έξαρσης (15/16- 20 έτη). Στην πρώτη, παρατηρούνται οι έντονες οργανικές αλλαγές. Ένας σωματικός αναβρασμός επικρατεί, το σώμα αλλάζει χαρακτηριστικά. Η ονειροπόληση αναπτύσσεται, νέα ενδιαφέροντα παρουσιάζονται στη ζωή του νέου. Κατά τη δεύτερη φάση δεν εμφανίζονται οι εξάρσεις της προηγούμενης περιόδου. Οι σωματικές και πνευματικές δραστηριότητες χαρακτηρίζονται από μμεγαλύτερη σιγουριά. Τα πνευματικά ενδιαφέροντα διευρύνονται, ενώ τα πολιτικά, κοινωνικά και άλλα ζητήματα ελκύουν τον έφηβο. Από την άλλη ο Κρασανάκης²⁹ το 1988 αναφέρει την άποψη του Γάλλου G. Cruncheon, ο οποίος κάνει λόγο για τρεις φάσεις: τη φάση της προετοιμασίας (11/12- 13/14 χρονών): πρόκειται για μία προετοιμασία για τις έντονες αλλαγές. Το παιδί ετοιμάζεται για το νέο, το διαφορετικό που θα επακολουθήσει. Τη φάση των έντονων αλλαγών (13/14- 16/17 χρονών): χαρακτηρίζεται από έντονες και θεαματικές σωματικές και πνευματικές τροποποιήσεις. Παρατηρούνται επίσης

²⁸ Κρασανάκης. Ε. Γ., 1992, «Θέματα ψυχολογίας του εφήβου», Ηράκλειο.

²⁹ Κρασανάκης. Ε. Γ., 1988, «Ψυχοπαιδαγωγικά προβλήματα της εφηβικής ηλικίας», Σμυρνιωτάκη Αθήνα.

η σεξουαλική αφύπνιση, το συναισθηματικό άνθισμα και το κοινωνικό ενδιαφέρον. Τη φάση της κάμψης των αναπτυξιακών αλλαγών (17- 21 χρόνων): εδώ παρατηρούνται πολύ λιγότερες αλλαγές, κυρίως σωματικές. Αυτή είναι η φάση των αποφάσεων για το επάγγελμα, την οικογένεια, την ιδεολογία. Τελειώνοντας πρέπει να πούμε ότι οι τροποποιήσεις αυτές μπορούν να παρουσιάσουν κάποια πρωιμότητα ή βραδύτητα, ανάλογα με το ίδιο το άτομο, το περιβάλλον στο οποίο ζει, τα κοινωνικά και πολιτιστικά του ερεθίσματα. Είναι επίσης, γνωστό, ότι υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα. Συνήθως τα κορίτσια παρουσιάζουν τις έντονες αλλαγές λίγο νωρίτερα, ίσως, ένα χρόνο πριν από τα αγόρια.

Ποιες είναι όμως οι αλλαγές που επισυμβαίνουν στην εφηβεία; Οι αλλαγές επεκτείνονται στους εξής τομείς: το βιοσωματικό, το γνωστικό, το ψυχοσυναισθηματικό, τον κοινωνικό τομέα.

A) Ο βιοσωματικός τομέας: στο επίπεδο αυτό πραγματοποιούνται όλες οι σωματικές, φυσιολογικές, βιολογικές αλλαγές. Προηγούμενα όμως θα έπρεπε να γίνει ένας διαχωρισμός των όρων εφηβεία και ήβη, καθώς δεν πρόκειται για ταυτόσημους όρους.

Η ήβη, λοιπόν, αναφέρεται στη σχετικά βραχεία περίοδο των φυσιολογικών αλλαγών, κατά τη διάρκεια της οποίας τα σεξουαλικά όργανα ωριμάζουν και εγκαθίσταται η γενετήσια λειτουργία. Η περίοδος αυτή συνήθως διαρκεί από 2 έως 4 χρόνια, κατά την οποία παρατηρούνται τα πρωτεύοντα γνωρίσματα της ήβης³⁰. Η ήβη είναι η βάση για την εφηβεία. Οι δύο αυτές περίοδοι αρχίζουν περίπου κατά τον ίδιο χρόνο, αλλά η εφηβεία διαρκεί περίπου οχτώ χρόνια και δεν περιλαμβάνει μονάχα τις τροποποιήσεις στο σώμα αλλά και στο πνεύμα, στα ενδιαφέροντα, τις διαθέσεις κ.τ.λ. Η έναρξη της ήβης πυροδοτείται από την ωρίμανση του άξονα υποθάλαμος- υπόφυση- επινεφρίδια- γονάδες που επιφέρει έκκριση των στεροειδών ορμονών του φύλου. Αυτή η συγκεκριμένη ορμονική δραστηριότητα προκαλεί την έναρξη των βιοσωματικών αλλαγών. Αναφορικά με τη σωματική ανάπτυξη γίνεται λόγος για το περίφημο «αυξητικό τίναγμα» όπου αυξάνεται δραματικά ο σωματικός ρυθμός ανάπτυξης: στο βάρος, το ύψος και τη μορφή του σώματος. Συνοπτικά θα αναφερθούν οι παρακάτω σωματικές τροποποιήσεις:

- Η ωρίμανση των γεννητικών οργάνων (πρωτεύοντα χαρακτηριστικά της ήβης): τα όργανα αυτά στα αγόρια είναι οι όρχις, οι σπερματοδόχες κύστες, το πέος, ο προστάτης και οι επιδιδυμίδες. Τα θηλυκά όργανα είναι οι ωοθήκες, οι σάλπιγγες, η μήτρα, ο κόλπος, το αιδοίο. Κατά την περίοδο αυτή αρχίζει η παραγωγή ωαρίων και σπερματοζωαρίων, που συνδέεται με την πρώτη έμμηνη ρύση στα κορίτσια και την πρώτη εκσπερμάτωση στα αγόρια.

- Δευτερεύοντα χαρακτηριστικά της ήβης: τα χαρακτηριστικά αυτά περιλαμβάνουν αλλαγές όπως η τριχοφυΐα του προσώπου, η ηβική κόμη, η αλλαγή της φωνής στα αγόρια, η διόγκωση του στήθους, η αύξηση του ύψους και του βάρους κ.α. Βέβαια κάθε γνώρισμα έχει το δικό του αναπτυξιακό

³⁰ Gorky. M., 1979, «Η εφηβεία», Ζαχαρόπουλος, Αθήνα.

χρονοδιάγραμμα. Σε γενικές γραμμές, η σωματική ανάπτυξη μπορεί να είναι γενική, δηλ. η ίδια σε όλους τους εφήβους, ανομοιόμορφη, δηλ. διαφορετική ανάμεσα στα δύο φύλα και ιδιόρρυθμη, δηλ. λόγω ατομικών διαφορών ανάμεσα στους εφήβους.

- Νευρολογικές αλλαγές: αρκετοί ερευνητές θεωρούν ότι στον εφηβικό οργανισμό δεν δημιουργούνται νέοι νευρώνες. Παρ' όλα αυτά υπάρχουν αλλαγές στο επίπεδο των συνάψεων των κυττάρων αλλά και σε μορφολογικό επίπεδο. Επίσης, η εμμύελωση του εγκεφάλου, που συνεχίζεται ως τα 20 χρόνια εμπλέκεται σε εκτελεστικές λειτουργίες, όπως στη γλώσσα, τη μνήμη, τον έλεγχο της συμπεριφοράς κ.τ.λ.

- Γλωσσική ωρίμανση: το μέσο έκφρασης της σκέψης, η γλώσσα εξελίσσεται περισσότερο. Άλλωστε είναι γνωστοί οι εσωτερικοί μονόλογοι και εσωτερικοί διάλογοι των εφήβων. Τέλος, έχει υποτεθεί ότι υπάρχει συσχέτιση της γλωσσικής ωρίμανσης με την ωρίμανση του μετωπιαίου λοβού.

Τελειώνοντας πρέπει να πούμε ότι η σωματική ανάπτυξη στα μεν αγόρια αρχίζει το νωρίτερο στην ηλικία των 10 ετών και το αργότερο στην ηλικία των 13 ½ ετών. Στα δε κορίτσια αρχίζει από την ηλικία των 7 ½ ετών ως και 12 ½. Για την πλειοψηφία των κοριτσιών, η ανάπτυξη αρχίζει γύρω στα έντεκα χρόνια. Η άποψη ότι τα κορίτσια ωριμάζουν νωρίτερα απορρέει κατά κύριο λόγο από το γεγονός ότι αυτά αποκτούν το μεγαλύτερο ποσοστό του ύψους και βάρους τους τουλάχιστον 2 χρόνια νωρίτερα από τα αγόρια.

Β) Ο γνωστικός τομέας: η γνωστική ανάπτυξη αναφέρεται στην εξέλιξη των ψυχικών εκείνων λειτουργιών που βοηθούν το άτομο να γνωρίσει τον κόσμο. Αναφέρεται στους μηχανισμούς της μάθησης και της κατακτήσεως της γνώσης. Ο όρος, γνωστική ανάπτυξη έχει αντικατασταθεί σήμερα από τον όρο πνευματική ανάπτυξη. Για να εκτιμηθεί η πνευματική εξέλιξη χρησιμοποιούνται τεστ νοημοσύνης και ειδικών ικανοτήτων. Με την πάροδο της ηλικίας, η μνήμη και οι επιμέρους λειτουργίες της εμφανίζουν αισθητή ανύψωση. Επίσης, υποστηρίζεται από τους μελετητές, ότι οι διάφοροι μνημονικοί τύποι (ακουστικός, οπτικός κ.α.) δεν οριστικοποιούνται πριν το τέλος της εφηβείας. Στο γνωστικό επίσης επίπεδο παρουσιάζεται ανάπτυξη της σκέψης και συγκεκριμένα, της αφαιρετικής. Ο έφηβος είναι πια σε θέση να σκέφτεται εναλλακτικές λύσεις στα διάφορα προβλήματα, να χειρίζεται λογικές προτάσεις και υποθέσεις και να προβαίνει σε λογικές πράξεις με σύμβολα.

Γ) Ο συναισθηματικός τομέας: το ψυχοσυναισθηματικό επίπεδο αλλαγών αφορά τη σύνθεση του εσωτερικού ψυχικού οργάνου του ατόμου. Το ψυχικό όργανο, ο συναισθηματικός κόσμος αποτελείται από τα συναισθήματα, τις σκέψεις, τις επιθυμίες, τα κίνητρα και τις φιλοδοξίες. Η συναισθηματική ζωή του εφήβου είναι έντονη, τόσο πολύ, που πολλοί ερευνητές την θεωρούν την «κατ' εξοχήν ηλικία του συναισθήματος». Βέβαια, ο συναισθηματικός κόσμος του ανθρώπου οικοδομείται και οργανώνεται προοδευτικά. Ο έφηβος ξαφνικά πλημμυρίζεται από ένα πλούτο συναισθημάτων, ανάμεσα στα οποία είναι η αγάπη, ο θυμός, ο φόβος, η αγωνία, ο έρωτας και άλλα ανώτερα συναισθήματα. Όμως, η κυριότερη συναισθηματική αντίδραση που παρατηρείται στους εφήβους είναι η ευαισθησία. Ο έφηβος συγκινείται

εύκολα, φοβάται, λυπάται, θυμώνει. Πολλές φορές η ευαισθησία μπορεί να τον κάνει έρμαιο επιτηδείων που επιδιώκουν να τον εκμεταλλευτούν. Από τα πιο έντονα συναισθήματα των εφήβων είναι ο φόβος και η αγωνία. Ο έφηβος πολλές φορές φοβάται, χάνει το θάρρος του, απελπίζεται μπροστά στο μέλλον.

Εξίσου συνηθισμένες είναι και οι συγκρούσεις στην ηλικία αυτή, μεγάλες, μικρές, εσωτερικές, εξωτερικές, είναι από τα βασικά χαρακτηριστικά της συναισθηματικής ζωής. Μεγαλύτερη όμως βαρύτητα έχουν οι εσωτερικές συγκρούσεις. Πολλές φορές, οι συγκρούσεις με τον εαυτό του αλλά και με το περιβάλλον του δημιουργούν συναισθηματικές διαταραχές, νευρώσεις, απογοητεύσεις κ.τ.λ.

Επιπλέον, συνηθισμένο είναι το φαινόμενο της εφηβικής φυγής. Η φυγή δείχνει την ανικανότητα του νέου να σηκώσει το βάρος που δημιουργεί η ατομική, οικογενειακή και κοινωνική ζωή. Πρόκειται για μία απότομη ρήξη με τους συνηθισμένους τρόπους ζωής και εγκατάλειψης του οικογενειακού πλαισίου. Η φυγή μπορεί να εμφανιστεί και στα δύο φύλα. Σε εφήβους κάτω των 16 ετών, η φυγή διαρκεί για λίγο, αλλά σε νέους άνω των 17 μπορεί να διαρκέσει περισσότερο και αρκετές φορές, η αποκοπή από το οικογενειακό περιβάλλον είναι οριστική.

Σε γενικές γραμμές, ο συναισθηματικός κόσμος του εφήβου διαμορφώνεται μέσα από την αλληλεπίδραση του ατόμου και του περιβάλλοντος, των σωματικών αναγκών του, της ιδιοσυστασίας του κ.α.

Δ) Ο κοινωνικός τομέας: εκτός από τις διανοητικές και σωματικές αλλαγές που συμβαίνουν στην εφηβεία υπάρχουν και οι τροποποιήσεις στο κοινωνικό επίπεδο. Στην εφηβική ηλικία πραγματοποιείται η προοδευτική ένταξη του νέου στην κοινωνία, δηλαδή η κοινωνικοποίηση του, η οποία προϋποθέτει αναπτυγμένη κοινωνικότητα. Η κοινωνική ανάπτυξη είναι ένα πολύ μεγάλο ψυχολογικό θέμα. Ο Μ. Δ. Χριστοδουλίδης³¹ γράφει: το βρέφος γεννιέται στην κοινωνική ομάδα της οικογένειας και μέσα στα πλαίσια των οικογενειακών δεσμών και σχέσεων μπαίνουν τα θεμέλια της κοινωνικοποίησης, με φυσικό και συνεχή τρόπο. Πιο συγκεκριμένα οι αλλαγές που συμβαίνουν σε αυτόν τον τομέα αφορούν τη σχέση του εφήβου με τον εαυτό του, με τους γονείς του, με τους συνομηλίκους, με τους άλλους ενήλικους και με την κοινωνική πραγματικότητα. Ο έφηβος από το στάδιο του εγωκεντρισμού της παιδικής ηλικίας αρχίζει να εκδηλώνει κοινωνικό ενδιαφέρον, αρχίζει να σχηματίζει σημαντικές εξωοικογενειακές σχέσεις κ.τ.λ. Αρχικά παρατηρείται μία αλλαγή στη σχέση του εφήβου με τον ίδιο του τον εαυτό. Ο έφηβος χρειάζεται να απαρνηθεί την εικόνα του παιδιού που είχε μέχρι σήμερα και να προσαρμοστεί στη νέα του εικόνα. Συχνά, όμως, ο νέος δεν μπορεί να νιώσει άνετα με το νέο του σώμα και την εικόνα του, πράγμα που του δημιουργεί κατάθλιψη και βαθύτερο άγχος³². Σύντομα όμως ο νέος δημιουργεί την ταυτότητα του, συμφιλιώνεται με τη νέα του σωματική διάπλαση και

³¹ Χριστοδουλίδης, Μ. Δ., 1974, «Η κοινωνικοποίηση του εφήβου», «Οικογένεια & σχολείο», Αρ.21, σελ. 16-21.

³²Κουρκούτας, Ε. Η., 2001, «Η ψυχολογία του εφήβου: θεωρητικά ζητήματα και κλινικές περιπτώσεις», Ελληνικά Γράμματα Αθήνα.

απαρνείται την παιδική του εικόνα και συμπεριφορά. Η σχέση με τους γονείς είναι ένα άλλο μέρος όπου τροποποιείται ριζικά. Σύμφωνα με τον κ. Χρ. Πετρώνδα³³ το παιδί αρχίζει να παρουσιάζει τη διάθεση να «χαλαρώσει τους δεσμούς του» με τους γονείς, να αναζητήσει μία μορφή ζωής πολύ διαφορετική από την παιδική, η οποία σιγά σιγά θα οδηγήσει στην πλήρη ανεξαρτησία, την απομάκρυνση από την οικογένεια και τη δημιουργία μιας δικής του ανεξάρτητης εστίας. Μέχρι πριν, λοιπόν, το παιδί είχε ως πρότυπο τους γονείς του, τους υπάκουγε και εκείνοι έπαιρναν τις αποφάσεις που το αφορούσαν. Τώρα, ο έφηβος απαιτεί να του συμπεριφέρονται σαν ενήλικο, επιθυμεί να έχει ελευθερία λόγου, δράσης και κινήσεων, ενώ, απεχθάνεται τις πολύ μητρικές και πατερναλιστικές συμπεριφορές. Ο νέος δεν ανέχεται να προσβάλλουν το αίσθημα αυτονομίας και προσωπικής του αξίας. Ακόμη και οι εσωτερικές αναπαραστάσεις που είχε σχηματίσει για τους γονείς του αρχίζουν να τροποποιούνται. Σαν παιδί τους έβλεπε, είτε καλούς, είτε κακούς, ανάλογα με το αν πραγματοποιούσαν τις επιθυμίες του. Τώρα σχηματίζει πιο ολοκληρωμένες αναπαραστάσεις (π.χ. αυστηρός αλλά δίκαιος γονέας κ.τ.λ.). Παράλληλα, η ηρωοποίηση των γονέων στην παιδική ηλικία σταματάει να υφίσταται και δημιουργούνται νέα πρότυπα και ταυτίσεις. Ο νέος στην εφηβεία μπορεί να στραφεί προς άλλους ενήλικους, σημαντικούς για τη ζωή του. Οι σχέσεις που θα δημιουργήσει με τους άλλους ενήλικους επηρεάζονται πρωταρχικά από τη σχέση που έχει δημιουργήσει με τους γονείς του. Όταν οι νέες ενήλικες μορφές είναι ενδιαφέρουσες ωθούν τον έφηβο να ενηλικιωθεί και να αυτονομηθεί, αποτελούν αντικείμενα θαυμασμού και ερεθίσματα προς μίμηση. Σε γενικές γραμμές, ανάλογα με τις συνθήκες ο ενήλικος μπορεί να βιωθεί με διάφορους τρόπους: είτε ως μορφή εξουσίας που πρέπει να απορριφθεί, είτε ως δυνατή μορφή που πρέπει να ταυτιστεί, είτε ως αντίπαλο, ή απειλητική μορφή, είτε ως χρήσιμη φιγούρα από την οποία μπορεί να μάθει και να δεχτεί ερεθίσματα.

Στην εφηβεία, η σχέση με τους συνομηλικούς υπόκειται σε μεγάλες αλλαγές. Ο «άλλος» και η «ομάδα» παίρνουν σημαντικές διαστάσεις στο μυαλό του ατόμου. Η φυγή προς τους συνομηλικούς είναι μία πραγματικότητα στην εφηβεία. Η Γιασνίκοβα και οι συνεργάτες της³⁴ αναφέρουν: ο νέος όταν συναντάει έλλειψη κατανόησης από μέρους των γονέων καταφεύγει στους φίλους. Γι' αυτό και η αδιαφορία για τις ανάγκες, τις ιδιαιτερότητες και επιδιώξεις του εφήβου είναι επικίνδυνη. Σε τι χρησιμεύουν όμως οι φίλοι και η ομάδα των συνομηλικών στον έφηβο; Καταρχήν η ομάδα βοηθάει το άτομο να αποκτήσει μία ταυτότητα και μέσα από τους ρόλους που αναλαμβάνει σ' αυτήν να συγκροτήσει την προσωπικότητά του. Λειτουργεί ως υποστηρικτικό Εγώ που τον βοηθάει να αντέχει την κατωτερότητα του έναντι των ενήλικων. Η ομάδα παρέχει συντροφικότητα, αλληλεγγύη, βοηθάει στην εύρεση συλλογικών λύσεων κ.α. Επίσης, η ομάδα μέσα από τους κώδικες επικοινωνίας που έχουν τα μέλη της, τα βοηθά να αποκτήσουν μία συλλογική ταυτότητα, καθώς η αίσθηση του ανήκειν σε μία ομάδα είναι πολύ σημαντική σ' αυτή την ηλικία. Τέλος, μέσα από την ομάδα, ο νέος ξεπερνάει τις εγωκεντρικές του τάσεις, μαθαίνει την αυτοπειθαρχία, συνηθίζει στην τήρηση κανόνων δικαίου και αναπτύσσει το αίσθημα της τιμής. Από την άλλη μεριά,

³³ Πετρώνδας Χ. , 1972, «Η τάση των εφήβων προς ανεξαρτησία και αυτοκυβέρνηση», «Οικογένεια και σχολείο», Αρ. 10, σελ. 15-17.

³⁴ Γιασνίκοβα. Λ. Ντ., 1987, «Ο κόσμος του παιδιού: εφηβεία», Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα.

όταν η ομάδα έχει εγκληματικό ή παράνομο χαρακτήρα, ενισχύει αντικοινωνικές και παράνομες συμπεριφορές. Ο τρόπος που επιλέγει ο έφηβος φίλους, ποικίλει. Έχουν παρατηρηθεί διαφυλικές διαφορές αλλά και το ίδιο άτομο, με το πέρασ του χρόνου αλλάζει τα κριτήρια του για την επιλογή φίλων. Η φιλία στην εφηβεία είναι εκλεκτική. Έχει βρεθεί ότι τα κορίτσια στην εφηβεία επιλέγουν φίλους ανάλογα με τη δυνατότητα επικοινωνίας και συναισθηματικής εγγύτητας και ψάχνουν να βρουν ευαισθησία και κατανόηση, ενώ τα αγόρια ανάλογα με τα κοινά ενδιαφέροντα, τους κοινούς στόχους, τις ομαδικές δραστηριότητες που λαμβάνουν μέρος και τη βοήθεια που μπορούν να λάβουν στις δυσκολίες³⁵.

Τέλος, σύμφωνα με αρκετούς ερευνητές, όπως ο Μάνου³⁶, οι ομάδες φιλίας διακρίνονται στη συντροφιά, την κλίκα, τη μεγάλη παρέα, την οργανωμένη ομάδα και τη συμμορία. Ο έφηβος γίνεται δεκτός στην ομάδα μόνο εφόσον συμμορφώνεται με τις αξίες και τους κανόνες της. Όπως έχει και προηγούμενα αναφερθεί η σχέση του εφήβου με την κοινωνική πραγματικότητα αλλάζει. Σίγουρα, η οπτική του για τα κοινωνικά δρώμενα σχετίζεται με τη σχέση που έχει αναπτύξει με τους γονείς του αλλά και με τους υπόλοιπους ενηλίκους. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η εφηβεία είναι η εποχή της αμφισβήτησης και της απόρριψης των καθιερωμένων. Η φήμη αυτή της επαναστατικότητας προέρχεται από το γεγονός ότι αρχίζουν να σχηματίζουν τις δικές τους απόψεις και ιδέες και σιγά σιγά αποκτούν την ανεξαρτησία τους. Υπάρχουν πολλές μορφές αντιμετώπισης της κοινωνίας από τον έφηβο, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται διάφοροι τύποι: π.χ. ο αμφισβητίας έφηβος, ο λογικός έφηβος, ο προσαρμοσμένος στην κοινωνική πραγματικότητα, ο περιθωριοποιημένος κ.α. Για να αποκρυσταλλώσει την κοινωνική του ταυτότητα, ο νέος πρέπει να ενσωματωθεί ομαλά στην κοινωνία, αλλά, όχι απλά να προσαρμοστεί μηχανικά στα καθιερωμένα.

2.3 Ψυχικές παράμετροι που σχετίζονται με την κατανάλωση

Η εφηβεία χαρακτηρίζεται από τους ψυχολόγους ως την πιο κρίσιμη περίοδο του ανθρώπου για τη συναισθηματική του ανάπτυξη. Η συναισθηματική ένταση, η αστάθεια, η ψυχική αναστάτωση και η νευρικότητα που παρατηρούνται από τα άτομα της ηλικιακής αυτής κατηγορίας σχετίζεται με τις έντονες σωματικές τροποποιήσεις. Επίσης, οι συχνές «ψυχολογικές κρίσεις» είναι αποτέλεσμα της απότομης ανάπτυξης των ψυχικών και συναισθηματικών δυνάμεων, της βούλησης και της επιθυμίας του να μαθαίνει και να δοκιμάζει τα πάντα. Ο συνεχής αγώνας της ανακάλυψης του Εγώ, είναι δύσκολος, όσο και η τάση του να χειραφετηθεί από τους οικείους του. Συχνά δημιουργείται σύγκρουση ανάμεσα στο ρόλο που ο ίδιος προσπαθεί να φτιάξει για τον εαυτό του και στον κοινωνικό ρόλο που προσπαθεί να του επιβάλλει ο περίγυρος.

³⁵ Ίδρυμα ερευνών για το παιδί, 1991, «Εφηβεία: προσδοκίες και αναζητήσεις», Επιμέλεια: Θ. Δραγώνα, Μ. Ντάβου, Παπαζήσης.

³⁶ Μάνου. Γ. Κ., 1986, «Ψυχολογία του εφήβου: με εισαγωγή στην ψυχολογία του παιδιού. Εξελικτική Ψυχολογία», Γρηγόρη, Αθήνα.

Αυτή η κατάσταση μπορεί να φέρει τον έφηβο σε ένα σημείο να ψάξει διεξόδους στις εσωτερικές και εξωτερικές συγκρούσεις του. Από την άλλη, η επιθυμία για εξάρτηση συνυπάρχει με τον αγώνα του για ανεξαρτησία, η αγάπη είναι ανάμικτη με την εχθρότητα και δημιουργούνται συγκρούσεις ανάμεσα στις οικογενειακές και πολιτιστικές αξίες και στην κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά.

Επιπλέον, το εφηβικό άγχος, η επίμονη δηλαδή καταθλιπτική ψυχολογική κατάσταση που προκαλείται από τις εγγενείς συγκρούσεις και όλος αυτός ο κυκλώνας των συναισθηματικών διαταραχών, διαφορετικής σοβαρότητας ανά άτομο, είναι παράγοντες που συντείνουν στην κατάληξη της χρήσης εξαρτησιογόνων φαρμάκων από νεαρά άτομα.

Η μελέτη του ψυχολογικού προφίλ των εφήβων εκείνων που καταναλώνουν, αποκαλύπτει ότι υπάρχει μία διαταραγμένη συναισθηματική λειτουργία και μία ρευστή προσωπικότητα. Ασφαλώς, τα άτομα αυτά είναι ψυχικά υγιή αλλά αδυνατούν να αντιμετωπίσουν την δύσκολη σημερινή πραγματικότητα. Σε πιο ακραίες περιπτώσεις, οι έφηβοι μελλοντικοί καταναλωτές έχουν μειωμένη αυτοεκτίμηση, δείχνουν έλλειψη εμπιστοσύνης στον εαυτό τους και καταρρέουν μπροστά σε δύσκολες καταστάσεις.

Σε γενικές γραμμές, τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των νέων που αρχίζουν τη λήψη ουσιών φανερώνουν την αντιδραστικότητα και ανησυχία του χαρακτήρα. Μερικά από αυτά τα γνωρίσματα είναι η ανοχή στην αποκλίνουσα συμπεριφορά, η αναζήτηση ξεχωριστών εμπειριών, η ανικανότητα αντίστασης στην επιρροή και τις προκλήσεις των συνομηλίκων, ανικανότητα διαχείρισης της οργής και της απόγνωσης που βιώνουν οι έφηβοι λόγω των αδυναμιών και των ελλείψεων των γονεϊκών μορφών κ.α.

Τέλος, χαρακτηριστική είναι η περίπτωση που ο νέος αναζητά μία αντικοινωνική ταυτότητα προκειμένου να «σαμποτάρει» την καταπιεστική, εξουσιαστική ή αδιάφορη πατρική μορφή. Πολλές φορές αυτές οι ανάγκες ζητούν επίμονα την εκπλήρωσή τους, και ένας τρόπος να γίνει αυτό είναι μέσω της φυγής προς τις εξαρτησιογόνες ουσίες.

Σαφώς δεν καταλήγουν όλοι οι έφηβοι με παρόμοια στοιχεία στην προσωπικότητα στη χρήση. Υπάρχουν κάποιες ομάδες «υψηλού κινδύνου» για τις οποίες η κατανάλωση αλκοόλ εξαρτάται από τον συνδυασμό ατομικών και περιβαλλοντικών παραμέτρων.

Ομαδοποιώντας λοιπόν τις ψυχικές παραμέτρους που λαμβάνουν χώρα παρατηρούνται οι ακόλουθες:

- Η αίσθηση της απόλαυσης, της εσωτερικής ηρεμίας που είναι έντονη στους νέους και η επιθυμία εξάλειψης όλων των εσωτερικών αναταραχών και ερεθισμών.
- Η βασική ανάγκη πολλών νέων να επιτύχουν εσωτερική νηνεμία/ νιρβάνα.
- Η κατανάλωση συχνά αποτελεί στοιχείο παλινδρόμησης σε μία συμπεριφορά.

- Η συναισθηματική αστάθεια και ο συγκρουσιακός εσωτερικός κόσμος, χαρακτηριστικά της προσωπικότητας.

2.4 Οι συνήθειες ψυχολογικές αντιδράσεις των εφήβων

Όλες οι αλλαγές που επισυμβαίνουν στην εφηβεία έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία πηγών αγωνίας, ανησυχιών και φόβων. Βασικός παράγοντας για τη μετέπειτα προσαρμογή του ατόμου είναι η ορθή τοποθέτηση του απέναντι στις βιοσωματικές και άλλες τροποποιήσεις. Σύμφωνα με πολλούς ερευνητές³⁷ καταδεικνύεται μία σειρά από ψυχολογικές αντιδράσεις που είναι χαρακτηριστικές στους περισσότερους εφήβους (Παρασκευόπουλος 1985, Κουρκούτας 2001). Ανάμεσα σ' αυτές είναι οι εξής:

1. επιθυμία να μένει μόνος του: η επιθυμία αυτή φτάνει στην κορύφωση της στην αρχή της εφηβείας. Απότομα το άτομο κάνει μία «στροφή» στον εαυτό του, νιώθει την ανάγκη να αποσυρθεί από τις πιέσεις της εξωτερικής πραγματικότητας, σιγά σιγά χάνει το ενδιαφέρον που είχε μέχρι πρωτινός για τους παλιούς συντρόφους και αρχίζει να περνά τις ώρες κλειδωμένο στον προσωπικό του χώρο. Επίσης παρατηρείται απότομη απόσυρση από τις οικογενειακές δραστηριότητες, δε συμμετέχει στις οικογενειακές εκδρομές, διακοπές κ.τ.λ.

2. νευρική και ανησυχία: ο νέος βιώνει μία γενικότερη υπερένταση και νευρική που προέρχεται από την εξωτερική του εμφάνιση. Από την άλλη ο συνήθης εκνευρισμός και ανησυχία προκαλείται από τις λανθάνουσες ψυχικές διεργασίες και την εσωτερική αναστάτωση που χρειάζεται εκτόνωση. Όσο, ο έφηβος προσπαθεί να ελέγξει τις ψυχικές του εντάσεις, τόσο μεγαλύτερη νευρική και ανησυχία εκδηλώνεται.

3. αυξημένη ευσυγκινησία: συχνά βλέπουμε τους εφήβους να ξεσπάνε σε κλάματα με την παραμικρή αφορμή και απογοήτευση. Και αυτή η αντίδραση προέρχεται από το αίσθημα της αδυναμίας που καταλαμβάνει τον έφηβο. Η έντονη αυτή ευσυγκινησία είναι κυρίως επακόλουθο της διατάραξης της ισορροπίας των ορμονών. Όμως με την πάροδο της ηλικίας αυτής, η ορμονική ανισορροπία αποκαθίσταται και ακολουθεί συναισθηματική σταθερότητα.

4. ανία: είναι χαρακτηριστική η πλήξη, η αδιαφορία και οι απότομες αλλαγές στην διάθεση που χαρακτηρίζουν τους νέους. Συναντάται συχνότερα στις πρώιμες φάσεις της εφηβείας, όπου ο νέος δεν έχει ακόμη κατασταλάξει στην νέα του ταυτότητα. Ο Αναστασόπουλος³⁸ υποστηρίζει ότι η ανία θα μπορούσε

³⁷ Κουρκούτας. Ε. Η., 2001, «Η ψυχολογία του εφήβου: θεωρητικά ζητήματα και κλινικές περιπτώσεις.», Ελληνικά Γράμματα Αθήνα.

Παρασκευόπουλος Ι. Ν., 1985, «Εξελικτική ψυχολογία: η ψυχική ζωή από τη σύλληψη ως την ενηλικίωση: η εφηβική ηλικία», Αθήνα.

³⁸ Αναστασόπουλος. Δ., 1998, «Η ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη στην εφηβεία.», επιμ. Ι. Τσιάντης, «εφηβεία» τομ.2 (1) βασική παιδοψυχιατρική, Καστανιώτης Αθήνα.

να φανερώνει τη σκόπιμη προσπάθεια του εφήβου να καταστείλει την αναστάτωση που προκαλεί η ανάδυση των σεξουαλικών ορμών.

5. αντιδραστική στάση προς τα άλλα άτομα: ο έφηβος στις σχέσεις του με τους άλλους τους αντιμετωπίζει με αρνητική ή και εχθρική διάθεση. Προβάλλει αντιρρήσεις, φιλονικεί, διαφωνεί, επικρίνει τους άλλους. Έτσι, πολλοί έφηβοι αρχίζουν να αντιστρέφουν τα αισθήματα αγάπης και θαυμασμού που τρέφουν για κάποιους ενηλίκους και γίνονται επιθετικοί και εχθρικοί απέναντι τους. Κατά την περίοδο της εφηβείας, λόγω της σεξουαλικής ωρίμανσης, επέρχονται στο προσκήνιο, οι οιδιπόδειες φαντασιώσεις για τους γονείς και ο έφηβος κατακλυσμένος από άγχη, δεν τους επιτρέπει ούτε να τον αγγίζουν, καθώς νιώθει τροπή. Προς το τέλος της εφηβείας, ο νέος γίνεται περισσότερο κοινωνικός, σταματάει την αντιδραστική του συμπεριφορά και δείχνει περισσότερη συνεργατικότητα και ανεκτικότητα προς τους άλλους.

6. εχθρική και αντιδραστική συμπεριφορά προς το άλλο φύλο: αυτή η συμπεριφορά είναι κοινή στα πρώτα χρόνια που το άτομο εισέρχεται στην ήβη και αποτελεί το συνηθισμένο μηχανισμό άμυνας, δηλ. τη μετατροπή του συναισθήματος στο αντίθετο. Τα κορίτσια δείχνουν μεγαλύτερη αποστροφή στα αγόρια απ' ό,τι εκείνα στα κορίτσια. Το παιδί της ηλικίας αυτής, όπως έχουμε ήδη πει, νιώθει πολύ ανασφάλεια για τη σεξουαλική του ταυτότητα, αναρωτιέται δηλαδή, αν μπορεί να προσεγγίσει τον άλλο και να τον κατακτήσει με επιτυχία. Λόγω αυτών, η απόρριψη από το άλλο φύλο δημιουργεί μεγάλη αναστάτωση και μειώνει την αυτοπεποίθησή του. Ακόμη μπορεί να έχει ενδοιασμούς για τη σεξουαλική του ικανότητα αλλά και συχνά δεν έχει τις γνώσεις για την ίδια την ερωτική συμπεριφορά και δραστηριότητα. Τέλος, η εχθρική συμπεριφορά μπορεί να είναι ο απόηχος όλων εκείνων που σαν παιδί έχει ακούσει για τις σεξουαλικές σχέσεις και έτσι δεν επιτρέπει στον εαυτό του να νιώσει επιθυμία και έλξη για το αντίθετο φύλο.

7. έλλειψη αυτοπεποίθησης: σε αντίθεση με το παιδί της σχολικής ηλικίας που νιώθει κάποια σιγουριά για τις ικανότητές του και γι' αυτό αρέσκεται να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, ο έφηβος διακατέχεται από μειωμένη αυτοπεποίθηση, η οποία προέρχεται από τη μη ολοκλήρωση και αστάθεια της προσωπικότητάς του. Δεν είναι ακόμα σίγουρος για τις δυνατότητές του, τα θέλω και τις απόψεις του, γι' αυτό νιώθει ανασφάλεια για το αν μπορεί να θέσει και να πραγματοποιήσει κάποιους στόχους. Ωστόσο, πρέπει να αναφερθεί η άποψη του Λουκά Παπαναστασίου³⁹ ο οποίος γράφει στο βιβλίο του «ψυχολογία και αγωγή της εφηβικής ηλικίας» ότι η εφηβεία χαρακτηρίζεται από αναβίωση του εγωκεντρισμού, προϊόν της αυτοπεποίθησης.

8. υπεραπασχόληση με το σεξ: αυτή η συμπεριφορά αποτελεί την προσπάθεια του νέου να εξοικειωθεί με την καινούργια σωματική του εικόνα και να συμφιλιωθεί με το σώμα του, προτού έρθει σε συναισθηματική ή σωματική επαφή με το αντίθετο φύλο. Βέβαια, η ωρίμανση των γεννητικών οργάνων, οι αλλαγές στο ορμονικό σύστημα και η εμφάνιση των δευτερευόντων γνωρισμάτων της ήβης εστιάζουν την προσοχή του ατόμου

³⁹ Παπαναστασίου Α. Λ., 1975, «Ψυχολογία και αγωγή της παιδικής και εφηβικής ηλικίας», Θεσσαλονίκη.

στα θέματα που αφορούν το σεξ. Η υπεραπασχόληση με τα θέματα του σεξ περιλαμβάνει δραστηριότητες όπως εξερεύνηση των διαφόρων μερών του σώματος, διερεύνηση των γεννητικών οργάνων, ανάγνωση βιβλίων σχετικών με το ανθρώπινο σώμα καθώς και σύγκριση του δικού τους σώματος με των συνομηλίκων τους.

9. ονειροπόληση: ο έφηβος κλεισμένος συνέχεια στον εαυτό του και στις σκέψεις του, αφήνει τον εαυτό του να περιπλανιέται στο χώρο του ονείρου και της φαντασίας. Η ωρίμανση των διανοητικών λειτουργιών επιτρέπει στον νέο, τη δημιουργική έκφραση σκέψεων, φαντασιώσεων και ονειροπολήσεων. Οι συνηθέστερες ονειροπολήσεις έχουν να κάνουν με φανταστικά σενάρια που φτιάχνει ο έφηβος για τον εαυτό του. Τέλος, η ονειροπόληση αφορά και την ενασχόληση με φιλοσοφικά και θρησκευτικά θέματα, με την αναθεώρηση των γονικών αξιών, ιδεαλιστικά σχέδια για μία καλύτερη κοινωνία και πλούσιους οραματισμούς για το μέλλον και τη ζωή⁴⁰. Πρέπει να γίνει ξεκάθαρο, ότι οι ανωτέρω ψυχολογικές αντιδράσεις χαρακτηρίζουν τους εφήβους ως σύνολο, όχι τον καθένα χωριστά. Κάθε έφηβος είναι δυνατόν να παρουσιάζει κάποια από αυτά τα χαρακτηριστικά. Επίσης υπάρχουν μεγάλες ατομικές διαφορές στην ένταση, το χρόνο και τη διάρκεια των αντιδράσεων αυτών. Λόγω αυτών των διαφορών, απαιτείται εξατομικευμένη- διαφορική αξιολόγηση του κάθε εφήβου.

2.5 Οι ανησυχίες και οι φόβοι των εφήβων

Ενώ το παιδί της σχολικής ηλικίας αισθανόταν φόβο για τον εξωτερικό κόσμο, ο νέος που διανύει την εφηβεία βιώνει αγωνία, ανησυχία και φόβο, προκαλούμενα από τον εσωτερικό του κόσμο. Η φάση της σωματικής εξέλιξης, που περιλαμβάνει την εσωτερική και εξωτερική μεταβολή του οργανισμού, υπό την επίδραση των ενδοκρινών αδένων, προκαλούν μία απότομη αλλαγή στην εικόνα που είχε μέχρι χθες σχηματίσει το παιδί για τον εαυτό του. Η αλλαγή αυτή προκαλεί στον έφηβο ανησυχία και αμφιβολία για τον εαυτό του γιατί αναγκαστικά αναθεωρεί την εικόνα του, το σώμα του και τις σχέσεις του⁴¹. Αρχικά θα πρέπει να διευκρινιστούν οι όροι φόβος, αγωνία και ανησυχία.

Η διάκριση αυτή, σύμφωνα με τον Κρασανάκη, είναι η ακόλουθη: φόβος είναι ένα δυσάρεστο συναίσθημα που δοκιμάζει κάθε άνθρωπος μπροστά σε ένα αληθινό ή αναμενόμενο κίνδυνο. Ο φόβος σαν συναίσθημα δεν είναι έμφυτος, το άτομο γεννιέται απλώς με μία φοβική προδιάθεση. Από την άλλη, η αγωνία είναι ένας ακαθόριστος, αδιευκρίνιστος και συγχρόνως παράλογος φόβος. Η ανησυχία μπορεί να αφορά μελλοντικές καταστάσεις, κάπως απροσδιόριστες. Κυρίως χαρακτηρίζει άτομα που δεν μπορούν να αναπαυθούν και διακατέχονται συνεχώς από μία ψυχική αναταραχή. Μία ανησυχία μπορεί να γίνει αγωνία αν αποκτήσει τα ακόλουθα γνωρίσματα: την ένταση και την αβεβαιότητα ενός άγνωστου κινδύνου. Το άτομο που νιώθει αγωνία αισθάνεται να απειλείται από έναν έντονο ακαθόριστο φόβο. Όταν καταφέρει

⁴⁰ Μαραθευτής. Ι. Μ., 1973, «Θέματα εφηβείας», Λευκωσία.

⁴¹ Βάμβουκας. Μ. Ι., 1978, «Φόβοι και αγωνία στην εφηβεία», Αθήνα

να προσδιορίσει τον φόβο δεν έχουμε πλέον αγωνία αλλά αίσθημα φόβου. Οι ψυχαναλυτές διακρίνουν δύο μορφές αγωνίας. Εκείνη που σχετίζεται με τα προβλήματα της ζωής και εκείνη που αφορά το θέμα του θανάτου. Και οι δύο μορφές αγωνίας κυριαρχούν στην εφηβική ηλικία.

Σύμφωνα με κάποιους μελετητές⁴², οι συνηθέστεροι φόβοι και άγχη των εφήβων αφορούν τις παρακάτω παραμέτρους: η φοβία του σχολείου έχει θεωρηθεί η πρώτη σε σειρά σοβαρότητας, σε πολλές έρευνες, σε διάφορες χώρες. Βέβαια, ο φόβος για το σχολείο μειώνεται προοδευτικά με την ηλικία. Σε μία άλλη έρευνα διαπιστώθηκε ότι οι έφηβοι και οι νέοι φοιτητές βιώνουν τα εξής άγχη: α) άγχος συναισθηματικής φύσεως, β) φόβο αποτυχίας στα μαθήματα. Είναι πολύ συνηθισμένα, σύμφωνα με τον Κασσωτάκη⁴³ η αγωνία του εφήβου γύρω από το αν επιτύχει ή όχι στο επάγγελμα ή τις σπουδές που επέλεξε και ο φόβος της αποτυχίας στις εισαγωγικές εξετάσεις στα διάφορα εκπαιδευτικά ιδρύματα γίνονται πηγή άγχους και καθιστούν το άτομο συχνά ευερέθιστο και νευρικό. Στις περιπτώσεις μάλιστα που ο νέος αποτυγχάνει στις παραπάνω υποχρεώσεις του, τα ψυχολογικά προβλήματα που μπορεί να δημιουργηθούν περιπλέκουν τα πράγματα. Το άτομο καταλαμβάνεται από απογοήτευση, αποθαρρύνεται, οι προσπάθειες του σιγά σιγά μειώνονται και ατονούν ενώ, οι ψυχικοί τραυματισμοί που συνεπάγεται η αποτυχία αποδυναμώνει κάθε προσπάθεια και μελλοντική επιτυχία.

Ακόμη ένα από τα πιο έντονα συναισθήματα που μπορεί να δοκιμάσει ο έφηβος, σύμφωνα με τους ψυχολόγους είναι εκείνο του υπαρξιακού κενού. Αν λάβουμε υπόψη μας την άποψη των υπαρξιστών, ο σημερινός άνθρωπος υποφέρει από ένα αίσθημα απουσίας νοήματος από τη ζωή του. Αισθάνεται τον εαυτό του «άδειο», ζει μία ψυχική απομόνωση και μία κατάσταση ανίας. Ζει δηλαδή ένα υπαρξιακό κενό. Αυτό το υπαρξιακό κενό, ο έφηβος το βιώνει μέσα από τις φιλοσοφικές του αναζητήσεις και “περιπέτειες”.

Τέλος, σε έρευνα του Κρασανάκη το 1993⁴⁴, φανερώθηκε ότι οι έφηβοι (σε ποσοστό 10%) διακατέχονται από αισθήματα ανασφάλειας, αγωνίας και τρόμου. Αυτά τα αισθήματα δεν εστιάζονται σε ένα φοβικό αντικείμενο, αλλά αποτελούν την έκφραση των γενικότερων εσωτερικών αδιεξόδων και της αβεβαιότητας που επικρατεί κυρίως στα μέσα της εφηβείας.

Στο σύνολο τους, οι πρόσφατες μελέτες έχουν δείξει ότι οι νέοι στρέφονται σε ρεαλιστικές λύσεις και αναζητήσεις στα θέματα των σπουδών, της εργασίας και της καριέρας και δεν χάνουν το δρόμο τους από τις ανησυχίες και τα άγχη της καθημερινότητας.

⁴² Κρασανάκης. Ε. Γ., 1993, «Οι φόβοι των εφήβων: εμπειρική ψυχολογική προσέγγιση», Ηράκλειο.

Κρασανάκης. Ε. Γ., 1986, «Εφηβεία: ψυχοπαιδαγωγική θεώρηση» Αθήνα.

⁴³ Κασσωτάκης. Μ. Ι., 1979, «Ο έφηβος και τα προβλήματα του», Αθήνα

⁴⁴ Κρασανάκης. Ε. Γ., 1993, «Οι φόβοι των εφήβων: εμπειρική ψυχολογική προσέγγιση», Ηράκλειο.

2.6 Η απόκτηση ταυτότητας και η κρίση της εφηβείας

Η ταυτότητα του Εγώ

Από τις βασικότερες αναπτυξιακές απαιτήσεις της εφηβείας αποτελεί η απόκτηση ταυτότητας του Εγώ. Σε κάθε αναπτυξιακή φάση αντιστοιχεί και μία αναπτυξιακή κρίση που το άτομο καλείται να επιλύσει. Ο Erikson στη θεωρία του υποστηρίζει ότι οι αναπτυξιακές κρίσεις είναι οκτώ, και στην εφηβεία η κρίση που καλείται να επιλύσει το άτομο είναι η απόκτηση της ταυτότητας του Εγώ ή της σύγχυσης των ρόλων.

Το πρώτο που καλείται το άτομο να κάνει είναι να διαμορφώσει την εικόνα του Εαυτού. Ο έφηβος πρέπει να αισθανθεί σαν άτομο ξεχωριστό, με ανεξαρτησία απόψεων, πεποιθήσεων και αξιών και με δική του προσωπική αξία. Η εικόνα του εαυτού και η ταυτότητα του πρέπει να έχει μία σταθερότητα και εσωτερική ενότητα. Για να διαμορφώσει το άτομο μία ενιαία ξεχωριστή και σταθερή εικόνα του Εγώ θα πρέπει να συνενώσει τους ρόλους, τις στάσεις, τα ενδιαφέροντα, τις ταυτίσεις με τους άλλους, τις εμπειρίες του παρελθόντος σε μία ενιαία εικόνα του παρόντος.

Σε δεύτερη φάση, το άτομο θα πρέπει να κατανοήσει και να αποδεχτεί τους ρόλους που θα αναλάβει και θα διαδραματίσει στην κοινωνία, πρέπει δηλαδή να αποσαφηνίσει τον κοινωνικό του ρόλο και να ιεραρχήσει τους σκοπούς και τις αξίες της ζωής. Ο νέος καλείται να φανταστεί τον εαυτό του στο μέλλον, να κάνει επιλογές για σημαντικά ζητήματα της ζωής, όπως σπουδές, επαγγελματική καριέρα, οικογένεια και διαπροσωπικές σχέσεις. Πολλοί ερευνητές, όπως ο Moshman⁴⁵ θεωρούν ότι η συγκρότηση της ταυτότητας ή η αντίληψη του εαυτού στηρίζεται στους εξής τομείς: επιλογή ενός ρόλου στη ζωή και μιας καριέρας, μιας σειράς κοινωνικών ρόλων που φανερώνονται από τις σχέσεις που δημιουργεί με τους γονείς, τους συνομηλίκους και το αντίθετο φύλο, ενός συστήματος πνευματικών και ηθικών αξιών και τέλος του ρόλου του φύλου.

Ο Ηλίας Κουρκούτας⁴⁶ παραθέτει τη θεωρία του Marcia για τις τέσσερις μορφές της εφηβικής ταυτότητας, οι οποίες είναι: α) ο αποκλεισμός ή απόσυρση της προσωπικής ταυτότητας: οι νέοι που έχουν διαμορφώσει αυτού του είδους την ταυτότητα δεν εκφράζουν καμία αμφισβήτηση προς τη γονεϊκή εξουσία. Είναι οι νέοι που χαρακτηρίζονται ως πιο «συμβιβασμένοι», ενώ συναισθηματικά και συχνά ιδεολογικά είναι εξαρτημένοι στους γονείς τους, β) διάχυση ταυτότητας: ο έφηβος δεν έχει κατορθώσει ακόμη να αποκτήσει μία σταθερή εικόνα εαυτού, ενώ σ' αυτή την κατηγορία υπάγονται συνήθως άτομα που είναι πιο ασταθή συναισθηματικά, γ) το «μορατόριουμ»: οι έφηβοι αυτής της κατηγορίας δοκιμάζουν συνεχώς ρόλους, εναλλακτικές λύσεις και δεν έχουν ακόμη υιοθετήσει μία σταθερή εικόνα του εαυτού, δ) διαμόρφωση ταυτότητας: οι έφηβοι αυτοί κάνουν συνειδητές επιλογές, λειτουργούν πιο σταθερά και φαίνεται να έχουν αναπτύξει μία πιο

⁴⁵ Moshman. D., 1999, «Adolescent psychological development: rationality, morality and identity», Lawrence Erlbaum Associates Publishers, London, Madwah, New Jersey.

⁴⁶ Κουρκούτας. Ε. Η., 2001, «Η ψυχολογία του εφήβου: θεωρητικά ζητήματα και κλινικές περιπτώσεις.», Ελληνικά Γράμματα Αθήνα.

ολοκληρωμένη προσωπικότητα. Οι δύο επόμενες μορφές ταυτότητας προστέθηκαν από άλλους μελετητές: ε) σύγχυση ταυτότητας: οι νέοι αυτοί εκφράζονται μέσα από παραβατικές και χαοτικές συμπεριφορές. Προέρχονται συνήθως από διαταραγμένα φτωχά οικογενειακά περιβάλλοντα με χαμηλό μορφωτικό και κοινωνικό επίπεδο, ζ) αρνητική ταυτότητα: μοιάζει αρκετά με την προηγούμενη μορφή. Χαρακτηρίζεται από τις αρνητικές ταυτίσεις του ατόμου με αρνητικά, αντικοινωνικά πρότυπα και έρχεται σε σύγκρουση με τη γονική εξουσία και πιστεύω.

Η έλλειψη σαφούς και ολοκληρωμένης ταυτότητας οδηγεί στη σύγχυση των ρόλων. Έτσι, το άτομο χωρίς την διαμόρφωση της σαφούς εικόνας του εαυτού, γίνεται ένα άτομο αδύναμο, έρμαιο των παλιών του συνηθειών, που αδυνατεί να κάνει σωστές και λογικές επιλογές για το μέλλον του. Η διαμόρφωση της ταυτότητας από τον έφηβο μπορεί να μεταβάλλεται, καθώς το νεαρό άτομο αποκτά συνεχώς καινούργιες εμπειρίες, αλλάζει και επιλέγει νέους ρόλους και βιώνει νέες καταστάσεις. Βέβαια, η ταυτότητα του Εγώ που διαμορφώνεται στην εφηβεία, παρά το ότι είναι πιθανόν αλλάξει, παραμένει με κάποια σταθερή και συνεπή μορφή. Η απόκτηση λοιπόν της ταυτότητας είναι μία διαδικασία που εκτείνεται σε όλη τη διάρκεια της ζωής αλλά τα θεμέλια της τίθενται στην εφηβεία.

Η κρίση της εφηβείας

Ο όρος «κρίση της εφηβείας» αναφέρεται σε μία κατάσταση αδιεξόδου και ανισορροπίας, που βιώνεται σε ψυχολογικό επίπεδο από τον έφηβο και προκαλείται συνήθως από τις διάφορες αλλαγές που συμβαίνουν στην ηλικία αυτή⁴⁷. Αναφορικά με το ζήτημα της κρίσης της εφηβείας, υπάρχει σύγχυση στη διεθνή βιβλιογραφία. Κάποιοι ερευνητές υποστηρίζουν, ότι η εσωτερική και εξωτερική αναστάτωση είναι ένα εγγενές χαρακτηριστικό της εφηβείας. Άλλοι καταδεικνύουν ένα μεγάλο ποσοστό εφήβων που περνάνε την ηλικία, αυτή, χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα. Ωστόσο, οι πιο πρόσφατες έρευνες υποστηρίζουν την ύπαρξη μιας εμφανούς και μιας λανθάνουσας κρίσης.

Σε γενικές γραμμές πιστεύεται ότι οι νέοι βιώνουν την περίοδο αυτή ως μία «ομαλή αλλαγή», όπου υπάρχει μια αδιατάρακτη σχέση με το σώμα, τους άλλους κ.τ.λ. Τα συμπεράσματα αυτά προέρχονται από έρευνες με τυχαία δείγματα εφήβων που φοιτούσαν σε σχολεία και όχι με εκείνους που παρουσίαζαν κάποιο πρόβλημα και αναζητούσαν ψυχολογική υποστήριξη. Έχει λοιπόν βρεθεί ότι οι περισσότεροι οδεύουν προς την ωριμότητα ομαλά, χωρίς ιδιαίτερες αναστατώσεις και συγχύσεις. Σε μικρό ποσοστό αντίθετα, παρατηρείται μία κατάσταση ρήξης μέσα στο ίδιο το σώμα. Η ρήξη αυτή βιώνεται τόσο ενδοψυχικά όσο και στο επίπεδο των διαπροσωπικών σχέσεων.

Σύμφωνα με έρευνες στους Έλληνες εφήβους ένα ποσοστό περίπου 20% αντιμετωπίζει σοβαρή κρίση που συνοδεύεται από σύγχυση, αβεβαιότητα και σημαντική ψυχολογική διαταραχή. Υποστηρίζεται από πολλούς

⁴⁷ Τσαλίκου-Κωστοπούλου. Φ., 1981, «Η κρίση ταυτότητας στην εφηβεία», «Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών» αρ.39-43, 283-291.

εκπαιδευτικούς κ.α όπως ο Ακαθιώτης Θ.⁴⁸ ότι βάση για μια ομαλή εφηβική ζωή είναι μία παιδαγωγικά ορθή παιδική ανατροφή. Ένα παιδί δηλαδή που έχει ανατραφεί σωστά μπορεί να ξεπεράσει εύκολα την ηλικιακή αυτή κρίση γιατί έχει στέρεη βάση πάνω στην οποία θα οικοδομήσει την εφηβική ηλικία.

Δεν πρέπει να αγνοήσουμε την ύπαρξη γονεϊκής κρίσης δηλαδή ένα αίσθημα απώλειας και αναστάτωσης που προκαλείται στους γονείς από τις αλλαγές της εφηβείας. Δεν είναι εύκολο για τους γονείς να συνειδητοποιήσουν ότι το παιδί τους μεγαλώνει και γίνεται πια ώριμο άτομο. Πρόκειται για περιπτώσεις όπου οι γονείς νιώθουν ότι χάνουν το παιδί τους καθώς αυτό απομακρύνεται από αυτούς. Οι γονείς λοιπόν σ' αυτή τη φάση καλούνται να αποχωριστούν την επιθυμία τους να ελέγχουν απόλυτα τον έφηβο, την επιθυμία τους ο νέος να τους λέει ότι του συμβαίνει, να του αφήνουν περιθώρια ανάληψης πρωτοβουλιών, να μην υποτιμούν την ικανότητα του να λειτουργεί ανεξάρτητα και γενικότερα να προετοιμαστούν για το στάδιο της «άδειας φωλιάς», για την περίοδο δηλαδή όπου, το παιδί τους θα φύγει από το σπίτι, χαράζοντας την δική του πορεία στη ζωή.

2.7 Τα αναπτυξιακά επιτεύγματα ή οι στόχοι της εφηβείας

Πολλοί μελετητές, όπως η Hurlock, αναφέρουν κάποιες μορφές συμπεριφοράς που πρέπει να επιτευχθούν από τους νέους κατά την εφηβική ηλικία, ώστε να είναι ομαλή η προσαρμογή τους στο επόμενο αναπτυξιακό στάδιο. Οι παρακάτω είναι μερικές από τις απαραίτητες συμπεριφορές που πρέπει να έχουν ολοκληρωθεί στο τέλος της εφηβείας:

- Α) Η αποδοχή του νέου εαυτού, παραδοχή της σωματικής διάπλασης και του ανδρικού ή γυναικείου ρόλου αντίστοιχα, η εδραίωση δηλαδή της προσωπικής και σεξουαλικής ταυτότητας.
- Β) Η τάση για ανεξαρτησία, που περιλαμβάνει τόσο τη συναισθηματική ανεξαρτησία και αποδέσμευση από τους γονείς, όσο και την οικονομική ανεξαρτησία. Η συναισθηματική ανεξαρτησία περιλαμβάνει εκτός των άλλων την ώριμη επίλυση του οιδιπόδειου, που σημαίνει το να πάψει ο νέος να απαιτεί την αποκλειστική αγάπη των γονιών.
- Γ) Δημιουργία σχέσεων με συνομηλίκους (και όχι μόνο) και με τα δύο φύλα.
- Δ) Εκλογή και προετοιμασία για κάποιο επάγγελμα.
- Ε) Ανάπτυξη δεξιοτήτων και γνώσεων απαραίτητων για την επιβίωση από τον κοινωνικό ανταγωνισμό.
- Ζ) Απόκτηση κοινωνικά αποδεκτής συμπεριφοράς (σε όλους τους τομείς).
- Η) Προετοιμασία για γάμο και οικογενειακή ζωή.
- Θ) Απόκτηση ενός συστήματος αξιών, ιδεολογιών κ.τ.λ. που συμβαδίζουν με την επιστημονική άποψη για την εικόνα του κόσμου.

Δεν είναι δυνατόν να επιτευχθούν όλοι οι παραπάνω στόχοι από τον έφηβο αλλά είναι απαραίτητο να επιδιωχθούν για να γίνουν πραγματικότητα αργότερα, όταν ο έφηβος μπαίνει στην ωριμότητα. Για παράδειγμα, ένα άτομο

⁴⁸ Ακαθιώτης, Θ., 1975, «Προβλήματα εφηβείας», «Οικογένεια και σχολείο». Αρ.25,14-16.

που βρίσκεται στην προεφηβεία και μπορεί να μην δείχνει ενδιαφέρον για το άλλο φύλο δεν είναι δυνατόν να απαιτήσουμε απ' αυτό να κάνει σχέδια για γάμο και οικογενειακή ζωή. Αυτό προϋποθέτει γνωριμία με το άλλο φύλο, οικειότητα και δημιουργία στενότερων σχέσεων μ' αυτό. Ένα όμως άτομο που πλησιάζει στο τέλος της εφηβικής ηλικίας είναι πολύ πιθανόν να κάνει σχέδια και να προετοιμάζεται για μια μελλοντική οικογενειακή ζωή.

Για να επιτευχθούν λοιπόν οι παραπάνω στόχοι πρέπει προηγούμενα να έχουν τεθεί τα θεμέλια. Οι στόχοι αυτοί είναι δυνατόν να επιτευχθούν ευκολότερα αν οι νέοι ενθαρρύνονται και πιθανόν καθοδηγούνται από τους γονείς και άλλα ώριμα άτομα. Επιπλέον δεν πρέπει να αγνοηθεί το γεγονός ότι οι αναπτυξιακοί στόχοι επηρεάζονται από την κοινωνία, την εποχή κ.τ.λ. Για παράδειγμα έχουν κατά καιρούς παρατηρηθεί διαφορές ως προς το τι αναμένεται να έχουν επιτύχει τα δύο φύλα. Για χρόνια στην Ελλάδα, τα κορίτσια προετοιμάζονταν ακόμη και από την παιδική ηλικία για το γάμο και την δημιουργία οικογένειας. Διαπαιδαγωγούνταν έτσι ώστε να μαθαίνουν να γίνονται καλές σύζυγοι και μητέρες. Αντίθετα στα αγόρια γινόταν σαφές ότι έπρεπε να βγαίνουν νωρίς στην εργασία για να συντηρούν την οικογένεια. Δεν υπήρχε ο στόχος της μόρφωσης και της απόκτησης γνώσεων για να μπορούν να ανταποκρίνονται στο απαιτητικό περιβάλλον. Σήμερα όμως λόγω των εργασιακών απαιτήσεων και του ανταγωνισμού, τόσο τα αγόρια, όσο και τα κορίτσια μαθαίνουν ότι πρέπει να αποκτήσουν όσες περισσότερες δεξιότητες για να ανταποκριθούν στις απαιτητικές κοινωνικές συνθήκες.

Επομένως, οι αναπτυξιακοί στόχοι που τίθενται στους εφήβους έχουν άμεση σχέση με την διαπαιδαγώγηση που τους παρέχεται στην παιδική ηλικία, τις κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές συνθήκες που επικρατούν ανά εποχή.

Κεφάλαιο 3^ο : Κοινωνικο-πολιτισμικοί παράγοντες και κατανάλωση αλκοόλ

Οι σημερινές συνθήκες της κοινωνίας διαμορφώνουν έναν τύπο ανθρώπου, ο οποίος είναι ευάλωτος στον πειρασμό των εξαρτησιογόνων ουσιών. Το πρόβλημα της κατανάλωσης δεν γεννάται επειδή υπάρχουν οι ουσίες, αλλά επειδή υπάρχουν οι δομές που παράγουν ευάλωτα άτομα. Η σύγχρονη κοινωνία είναι εκείνη που γεννά και τρέφει το πρόβλημα της χρήσης ιδιαίτερα στους νέους ανθρώπους. Γι' αυτό θα πρέπει να αναζητηθούν, οι βαθύτερες αιτίες που ωθούν τα νεαρά άτομα στη κατανάλωση αλκοόλ.

Υπάρχουν δύο κατηγορίες αιτιολογικών παραγόντων. Στην πρώτη κατηγορία υπάγονται οι ατομικοί παράγοντες όπως η προσωπικότητα, η ηλικία κ.τ.λ., που αναλύθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Στη δεύτερη, περιλαμβάνονται οι κοινωνικοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες, οι συνθήκες και τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης κοινωνίας, το πολιτισμικό πλαίσιο της κατανάλωσης, η επίδραση της οικογένειας και των συνομηλίκων, τα οποία θα αναλυθούν παρακάτω.

3.1. Ο έφηβος και η οικογένεια του

3.1.1. Οι οικογενειακές παράμετροι που εμπλέκονται στην κατανάλωση

Στη σημερινή αστική μεταβιομηχανική κοινωνία κυριαρχεί η μικρή ολιγομελής οικογένεια, με τη συμβίωση μόνο δύο γενεών, των γονέων και των παιδιών. Αυτός ο τύπος της σημερινής οικογένειας πιέζεται από ένα πλέγμα παραγόντων που επηρεάζουν, τόσο τη λειτουργία της ίδιας της οικογένειας, όσο και τα μέλη της. Τέτοιοι παράγοντες είναι το πνεύμα του ατομικισμού, η επιδίωξη της ατομικής ευτυχίας, η απόλαυση των υλικών αγαθών, η αμφισβήτηση των αξιών και των ιδανικών της ζωής και χαλάρωση των ηθών, η συμμετοχή της γυναίκας στον εργασιακό χώρο.

Η σημερινή κρίση της οικογένειας, που αναφέρεται από πολλούς ερευνητές υπονομεύει την εσωτερική ενότητα της οικογένειας με τον κλονισμό του γάμου, την αύξηση των «νεκρών γάμων»⁴⁹, τη χαλάρωση των στενών συζυγικών σχέσεων, την αδιαφορία για τη σωστή ανατροφή των παιδιών, την έλλειψη επικοινωνίας των παιδιών με τους γονείς τους, τις συγκρούσεις μεταξύ γονέων και παιδιών κ.τ.λ. Αυτές οι μη φυσιολογικές καταστάσεις επηρεάζουν αρνητικά τα μέλη της και συντείνουν στη χαλάρωση της συνοχής της. Αυτή η ιδιομορφία και προβληματική της οικογένειας μπορεί να αποτελέσει τη βασική αιτία για να οδηγηθεί ο νέος στη κατανάλωση αλκοόλ. Η κατανάλωση αλκοόλ μπορεί να αποτελέσει από τη μια προσπάθεια του εφήβου να αναπληρώσει αυτές τις προβληματικές καταστάσεις, την έλλειψη φροντίδας από τους γονείς και από τη άλλη την τάση του για αυτονόμηση και ανεξαρτητοποίηση από το οικογενειακό περιβάλλον.

⁴⁹ Παντερή Μαρία, (2004). «Χρήση Εξαρτησιογόνων Ουσιών στην Εφηβική Ηλικία», Πτυχιακή Εργασία στην Ψυχολογία, Ρέθυμνο, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας.

Μία άλλη παράμετρος που δεν πρέπει να παραβλέπεται είναι η άγνοια μεθόδων και αρχών διαπαιδαγώγησης από τους σημερινούς γονείς, πράγμα που δεν επιτρέπει στο παιδί να κατανοήσει τα επιτρεπτά όρια στη συμπεριφορά, την άσκηση υπευθυνότητας, των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων τους. Έτσι μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο δεν δημιουργείται το απαραίτητο για το παιδί κλίμα ασφαλείας.

Η σχέση μεταξύ των ίδιων των γονέων είναι εξίσου σημαντική για το σωστό κλίμα και την ορθή λειτουργία της οικογένειας. Οι γονείς οι οποίοι είναι βαθιά ψυχικώς συνδεδεμένοι μεταξύ τους, με αισθήματα αγάπης και διέπονται από αίσθημα ευθύνης για την οικογένεια, συνδέονται επίσης ψυχικά με τα παιδιά τους, τους δίνουν πολύ αγάπη και φροντίδα και τους δημιουργούν ένα αίσθημα ασφάλειας και βεβαιότητας. Από την άλλη, όταν οι γονείς διαφωνούν μεταξύ τους, κυρίως όταν διέπονται από διαφορετικές αντιλήψεις, αδυνατούν να προσεγγίσουν τα παιδιά τους με διάλογο και να επικοινωνήσουν μαζί τους. Ο οικογενειακός δεσμός στις μέρες μας είναι χαλαρός και καμιά φορά ανύπαρκτος γι' αυτό και οι σχέσεις γονέων-παιδιών πολλές φορές μοιάζουν ουδέτερες. Επίσης πολλές φορές, λόγω των επαγγελματικών υποχρεώσεων και των δύο γονέων δεν αφιερώνουν αρκετό χρόνο στα παιδιά τους, τα οποία φτάνουν στην εφηβεία ακολουθώντας μια μοναχική πορεία, τόσο στην ανάπτυξη, όσο και στην σκέψη⁵⁰.

Ο χαρακτήρας των γονιών και η συμπεριφορά τους απέναντι στα παιδιά τους είναι εξίσου σημαντικά. Ο τρόπος διαπαιδαγώγησης έχει μεγάλη σημασία στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του εφήβου. Η υπερβολική αυστηρότητα από μέρους των γονιών ή η χαλαρότητα σε συνδυασμό με την αδιαφορία, ενθαρρύνει την επιθετικότητα και μη ελεγχόμενη συμπεριφορά των παιδιών. Από την άλλη, η υπερβολική ελευθερία δεν επιτρέπει στο νέο να γνωρίσει πως τίθενται τα όρια και να καθοδηγηθεί από αυτά. Ο διάλογος, η φιλική συζήτηση, το ενδιαφέρον και η προσοχή στους προβληματισμούς του εφήβου μπορεί να βοηθήσει στη δημιουργία σωστής και ουσιαστικής σχέσης γονέα-παιδιού και στο ζεστό οικογενειακό κλίμα.

Το αποτέλεσμα των παραπάνω συνθηκών είναι τα παιδιά στην εφηβική ηλικία να αρχίζουν να αισθάνονται το περιβάλλον της οικογένειας καταπιεστικό, φορτικό και επιδιώκουν με κάθε τρόπο να ξεφύγουν από το πλαίσιο αυτό, να αναζητούν την ψυχρωματική ευφορία και την επικοινωνία με άτομα μακριά από το οικογενειακό δίκτυο. Ολοκληρώνοντας λοιπόν, η δυσλειτουργία της οικογένειας συντελεί στην ανάπτυξη αντικοινωνικών συμπεριφορών από τα παιδιά, που ενδεχομένως να εκδηλωθεί με την κατανάλωση αλκοόλ.

Συνοψίζοντας, οι οικογενειακές παράμετροι που δυνητικά λαμβάνουν χώρα στην έναρξη της συμπεριφοράς κατανάλωσης αλκοόλ από τους εφήβους είναι οι εξής:

⁵⁰ Δουρδούνη Ε.Κ, 2001, «Εξαρτησιογόνες ουσίες και ορθόδοξη χριστιανική αγωγή στην παιδική και εφηβική ηλικία», εκδόσεις: Κυριακίδη

- Η δυσλειτουργικότητα στην οικογένεια.
- Οι χαλαροί- προβληματικοί ή και υπερβολικά εξαρτημένοι συναισθηματικοί δεσμοί μεταξύ των μελών.
- Ο λανθασμένος τρόπος διαπαιδαγώγησης των παιδιών.
- Διάφορα τραυματικά γεγονότα που σημάδεψαν την οικογένεια (διαζύγιο, θάνατος προσφιλούς προσώπου κ.α.).
- Γονείς με παραβατική και κοινωνικά μη αποδεκτή συμπεριφορά.

Σχετικά με την επίδραση της οικογένειας παρατίθεται η άποψη του Αβραμίδη⁵¹ που αναφέρει ότι **«όσο πιο μακριά είναι οι γονείς από τα παιδιά τους, τόσο πιο κοντά βρίσκονται αυτά σε εξαρτησιογόνες ουσίες».**

3.1.2. Σχέσεις γονέων εφήβων

Το να μεγαλώνει κανείς αντιστοιχεί συμβολικά σε μια πράξη επιθετική, η οποία σημαίνει ότι ο έφηβος παίρνει τη θέση κάποιου άλλου. Σε μεγαλύτερο ή μικρότερο χρονικό διάστημα, η εφηβεία θα αντικαταστήσει την παιδική ηλικία. Καταρχάς, βέβαια, πρόκειται για ένα συμβολικό φόνο⁵², το φόνο των γονικών μορφοειδών που έχουν εσωτερικεύσει και προέρχονται από την παιδική ηλικία, με άλλα λόγια πρόκειται για τις παιδικές αναπαραστάσεις που έχει δημιουργήσει το παιδί. Από την άλλη πλευρά, η ηβική μεταμόρφωση του σώματος προκαλεί ένα ενδορμητικό πλεόνασμα, είτε πρόκειται για τις επιθετικές ενδορμήσεις, είτε για τις ερωτικές ενδορμήσεις. Στην αρχή της εφηβείας, αυτό το ενδορμητικό πλεόνασμα συνήθως έχει ως στόχο το πρόσωπο των γονιών. Αυτό εξηγεί την αρκετά απότομη μεταλλαγή των σχέσεων ανάμεσα στους γονείς και τους εφήβους. Ενώ, κατά την παιδική ηλικία η παρουσία των γονιών αποτελούσε πηγή ανακούφισης, ηρεμίας και ασφάλειας για το μικρό παιδί, η ίδια η παρουσία των γονιών ενδέχεται κατά την εφηβεία να καταστεί πηγή έντασης, διέγερσης και δυσφορίας. Θα μπορούσαμε ίσως να πούμε ότι κατά την παιδική ηλικία, όσο πιο κοντά βρίσκονται οι γονείς στο παιδί, τόσο μεγαλύτερη ήταν η ανακούφιση. Αντίθετα, κατά την εφηβεία, όσο πιο κοντά βρίσκονται οι γονείς στο παιδί, τόσο η ένταση κινδυνεύει να αυξηθεί.

Το να είναι κανείς έφηβος σημαίνει επίσης ότι προσχωρεί σταδιακά στο καθεστώς του αυτόνομου ατόμου, δηλαδή, στο καθορισμό του εαυτού του, στην αναγνώριση των προσωπικών του ταυτίσεων, των επιθυμιών του και των ιδεωδών του. Αυτή η διεργασία αυτονόμησης βυθίζει γονείς και εφήβους σε ένα νέο παράλογο. Πράγματι, ο έφηβος έχει ανάγκη να διαφοροποιηθεί από τους γονείς του, ωστόσο οι ταυτίσεις του ως μελλοντικού ενήλικα δεν μπορούν να αποκτήσουν μια σταθερή υπαρξιακή έννοια παρά μόνο αν εγγραφούν στο πλαίσιο της οικογενειακής σειράς. Από μια άποψη, ο έφηβος

⁵¹ Μπρακόγιε Αλαιν , Μαρτελι Ντανιελ, 2002 , «Τα χίλια πρόσωπα της εφηβείας», Καστανιώτη , Αθήνα.

⁵² Μπρακόγιε Αλαιν , Μαρτελι Ντανιελ, 2002 , «Τα χίλια πρόσωπα της εφηβείας», Καστανιώτη , Αθήνα.

νιώθει την ανάγκη να αποχωριστεί εκείνους με τους οποίους ταυτόχρονα έχει ανάγκη να ταυτιστεί.

Για τους γονείς όλα αυτά τα παράλογα, είναι δυσνόητα. Η πλειονότητα των γονιών είναι ικανοποιημένοι βλέποντας ότι ο έφηβος αποκτά την αυτονομία του και εισχωρεί στον κόσμο των ενηλίκων με τα πλεονεκτήματα που αυτό προϋποθέτει. Παρ' όλα αυτά, πίσω από αυτή την ικανοποίηση κρύβονται κάποια διφορούμενα συναισθήματα, τα οποία προκαλούν αυτό που χαρακτηρίσαμε ως «κρίση των γονιών»⁵³. Η τελευταία προκαλείται τόσο εξαιτίας των πολλαπλών απωλειών που θα πρέπει να αντιμετωπίσουν οι γονείς, όσο και λόγω της έντασης που επικρατεί στο επίπεδο των σχέσεων ανάμεσα σε δύο ενήλικες, οι οποίοι ανήκουν σε διαφορετικές γενιές.

Τόσο για τους γονείς όσο και για τους έφηβους, οι ψυχολογικοί αυτοί ελιγμοί καταλήγουν στις γνωστές δυσκολίες διαλόγου ανάμεσα στους γονείς και τους έφηβους. Θα μπορούσαμε να πούμε παραδόξως ότι αυτός ο διάλογος είναι απαραίτητος, αλλά σπάνια είναι ικανοποιητικός. Πράγματι, για τον έφηβο ο πιο συνηθισμένος τρόπος επαφής με τον ένα ή με τον άλλο γονιό είναι να δημιουργήσει σύγκρουση, ώστε να μπορέσει να αξιολογήσει τα δικά του όρια. Την ίδια στιγμή που ο έφηβος ζητά να τον ακούσουν, να τον καταλάβουν, φοβάται μήπως αποκαλυφθεί και βρεθεί εκτεθειμένος. Για το λόγο αυτό, οι έφηβοι έχουν μια στάση αμφιταλάντευσης και υπερασπίζονται με τρόπο ακατανόητο τη μία ή την άλλη άποψη. Αυτό ενδέχεται να προκαλέσει αμηχανία στους γονείς, να τους κάνει μάλιστα να τα χάσουν.

Στο κεφάλαιο αυτό, θα προσεγγίσουμε τα διάφορα χαρακτηριστικά των σχέσεων ανάμεσα στον έφηβο και στην οικογένεια του. Θα αναφερθούμε στους γονείς, οι οποίοι κάποιες φορές αντιδρούν με τρόπους που επιδεινώνουν την ποιότητα των σχέσεων με τα παιδιά τους. Ίσως όμως είναι απαραίτητο, πριν φτάσουμε στα διάφορα αυτά θέματα, να θέσουμε κάποια ερωτήματα:

Σε τι χρησιμεύουν οι γονείς;

Το ερώτημα φαίνεται ίσως παράδοξο, εφόσον η χρησιμότητα των γονιών για το παιδί τους φαίνεται αυτονόητη. Οι γονείς είναι αναγκαίοι για το βρέφος για να το φροντίζουν και να το προστατεύουν. Φαινομενικά, τα πράγματα αλλάζουν όταν το παιδί γίνεται έφηβος. Ο τελευταίος μάλιστα δηλώνει ότι δεν του χρησιμεύουν σε τίποτα παρά μόνο τον ενοχλούν. Θα μπορούσαμε, αντίθετα, να πάρουμε ως παράδειγμα τις ομάδες των νέων εφήβων που στις μεγαλουπόλεις των αναπτυσσόμενων κρατών περιπλανιούνται στους δρόμους αναζητώντας περιπέτειες, προσπαθώντας να εξασφαλίσουν τα προς το ζην, χωρίς κανένα ενήλικα, γονιός ή άλλος να ασχολείται με τα νεαρά άτομα.

Αντίθετα, στις δικές μας κοινωνίες, υπάρχει μια τάση διαιώνισης της εξάρτησης, καθώς ο έφηβος και κατόπιν ο νεαρός ενήλικας παραμένουν ολοένα και περισσότερο στο σπίτι των γονιών τους. Είναι γεγονός, ότι οι λόγοι

⁵³ Μπρακόνιε Αλαιν , Μαρτελι Ντανιελ, 2002 , «Τα χίλια πρόσωπα της εφηβείας», Καστανιώτη, Αθήνα.

αυτής της παρατεταμένης εξάρτησης είναι ποικίλοι, με κύριους λόγους τον οικονομικό και τον πολιτιστικό παράγοντα. Αυτό οφείλεται, πρώτον, στη διεύρυνση του χρόνου των σπουδών καθώς και στο ολοένα αυξανόμενο αριθμό εφήβων που εξαρτώνται οικονομικά από τους γονείς τους. Δεύτερον, έχουν αυξηθεί οι δυσκολίες που αφορούν την κοινωνική ένταξη καθώς υπάρχουν μεγάλα ποσοστά ανεργίας σε νεαρές ηλικίες.

Όταν δέχονται χτυπήματα από τα παιδιά τους.

Ο τίτλος αυτός ηθελήμυνα προκλητικός, έχει ιδιαίτερη σημασία. Οι γονείς των εφήβων θα πρέπει, πράγματι, να είναι σε θέση να αποδεχτούν την ιδέα ότι θα δεχτούν χτυπήματα κατά την εφηβεία των παιδιών τους. Συμβολικά χτυπήματα, εννοείται, ακόμα και αν υπάρχουν κάποιες περιπτώσεις γονιών που δέχονται σωματικά χτυπήματα, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Οι γονείς θα πρέπει, καταρχάς, να κατανοήσουν ότι αποτελούν το κύριο αντικείμενο αυτής της βίαιης έντασης που κατευθύνεται εναντίον τους. Συνήθως είναι ο πρώτος στόχος της επιθετικότητας που βιώνουν οι περισσότεροι έφηβοι. Μια από τις μείζονες λειτουργίες των γονιών είναι να «επιβιώσουν», παρ' όλη αυτή την επιθετική ένταση, δηλαδή να μην καταστραφούν, να μην πληγωθούν βαθιά, να μην πάθουν κατάθλιψη, να μην τα «χάσουν» εξαιτίας αυτή της επιθετικότητας. Με λίγα λόγια, να μην αποποιηθούν το ρόλο τους ούτε να υποχωρήσουν, ούτε όμως και να πληγωθούν από αυτή τη κατάσταση. Αντίθετα είναι εξίσου επικίνδυνο να αδιαφορήσουν εντελώς, καθώς η αδιαφορία αντιπροσωπεύει μερικές φορές ένα αίσθημα παραίτησης ή εγκατάλειψης. Το «να επιβιώσουν» προϋποθέτει, κατά τη γνώμη μας, να είναι ικανοί να παραμείνουν ευαίσθητοι, να έχουν συναισθήματα και συγκινήσεις απέναντι στις συμπεριφορές του εφήβου, αλλά παράλληλα να έχουν την ικανότητα να συνεχίσουν να ενδιαφέρονται, να νοιάζονται και να μπορούν να απαγορεύουν κάποια πράγματα στο παιδί τους.

Υπάρχει διάλογος μεταξύ γονιών-εφήβων;

Από την αρχή αυτού του κεφαλαίου, επισημάναμε τις δυσκολίες και τα παράλογα αυτού του διαλόγου ανάμεσα στους γονείς και στους εφήβους. Δεν είναι εύκολη, η κατανόηση ανάμεσα σε αυτά τα δύο μέρη, καθώς έχει να κάνει με πολλούς και διαφορετικούς τομείς. Άραγε τι σημαίνει αλληλοκατανόηση;

Πράγματι, θα πρέπει καταρχάς να κατανοήσουμε την έννοια των λέξεων, τη σημασία του μηνύματος και/ή του λόγου. Πρόκειται για το έκδηλο επίπεδο της επικοινωνίας. Ωστόσο το να «κατανοεί» κανείς προϋποθέτει επίσης να αντιλαμβάνεται τη συναισθηματική και την ηθική παράμετρο. Στην περίπτωση αυτή, πρόκειται, κατά κάποιο τρόπο, για το άδηλο της επικοινωνίας, δηλαδή εκείνο που δε διακινεί απαραίτητα το ίδιο είδος μηνυμάτων.

Τα ετερογενή αυτά επίπεδα κατανόησης παρατηρούνται επίσης στο επίπεδο της ευμετάβλητης ποιότητας του διαλόγου. Ορισμένοι ψυχολόγοι διακρίνουν τρία είδη διαλόγου: το διάλογο που αφορά την πληροφόρηση, το διάλογο που αφορά την αλληλεπίδραση και το διάλογο που αφορά την συναισθηματική κατανόηση. Ο διάλογος που αφορά την πληροφόρηση έχει να κάνει με μια

ανταλλαγή πληροφοριών και πρόκειται για ένα σχετικά ουδέτερο διάλογο, κυρίως γύρω από ζητήματα δουλειάς. Ο διάλογος που αφορά την αλληλεπίδραση έχει ως κύριο στόχο την ανταλλαγή συγκινήσεων, συναισθημάτων και πρόκειται για ένα ζωηρό διάλογο, ίσως και παρορμητικό. Τέλος, ο διάλογος που αφορά τη συναισθηματική κατανόηση σχετίζεται με ένα διάλογο πληροφόρησης πάνω σε ένα διάλογο αλληλεπίδρασης, δηλαδή έχει να κάνει με την ικανότητα να αντιλαμβάνεται κανείς την κίνηση των συναισθημάτων και να την εκλαμβάνει την ώρα που προκύπτει.

Η δυσκολία με τους εφήβους έγκειται στο ότι τα διάφορα αυτά επίπεδα επικοινωνίας διαρκώς συγχέονται και περιπλέκονται μεταξύ τους. Όταν ζητά μια πληροφορία ακόμα ο έφηβος, τη στιγμή που παίρνει μια απάντηση, τη νιώθει συχνά σαν μια συναισθηματική συναλλαγή, και αντιστρόφως. Άλλωστε, αυτού του είδους η μετατόπιση του λόγου συχνά εκδηλώνεται, είτε εκ μέρους του γονιού, είτε εκ μέρους του παιδιού, ως εξής: «ούτως ή άλλως θέλεις πάντα να έχεις δίκιο⁵⁴».

Είναι επιθυμητό οι γονείς να έχουν διάλογο με το παιδί τους κατά την εφηβεία, ακόμη και αν πρέπει να γνωρίζουν τα όρια αυτού του διαλόγου, καθώς επίσης και το γεγονός ότι συχνά δεν θα είναι ικανοποιητικός. Η απουσία διαλόγου, η διαρκής αποφυγή του θα κάνει τον έφηβο να την βιώσει σαν ένα σημάδι αδιαφορίας και ίσως εγκατάλειψης. Ωστόσο, παρότι ο διάλογος αυτός είναι απαραίτητος, δεν είναι εύκολος. Ο καθένας έχει την εμπειρία της δυσκολίας αυτής.

Βέβαια, το πιο επιθυμητό θα ήταν ο ενήλικας να έχει κάποιο κοινό ενδιαφέρον και να το μοιράζεται με το παιδί του, ένα κοινό πάθος ή ένα κοινό στόχο, όποια και αν είναι η φύση αυτού του κοινού ενδιαφέροντος. Το να μπορεί κανείς να διατηρεί ένα κοινό χώρο με τον έφηβο είναι πάρα πολύ θετικό και συχνά πολύ σημαντικό στοιχείο. Αυτό όμως δεν είναι πάντα δυνατόν, είτε επειδή κατά την παιδική ηλικία αυτό δεν υπήρχε (είναι δύσκολο να ανακαλυφθεί κατά την εφηβεία), είτε επειδή ο έφηβος παίρνει μια κάποια απόσταση, αρνείται ή υπονομεύει αυτή τη κοινή δραστηριότητα.

Για τους γονείς, ο διάλογος με το παιδί τους κατά την εφηβεία αντιμετωπίζει δυο προβλήματα. Από τη μια μεριά υπάρχει το πρόβλημα της γονικής εξουσίας που ασκείται πάνω στα παιδιά και συνεχίζει πάνω στους εφήβους, με κάποιες προσαρμογές, οι οποίες θα αποτελέσουν αντικείμενο συνεχών συμβιβασμών. Από την άλλη μεριά υπάρχει το πρόβλημα της «κρίσης των γονιών», δηλαδή το σύνολο των συγκινησιακών και συναισθηματικών αντιδράσεων, καθώς και των αντιδράσεων στο επίπεδο της αλληλεπίδρασης που η παρουσία, οι σκέψεις και οι πράξεις του εφήβου προκαλούν στον ένα ή στον άλλο γονιό.

⁵⁴ Μπρακόνιε Αλαιν, Μαρτελι Ντανιελ, 2002, «Τα χίλια πρόσωπα της εφηβείας», Καστανιώτη, Αθήνα.

Με ποιο τρόπο ασκείται η εξουσία από τους γονείς;

Οι γονείς είναι υποχρεωμένοι να αποφύγουν δύο σκοπέλους. Αφενός, οι γονείς δεν θα πρέπει να παραιτηθούν, να αντιδράσουν με ηττοπάθεια ή με αμέλεια αντιδράσεις τις οποίες πολύ γρήγορα ο έφηβος θα εκλάβει σαν αδιαφορία ή εγκατάλειψη απέναντι του. Αφετέρου, θα πρέπει οι γονείς να αποφύγουν μια ιδιαίτερα αυταρχική και δύσκαμπτη στάση, η οποία βασίζεται μόνο στις συμβατικές αρχές. Αυτός ο δύσκαμπτος αυταρχισμός, τον οποίο συναντάμε σε οικογένειες με αυστηρές δομές, δεν δίνει τη δυνατότητα στον έφηβο να προβεί στη διαδικασία του διαλόγου και κατά συνέπεια του δίνει δύο λύσεις: ή μια ανοιχτή διαμαρτυρία που έχει ως επακόλουθο κάποια περάσματα στην πράξη ή την υποταγή και την παραίτηση. Τόσο στη μια όσο και στην άλλη περίπτωση, η προοδευτική ψυχολογική διεργασία που χαρακτηρίζει αυτή τη περίοδο της ζωής θα παρεμποδιστεί και θα αλλοτριωθεί βαθιά.

Επισημαίνουμε, για να κλείσουμε αυτό το θέμα, ότι η εξουσία των γονιών έχει σαν αντίκτυπο και στις σχέσεις του ζευγαριού. Έχει επισημανθεί εδώ και πολλά χρόνια, πόσο σημαντικό είναι να μην υποβιβάζει ο ένας γονιός τον άλλο, δηλαδή να μην αμφισβητεί συστηματικά ο ένας τον άλλο κ.τ.λ. Αυτό είναι προφανές, κυρίως στην περίπτωση σύνθετων οικογενειών. Θα πρέπει ωστόσο, να τονίσουμε ότι η αντίθετη στάση ενδέχεται να δημιουργήσει πρόβλημα στον έφηβο. Όταν συστηματικά, οι παιδαγωγικές θέσεις και οι αυταρχικές στάσεις είναι απόλυτα συμβατές ανάμεσα στους γονείς, ο έφηβος δεν μπορεί να βιώσει την εμπειρία διαφοροποίησης και να διαχωρίσει τη θέση του ως προς τις λειτουργίες και τους ρόλους των γονιών του.

Η κρίση των γονιών.

Οι γονείς δεν παραμένουν απαθείς απέναντι σε όλες αυτές τις αλλαγές που διαπιστώνουν στο παιδί τους, οι οποίες μάλιστα έχουν αντίκτυπο και σε αυτούς. Ένας επιπλέον λόγος για τον οποίο δεν είναι απαθείς είναι το ότι και οι ίδιοι πολλές φορές διανύουν μια δύσκολη περίοδο της ζωής τους. Πράγματι, όταν τα παιδιά γίνονται έφηβοι, οι γονείς συνήθως βρίσκονται γύρω στα 45 ή 50 χρόνια τους. Αυτή η ηλικία ανταποκρίνεται σε αυτό που έχει χαρακτηριστεί από ορισμένους ειδικούς⁵⁵ ως «κρίση του μεσήλικα» ή ως «κρίση ωριμότητας». Ξαφνικά, σε αυτή τη περίοδο, έχει κανείς την εντύπωση ότι ο χρόνος πέρασε πολύ γρήγορα. Είναι μια ηλικία όπου αναθεωρούνται οι φιλοδοξίες, όπου η ζωή οργανώνεται με βάση το χρόνο που απομένει, καθώς ο χρόνος που παρήλθε αποκτά συχνά περισσότερη σημασία από το χρόνο που έρχεται. Είναι η ηλικία των απολογισμών, η ηλικία όπου η σκέψη και ο λογισμός υπερισχύουν συνήθως της πράξης. Σε επαγγελματικό επίπεδο είναι μια ηλικία όπου το άτομο έχει φτάσει στο αποκορύφωμα της απόδοσης του αλλά οι προσδοκίες του μικραίνουν. Είναι μια ηλικία κατά την οποία σε οικογενειακό επίπεδο, ενδέχεται να προκύψουν μια σειρά απωλειών (για παράδειγμα, ο θάνατος των γονιών, δηλαδή των παππούδων των εφήβων).

⁵⁵ Μπρακόνιε Αλαιν, Μαρτελι Ντανιελ, 2002, «Τα χίλια πρόσωπα της εφηβείας», Καστανιώτη, Αθήνα.

Είναι μια ηλικία, τέλος, κατά την οποία το ζευγάρι χρειάζεται να ανασυγκροτηθεί.

Ο μεγαλύτερος κίνδυνος είναι ότι οι δυσκολίες αυτές, που συναντούν πολλοί γονείς σε αυτή τη περίοδο της ζωής, αντιστοιχούν παράλληλα πολλές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι έφηβοι και αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αμοιβαία επιδείνωση των προβλημάτων. Όλα αυτά ενδέχεται να καταλήξουν σε μια ρήξη του οικογενειακού πυρήνα, φυσιολογική ρήξη όταν πρόκειται για την αναχώρηση του εφήβου από το σπίτι, αλλά πιο γενικευμένη ρήξη και πιο ολοκληρωτική όταν πρόκειται επίσης για το χωρισμό των γονιών ή για κάποιες αναθεωρήσεις, περισσότερο ή λιγότερο οδυνηρές, που πραγματοποιούνται σε συζυγικό επίπεδο. Τις δυσκολίες αυτές θα τις ονομάσουμε «κρίση των γονιών». Η κρίση αυτή περιλαμβάνει διάφορες πτυχές.

Η ανάγκη των γονιών να γνωρίζουν που βρίσκεται και τι κάνει ο έφηβος

Με άλλα λόγια πρόκειται για μια επιθυμία ελέγχου εκ μέρους των γονιών πάνω στα παιδιά τους, γεγονός που εκτείνεται, βέβαια, λόγω της ρήξης της ισορροπίας που υπήρχε μέχρι τότε. Ο έφηβος αποφεύγει τον οικογενειακό κύκλο και οι σχέσεις τους με τους γονείς του είναι συχνά επιθετικές, όπως έχουμε επισημάνει πιο πάνω. Ο έφηβος αμφισβητεί τον έλεγχο που επιθυμούν να έχουν πάνω του οι γονείς, κυρίως όταν πρόκειται για τα πρακτικά ζητήματα. Επίσης, ο έφηβος αμφισβητεί και τον έλεγχο που ασκείται πάνω στα συναισθήματα του, αυτό που ονομάσαμε αρχές των συναισθηματικών δεσμών και ηθικές αρχές. Πολλοί γονείς επιθυμούν να ελέγχουν το παιδί τους επειδή αντιδρούν στην αλλαγή, αντίδραση που εντείνεται ολοένα και περισσότερο καθώς το παιδί μεγαλώνει.

Βέβαια, η απαγόρευση της εξόδου πέρα από κάποια συγκεκριμένη ώρα δικαιολογείται από ένα συνειδητό φόβο. Ωστόσο, πολλές φορές σχετίζεται επίσης με μια ανάγκη ελέγχου εκ μέρους των γονιών και μπορεί να προκαλέσει σοβαρές αντιδράσεις, συμμετρικές και κλιμακωτές. Όσο περισσότερες απαγορεύσεις και έλεγχος υπάρχουν, τόσο μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος φυγής για να ξεφύγει ο έφηβος από αυτή τη κυριαρχία.

Σε άλλες περιπτώσεις αυτή η επιθυμία ελέγχου μεταφράζεται με τρόπο πιο λεπτό, με προσπάθειες ελέγχου του κοινωνικού κύκλου, ελέγχου των σχέσεων ή πνευματικού ελέγχου του εφήβου. Ή ακόμα πρόκειται για τον έλεγχο που ασκείται όσον αφορά στο ντύσιμο του παιδιού ή σε σχέση με τη διατροφή του ή με την καθημερινή του ζωή, όπως παραδείγματος χάρη τον ύπνο, το πλύσιμο κ.τ.λ. Ορισμένοι γονείς προβάλλουν κάποιες υπερβολικές απαιτήσεις ως προς τον ένα ή τον άλλο τομέα, απαιτήσεις που έχουν ως αντίκρισμα συμπεριφορές άρνησης ολοένα και πιο έντονες στους εφήβους. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ο έφηβος υποτάσσεται αλλά πρόκειται πάντα για μια αναχαίτιση της πορείας αυτονόμησης του, όχι μόνο στο επίπεδο της υλικής πραγματικότητας αλλά συχνά, δυστυχώς, και στο επίπεδο της ψυχικής του πραγματικότητας.

Αυτή η συγκρουσιακή σειρά αποτελεί ένα καλό παράδειγμα γι' αυτό που ονομάζουμε «αποχωρισμό». «Αποχωρίζομαι» δεν σημαίνει απλώς ότι αποστασιοποιούνται δυο άτομα. Σημαίνει επίσης ότι αγνωώ για μικρότερο ή μεγαλύτερο διάστημα, τι κάνει ο άλλος, πού βρίσκεται, με ποιον κτλ. Μια μητέρα γνωρίζει τι κάνει το παιδί της ανά πάσα στιγμή: τώρα βρίσκεται στο νηπιαγωγείο, μετά στο σχολείο, ασχολείται με την τάδε δραστηριότητα κτλ. Το παιδί, ακόμα και αν δεν κρατάει το χέρι της μαμάς του, είναι μέρος του μητρικού ψυχικού κόσμου. Η μητέρα έχει μια συγκεκριμένη ψυχική αναπαράσταση του παιδιού της, που βρίσκεται, τι κάνει, με ποιον το κάνει. Αυτή η ψυχική αναπαράσταση αποτελεί το φαντασιακό δεσμό που ενώνει το παιδί με το γονιό του. Από την πλευρά του, το παιδί θέλει και του αρέσει να λέει στο γονιό του που πάει, τι κάνει κτλ. Αλλά αυτό αλλάζει κατά την εφηβεία.

3.1.3. Οικογενειακός αστερισμός

Οι γονείς δεν είναι άμεσα υπεύθυνοι για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού τους. Ο σημαντικότερος παράγοντας στη διαμόρφωση του σχεδίου ζωής ενός παιδιού, είναι το ατομικό νόημα που βρίσκει από τη θέση του στον οικογενειακό αστερισμό.

Ο οικογενειακός αστερισμός αναφέρεται στην ψυχολογική θέση κάθε παιδιού μέσα στην οικογένεια, σε σχέση με τα αδέρφια του. Κάθε παιδί γεννιέται με διαφορετικές συνθήκες. Η οικογένεια αλλάζει. Το πρώτο παιδί είναι, για ορισμένο χρονικό διάστημα, μοναχοπαιδί μέχρι τον ερχομό του δεύτερου παιδιού. Το δεύτερο παιδί και όλα τα άλλα που θα ακολουθήσουν, αντιμετωπίζουν κάποιον που πάντα προηγείται, εκτός, εάν πρόκειται για σωματικά ή πνευματικά ανάπηρο.

Το κάθε παιδί αγωνίζεται για μια θέση στην οικογένεια, με όποιον τρόπο του φαίνεται πιο σίγουρο για να πετύχει. Π.χ. εάν το πρώτο παιδί πηγαίνει πολύ καλά στο σχολείο, το δεύτερο είναι πιθανόν να μη διακινδυνεύσει να διακριθεί στο ίδιο πεδίο, αλλά να προσπαθήσει να πετύχει σε άλλον τομέα, όπως στον αθλητισμό, στο θέατρο κ.τ.λ.

Η οικογενειακή ατμόσφαιρα και οι αξίες δίνουν τις ομοιότητες ανάμεσα στα αδέρφια. Ο οικογενειακός αστερισμός⁵⁶ συντελεί στις διαφορές ανάμεσα στα παιδιά. Ένα παιδί επηρεάζεται περισσότερο από τον αδερφό, με τον οποίο έχει τις περισσότερες διαφορές. Συνήθως τα αδέρφια, που βρίσκονται κοντά σε ηλικία, έχουν το μεγαλύτερο ανταγωνισμό. Ανεξάρτητα με το μέγεθος της οικογένειας, ο μεγαλύτερος ανταγωνισμός συνήθως υπάρχει ανάμεσα στο πρώτο και δεύτερο παιδί. Αυτά τα δύο, τουλάχιστον για κάποιο χρονικό διάστημα, είναι τα μόνα παιδιά που πρέπει να καθιερώσουν τη θέση τους στην οικογένεια. Και συχνά, το αποτέλεσμα είναι έντονος ανταγωνισμός.

Ο ανταγωνισμός ανάμεσα στα αδέρφια εκφράζεται άμεσα όπως π.χ. όταν και τα δυο αδέρφια προσπαθούν να γίνουν οι καλύτεροι μουσικοί ή οι καλύτεροι

⁵⁶ Δρ. Ντινκμεγιερ Ντον, Δρ. Μακκαϊη Γκαρυ, 1998, «Γονείς και έφηβοι από τις συγκρούσεις στη συνεργασία», Θυμάρι, Αθήνα.

μπασκετμπολίστες και γενικά να είναι πολύ χαρισματικοί. Τα παιδιά ανταγωνίζονται πλαισίως όταν αποφασίσουν να μη διακριθούν στον ίδιο τομέα.

Μερικοί γονείς, με τον τρόπο τους χωρίς να το θέλουν, ενθαρρύνουν αυτό τον ανταγωνισμό, είτε επαινώντας τις αρετές του παιδιού που εκπροσωπεί καλύτερα τις αξίες τους, είτε αγνοώντας και κρίνοντας το άλλο. Εάν οι γονείς αντιληφθούν αυτό το μηχανισμό και σταματήσουν να κριτικάρουν το «διαφορετικό παιδί», αυτό το παιδί μπορεί να γίνει πιο συνεργάσιμο και ν' αρχίσει να προσπαθεί να διακριθεί σε δυσκολότερους τομείς.

Αν ένα τρίτο παιδί μπει στην οικογένεια, το δεύτερο γίνεται μεσαίο. Το μεσαίο παιδί αισθάνεται «πιεσμένο», από τα προνόμια του πρώτου και του μωρού. Το μικρότερο παιδί μαθαίνει να εκμεταλλεύεται το γεγονός ότι είναι το μωρό στην οικογένεια. Ίσως αναζητήσει τη θέση του με το να είναι χαριτωμένο ή άχαρο, αντιδραστικό ή συνεργάσιμο, αυταρχικό ή υποχωρητικό, γενικά θέσεις από τις οποίες απαιτεί να το εξυπηρετούν.

Το μοναχοπαιδί περνάει τα χρόνια, κατά τα οποία διαμορφώνει την προσωπικότητά του, ανάμεσα σε ενήλικες. Συνήθως διαμορφώνει μια ιδιαίτερη στάση: ομιλητικό, και χαρούμενο ή ήσυχο και σοβαρό. Το γεγονός ότι ζει με ενήλικες επηρεάζει την εξέλιξη του αποφασιστικά. Και είναι δυνατόν ή να μεγαλώσει ή να παραμείνει «μωρό».

Τα δίδυμα έχουν μια ενδιαφέρουσα θέση στον οικογενειακό αστερισμό. Πολλοί γονείς έχουν τη τάση να τους φέρονται όχι σαν σε δύο ξεχωριστά άτομα αλλά σαν να είναι «ένα». Όταν συμβαίνει αυτό, δυο είναι οι πιθανότητες: ή το καθένα να αγωνιστεί για να αποκτήσει μια τελείως ξεχωριστή ταυτότητα, ή να πάρουν τη θέση του πρώτου δεύτερου παιδιού, μια και γνωρίζουν πολύ καλά πιο γεννήθηκε πρώτο.

Η σημασία την οποία ο έφηβος δίνει στη θέση που κατέχει στον οικογενειακό αστερισμό, καθορίζει τι επίδραση θα έχει ο αστερισμός στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Υπάρχουν ορισμένα χαρακτηριστικά κάθε θέσης στην οικογένεια. Μη ξεχνάτε ότι δεν υπάρχουν δυο όμοιες οικογένειες και ότι οι πολιτισμικές τοποθετήσεις επηρεάζουν τον οικογενειακό αστερισμό. Επίσης, η διαφορά ηλικίας επηρεάζει τη θέση των παιδιών στην οικογένεια επειδή το σχέδιο ζωής διαμορφώνεται στην ηλικία των 4-6. Η διαφορά 5 χρόνων ανάμεσα σε αδέρφια παίζει αποφασιστικό ρόλο ως προς το ένα το παιδί να αποφασίσει να ανταγωνιστεί με ένα μικρότερο ή μεγαλύτερο αδερφό / αδερφή, ή ακόμη να τοποθετηθεί ψυχολογικά σαν μοναχοπαιδί.

Σε ορισμένες περιπτώσεις τα παιδιά δεν αντέχουν τη ψυχολογική τοποθέτηση και τα αδέρφια αλλάζουν ρόλους. Το πρώτο μπορεί να μη σηκώσει βάρος της απειλής για τη θέση του. Το μικρότερο να μη δέχεται να παίξει το ρόλο του μωρού.

Είναι πολύ πιθανόν, η θέση του εφήβου στον οικογενειακό αστερισμό να επηρεάσει σημαντικά στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Με τόσες διαφορές που υπάρχουν, είναι σημαντικό να γνωρίζουμε αν έχει κανένα

νόημα να ξέρουμε τα χαρακτηριστικά της κάθε θέσης. Από τη στιγμή που ξεχωρίζετε αυτά τα χαρακτηριστικά και τους παράγοντες που τα επηρεάζουν, μπορείτε να μαντέψετε τους βασικούς στόχους στη ζωή του εφήβου σας – να δείτε τον κόσμο με τα μάτια του. Η κατανόηση του οικογενειακού αστερισμού μας βοηθάει να συμπληρώσουμε ένα ακόμη κομματάκι του παζλ που είναι ο έφηβος.

3.1.4. Ρόλοι γονέων

Οι σχέσεις αρκετών γονιών με τα παιδιά τους όταν είναι πολύ μικρά δε διαφέρει και πολύ από αυτό που περιγράφει η Φοργουορντ⁵⁷. Τους βλέπουν σαν θεούς, και όταν κάνουν σκανδαλιές, περιμένουν τη θεική τους κρίση. Στην εφηβεία όμως τα πράγματα αλλάζουν. Η διαδικασία αποκοπής από τους γονείς μας δίνει τη δυνατότητα να εξελιχθούμε ως ξεχωριστά άτομα, τα οποία έχουν τη δική τους ταυτότητα και άποψη για τη ζωή. Η εξουσία τους μειώνεται και παύουν να είναι «οι κύριοι τέλειοι» που φανταστήκαμε. Στην ισορροπημένη οικογένεια, οι γονείς αναγνωρίζουν τις αλλαγές και προσαρμόζονται. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ο έφηβος να έχει περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξει πρωτοβουλίες και αυτοπεποίθηση. Υπάρχουν όμως γονείς οι οποίοι δεν αντιλαμβάνονται τις αλλαγές αυτές μ' αποτέλεσμα να έρχονται σε σύγκρουση με τους έφηβους. Υπάρχουν λοιπόν διάφορα γονικά στυλ.

Γονικό στυλ σημαίνει πολύ απλά τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρεται ένας γονιός στο παιδί του. Αυτό απορρέει από το χαρακτήρα του, την προσωπικότητα του και τα πιστεύω που έχει για το πώς πρέπει να διαπαιδαγωγούνται τα παιδιά. Πολλές φορές δανείζεται συνταγές αγωγής και από την διαπαιδαγώγηση των δικών του γονέων, όταν αυτές θεωρούνται αποτελεσματικές. Αλλά συμβαίνει και το αντίθετο. Οι μελέτες⁵⁸ όσον αφορά τα γονεϊκά στυλ έχουν ξεχωρίσει τέσσερις κατηγορίες γονέων: τους αυταρχικούς, τους επιτρεπτικούς, τους απορριπτικούς και τους δημοκρατικούς. Οι τέσσερις αυτές κατηγοριοποιήσεις ορίζονται από την προσοχή, τη στοργή και τη ζεστασιά που δίνει με τη συμπεριφορά του ο γονιός στον έφηβο και από τη σημασία και / ή την έμφαση που δίνει σε αυτά τα συναισθήματα, καθώς και από το πόσο ελέγχει τη συμπεριφορά του έφηβου.

Αυταρχικοί γονείς: έχουν δείκτη υψηλού ελέγχου, αλλά χαμηλό δείκτη συναισθηματικής προσφοράς. Αυτού του τύπου οι γονείς είναι πολύ απαιτητικοί και δε συμβιβάζονται. Βάζουν σκληρούς κανόνες και περιμένουν απόλυτη υπακοή από τα παιδιά τους. Οι έφηβοι με αυτούς του γονείς έχουν τη τάση να φοβούνται νέες καταστάσεις, έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση, είναι κυκλοθυμικοί, υπάκουοι και έχουν πρόβλημα να συναναστρέφονται με άλλους.

Επιτρεπτικοί γονείς: έχουν δείκτη υψηλής συναισθηματικής προσφοράς, αλλά χαμηλό δείκτη ελέγχου. Αυτοί οι γονείς θέλουν τα παιδιά τους να είναι

⁵⁷ Forward S., 1992, «Τοξικοί γονείς», εκδόσεις: Λύχνος.

⁵⁸ Cole M. and S., 1993, «The development of children», New York : Scientific American Books

δημιουργικά και να εξερευνούν τον κόσμο, αλλά δεν βάζουν όρια. Οι έφηβοι με αυτούς τους γονείς είναι πιο δημιουργικοί αλλά στη συμπεριφορά τους και στα λόγια τους είναι παρορμητικοί και επιθετικοί. Στο σχολείο έχουν προβλήματα όσον αφορά τις παρατηρήσεις και τα όρια. Πιστεύουν ότι οι γονείς τους δεν ενδιαφέρονται ούτε για αυτούς αλλά ούτε και για τη συμπεριφορά τους.

Δημοκρατικοί γονείς: έχουν τον ίδιο δείκτη συναισθηματικής προσφοράς και ελέγχου. Θέτουν υψηλούς στόχους για τα παιδιά τους και δίνουν υψηλή συναισθηματική υποστήριξη. Βάζουν όρια στη συμπεριφορά των παιδιών τους, ενώ παράλληλα εξηγούν τους λόγους που το κάνουν. Οι έφηβοι με αυτούς τους γονείς έχουν περισσότερες πιθανότητες θετικής ανάπτυξης. Έχουν υψηλή αυτοεκτίμηση, είναι κοινωνικά τολμηροί, πολυπράγμονες, με αυτοπεποίθηση και εμπιστοσύνη στον εαυτό τους.

Απορριπτικοί γονείς: έχουν χαμηλό δείκτη συναισθηματικής προσφοράς και ελέγχου. Αυτού του τύπου οι γονείς είναι αδιάφοροι και δεν τους απασχολούν τα θέματα των παιδιών τους. Δεν βάζουν όρια και δεν προσφέρουν συναισθηματική στήριξη. Οι έφηβοι με αυτούς τους γονείς έχουν τις περισσότερες πιθανότητες να εμφανίσουν αποκλίνουσα συμπεριφορά. Η κατανάλωση αλκοόλ είναι εξαιρετικά υψηλή σε εφήβους που έχουν ανατραφεί από απορριπτικούς γονείς.

3.2 Η θέση του σχολείου στη ζωή του εφήβου

Η πρώτη ευκαιρία για το παιδί να λειτουργήσει κοινωνικά σ' ένα ευρύτερο περιβάλλον από αυτό της οικογένειας, είναι το σχολείο. Η επιτυχία του παιδιού στο σχολείο εξαρτάται από το αν έχει αυτοπεποίθηση και ενδιαφέρον, από το αν γνωρίζει τι είδους συμπεριφορά είναι αποδεκτή και πως μπορεί να επιβάλλεται στην παρόρμησή του, ώστε να συμπεριφέρεται με κατάλληλο τρόπο. Επιπλέον, εξαρτάται από το αν μπορεί να κάνει υπομονή, να ακολουθεί οδηγίες και να στρέφεται στους δασκάλους του για βοήθεια, ενώ παράλληλα να μπορεί να εκφράζει τη γνώμη και τις ανάγκες του, όταν συναναστρέφεται με άλλα παιδιά.

Στους εφήβους υπάρχει η αντίληψη ότι ο εαυτός τους και οι απόψεις τους κινδυνεύουν από την παρέμβαση των ενηλίκων. Αυτό τους προκαλεί αγωνία και θυμό, τους κάνει να συγκρούονται συχνά με τους μεγάλους και να αναζητούν στηρίγματα ανάμεσα στους συνομηλίκους τους.

Πολλές ψυχοκοινωνιολογικές μελέτες⁵⁹, αποδεικνύουν ότι το θέμα του σχολείου έρχεται δεύτερο στο πλαίσιο των ανησυχιών των εφήβων, πριν από τη διασκέδαση, τις συνθήκες ζωής, τις ερωτικές σχέσεις ή τις σχέσεις με τους γονείς, αλλά μετά τις σχέσεις με τους φίλους. Τα θέματα συζήτησης των εφήβων μεταξύ τους, όπως και με τους γονείς τους, συχνά έχουν να κάνουν με τα σχολικά επιτεύγματα. Το σχολείο είναι «περισσότερο» σημαντικό, διότι ο

⁵⁹ Αρτικοπούλου, Β, 2001, «Βία στο Σχολείο: έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη», Αθήνα: Μεταίχμιο.

έφηβος έχει την απαίτηση να τον προετοιμάσει για την επαγγελματική ζωή και την προσωπική του εκπαίδευση, εφόσον θεωρεί ότι είναι μια δυνατότητα ανάπτυξης για το σύνολο της ζωής του και της προσωπικότητας του. Αν το σχολείο σημαίνει μόνο την απλή εκπαίδευση και την απόκτηση γνώσεων, δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες των ίδιων των νέων⁶⁰.

Η ζωή στη σχολική κοινότητα συμβάλλει στην ανάπτυξη της κοινωνικότητας του μαθητή, στην ψυχική και συναισθηματική του ωρίμανση, στη διαμόρφωση της προσωπικότητας, του ήθους και της συμπεριφοράς, στη σωματική ανάπτυξη, στην υιοθέτηση αξιών και στάσεων⁶¹. Επίσης ο χρόνος και ο χώρος μεταξύ του σπιτιού και του σχολείου, είναι γεμάτος δραστηριότητες συναντήσεις και συναλλαγές. Οι τελευταίες είναι πολύ σημαντικές και αντιπροσωπεύουν ένα είδος μεταβατικής εποχής, απαραίτητης μεταξύ των δύο τρόπων ζωής: εκείνον της σχολικής κοινότητας και εκείνον της οικογένειας. Τέλος, το σχολείο συμβάλλει στην προσωπική ανάπτυξη του εφήβου, κάτι που και εκείνος το περιμένει.

Σε αντίθεση με τα παραπάνω βρίσκεται το γεγονός ότι μπορεί να αποτελέσει παράγοντα επικινδυνότητας για τη δημιουργία αντικοινωνικών συμπεριφορών.⁶² Στα πλαίσια του σχολείου, ο σημερινός έφηβος αισθάνεται εγκλωβισμένος και νιώθει ότι χάνει την ανεξαρτησία του. Όπως και άλλοι θεσμοί, έτσι και το σχολείο φαίνεται να περνάει κρίση. Στις μέρες μας αμφισβητούνται, τόσο η ποιότητα των γνώσεων που προσφέρει, όσο και της διαπαιδαγώγησης και διάπλασης σωστών χαρακτήρων. Το περιβάλλον άλλωστε των περισσότερων σχολείων δεν ενδείκνυται και δεν βοηθάει σ' αυτό. Τα μουντά χρώματα και το περιβάλλον που συνήθως παραπέμπει σε σωφρονιστικό ίδρυμα, παρά σε σχολείο, δεν προσφέρουν τις κατάλληλες συνθήκες για μάθηση και προώθηση των μαθητών. Η ανία που δημιουργεί το σχολικό πρόγραμμα γεννά τη αντικοινωνικότητα, η ασχήμια των κτιρίων παροτρύνει τον βανδαλισμό κ.τ.λ.⁶³.

Σύμφωνα με διάφορους ερευνητές⁶⁴, η σχολική αποτυχία αποτελεί εν δυνάμει παράγοντα που συμβάλλει στην εκδήλωση πολλών αντιδραστικών συμπεριφορών στο σχολείο. Επιπλέον ένα άλλο γνώρισμα του ελληνικού σχολείου είναι η σύνθεση του μαθητικού πληθυσμού, η οποία την τελευταία δεκαετία έχει αλλάξει ριζικά. Η μαζική προσέλευση μεταναστών που αποτελούν πια το 6% του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας, έχει επηρεάσει γενικότερα τη σύνθεση του πληθυσμού και του σχολείου.

⁶⁰ Μπρακονιε Αλαιν, Μαρτσελι Ντάνιελ, 1999, «Τα Χίλια Πρόσωπα της Εφηβείας», Μετάφραση, Λεωνίδα Σοφία, Ψυχαναλυτική Βιβλιοθήκη για το παιδί και τον Έφηβο, Εκδόσεις, Καστανιώτη.

⁶¹ Σώκος Κατερίνα, 1999, «Οδηγός αγωγής και προαγωγής υγείας», β' έκδοση, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

⁶² Παντερή Μαρία, 2004, «Χρήση Εξαρτησιογόνων Ουσιών στην Εφηβική Ηλικία», Πτυχιακή Εργασία στην Ψυχολογία, Ρέθυμνο, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας.

⁶³ Αρτικοπούλου, Β, 2001, «Βία στο Σχολείο: έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη», Αθήνα: Μεταίχμιο.

⁶⁴ Αρτικοπούλου, Β, 2001, «Βία στο Σχολείο: έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη», Αθήνα: Μεταίχμιο.

Το γενικό κλίμα που επικρατεί σ' ένα σχολείο έχει αποδειχθεί ότι επηρεάζει πολύ την επίδοση, τα επιτεύγματα και τη συμπεριφορά των παιδιών. Οι μαθητές που χαρακτηρίζονται αβασάνιστα μερικές φορές ως ταραξίες συχνά νιώθουν παρείσακτοι και ανεπιθύμητοι στη σχολική κοινότητα, και για το λόγο αυτό αντιδρούν έντονα, βίαια και καταστροφικά. Μ' αυτόν τον τρόπο ανταποδίδουν τα αισθήματα άρνησης και επιθετικότητας που αισθάνθηκαν ότι εισέπραξαν από το προσωπικό του σχολείου. Η αίσθηση ότι οι διδάσκοντες υιοθετούν ιδιαίτερα αυστηρές τιμωρίες και στάσεις απέναντί τους αποτελεί βασικό παράγοντα που κάνει τους εφήβους να αντιδρούν με οξύτητα και επιθετικότητα.

Όλα αυτά συμβάλλουν ώστε το σχολείο αντί να γεννά την φαντασία, να ευνοεί την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και λογικής, να επισκιάζει την ευαισθησία, την πρωτοτυπία, την αυτονομία κ.τ.λ. Οι μαθητές συνηθίζουν να σκέφτονται μέσα από έτοιμα δοσμένα καλούπια, πρότυπα συμπεριφορών που μοιάζουν πεπαλαιωμένα χωρίς να θέτουν σε εφαρμογή την φαντασία και τη δημιουργικότητα τους. Όλες αυτές οι συνθήκες που διαπιστώνονται στα ελληνικά, και όχι μόνο, σχολεία συνιστούν τους κοινωνικούς δείκτες της δυσλειτουργίας του σύγχρονου εκπαιδευτικού συστήματος. Αν αναλογιστούμε λοιπόν τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί σήμερα το σχολείο, είναι εύκολο να κατανοήσουμε ότι μέσα από αυτό βγαίνουν προσωπικότητες ανίκανες, ανίσχυρες να «ορθώσουν το ανάστημά τους» στους κινδύνους της ζωής και αδύναμες στην αντίσταση από διάφορους πειρασμούς όπως οι απαγορευμένες ουσίες⁶⁵.

3.2.1. Παράγοντες που επηρεάζουν την σχολική επίδοση

Αναμφίβολα, η εμμονή στο θέμα των σχολικών επιτευγμάτων είναι υπερβολική, ωστόσο, τις περισσότερες φορές, το συμφέρον του παιδιού είναι να επιτυγχάνει στο σχολείο. Κάτω από ιδανικές συνθήκες, ο καθένας θα έπρεπε να έχει όσο το δυνατόν μεγαλύτερες επιτυχίες σύμφωνα με τις ικανότητες και το ρυθμό του. Ωστόσο, η σχολική και η κοινωνική πραγματικότητα δε λαμβάνουν υπόψη αυτές τις παραμέτρους⁶⁶.

⁶⁵ Παντερή Μαρία, 2004, «Χρήση Εξαρτησιογόνων Ουσιών στην Εφηβική Ηλικία», Πτυχιακή Εργασία στην Ψυχολογία, Ρέθυμνο, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας.

⁶⁶ Μπρακονιέ Αλαιν, Μαρτσέλι Ντάνιελ, 1999, «Τα Χίλια Πρόσωπα της Εφηβείας», Μετάφραση, Λεωνίδα Σοφία, Ψυχαναλυτική Βιβλιοθήκη για το παιδί και τον Έφηβο, Εκδόσεις, Καστανιώτη.

Υπάρχουν παράγοντες στους οποίους υπάγεται το σχολείο που αφορούν στην συναισθηματική ανάπτυξη, οι παράγοντες που αφορούν στην ευφυΐα και οι παράγοντες που αφορούν στη στάση των γονιών απέναντι στο σχολείο.

Η μεταμόρφωση των συναισθηματικών δυνατοτήτων και των δυνατοτήτων στο επίπεδο των σχέσεων κατά την εφηβεία έχει αντίκτυπο και στο σχολείο, μέσα από τα νέα ενδιαφέροντα που κινητοποιούνται, και εξαιτίας της επιθυμίας αυτονομίας και ανεξαρτησίας που αυτά συνεπάγονται. Τα νέα ενδιαφέροντα που προκύπτουν από τη διεργασία της εφηβείας, μέσα από την ανάδυση νέων σεξουαλικών ενορμητικών στόχων, επιτρέπουν την ανάπτυξη του μηχανισμού της μετουσίωσης, δηλαδή της μετάθεσης σε πολιτιστικό και πνευματικό επίπεδο αυτής της ενορμητικής ενέργειας. Αυτή η «παρεκτροπή» ενέργειας είναι απόλυτα θετική, καθώς δίνει την δυνατότητα στον έφηβο να βρει ένα χώρο επενδύσεων ως προς την περιέργεια του, την άσκηση του ελέγχου του και την ανάπτυξη των ιδανικών του. Επίσης, η επιθυμία αυτονομίας και ανεξαρτησίας διευκολύνει την εκμετάλλευση κάποιων πεδίων προσωπικού ενδιαφέροντος, την αναζήτηση ταύτισης με μια ιδεολογία, με έναν τομέα, διαμέσου ενός καθηγητή⁶⁷. Αντίθετα, οι συναισθηματικές συγκρούσεις ή οι πολύ έντονες συγκρούσεις στο επίπεδο των σχέσεων παρεμβάλλονται στη σχολική επένδυση, η οποία ενδέχεται να καταστεί ένας χώρος συμπύκνωσης και το κύριο θέμα αντίθεσης απέναντι στο οικογενειακό περιβάλλον.

Μια δεύτερη σειρά παραγόντων διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για να συντελεστεί ομαλά η διαδικασία της σχολικής εκπαίδευσης. Πρόκειται για την ικανότητα προσαρμογής σε νέες καταστάσεις, την ικανότητα αποθήκευσης και απομνημόνευσης διαφόρων μορφών γνώσεων, καθώς και την ικανότητα αφαίρεσης, η οποία στο σχολείο θεωρείται, έτσι όπως αξιολογείται κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου ζωής, απαραίτητη ικανότητα επιτυχίας⁶⁸. Πράγματι η πρόσβαση στη μεθοδική σκέψη επιτρέπει τη συναγωγή αποτελεσμάτων μέσα από πολλές υποθέσεις, χωρίς να πρέπει να προσφύγει κανείς στην πραγματική παρακολούθηση των φαινομένων. Η πρόσβαση αυτή δίνει τη δυνατότητα μετατόπισης των λογικών πράξεων, από το συγκεκριμένο χειρισμό στις καθαυτή σκέψεις. Αυτό το είδος σκέψης είναι η απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχή πορεία στην εκπαίδευση του, όταν αυτή παρατείνεται. Αυτή η προνομιούχος πλευρά της αφηρημένης σκέψης στο πλαίσιο των σπουδών και της εκπαίδευσης, όπως είναι οργανωμένες σήμερα, ενδέχεται να δημιουργήσει προβλήματα σε ορισμένους εφήβους για τους οποίους η πραγματική σκέψη παραμένει πολύ πιο οικεία και εύκολη στη διαχείριση της. Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε με ποιο είδος σκέψης και νοημοσύνης οργανώνεται ο κάθε έφηβος, ώστε να επιλέξει κάποιες κατευθύνσεις που να ανταποκρίνονται, όσο το δυνατόν περισσότερο στον τύπο της νοημοσύνης του⁶⁹.

⁶⁷ Ματσόπουλος Αναστάσιος, 2003, «Μαθαίνουμε με Συναίσθημα; -Συναισθηματική Νοημοσύνη και Εφηβεία. Το Σχολείο», Πανεπιστήμιο Κρήτης.

⁶⁸ Μπρακονιε Αλαιν, Μαρτσελι Ντάνιελ, 1999, «Τα Χίλια Πρόσωπα της Εφηβείας», Μετάφραση, Λεωνίδα Σοφία, Ψυχαναλυτική Βιβλιοθήκη για το παιδί και τον Έφηβο, Εκδόσεις, Καστανιώτη.

⁶⁹ Ματσόπουλος Αναστάσιος, 2003, «Μαθαίνουμε με Συναίσθημα; -Συναισθηματική Νοημοσύνη και Εφηβεία. Το Σχολείο», Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Τέλος, μια επιπλέον σειρά παραγόντων διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για μια επιτυχημένη εκπαιδευτική πορεία. Πρόκειται για τους οικογενειακούς παράγοντες. Το ενδιαφέρον των γονιών για το σχολείο, για τις συναντήσεις που πραγματοποιούνται, για τα μαθήματα που διδάσκονται, για τις σχέσεις με τους εκπαιδευτικούς, όλα αυτά διαδραματίζουν καίριο ρόλο για την επίτευξη μιας καλής εκπαιδευτικής πορείας. Είναι άκρως αναγκαίο οι γονείς να συναντούν συστηματικά τους εκπαιδευτικούς: ο νέος, γνωρίζοντας ότι υπάρχουν σχέσεις ανάμεσα στην οικογένεια του και στο σχολείο, θα νιώσει καθησυχασμένος. Επίσης, είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ότι η επιτυχία ενός παιδιού εξαρτάται τόσο από το σπίτι, όσο και από το σχολείο⁷⁰. Δεν έχουμε το δικαίωμα να ζητούμε από ένα μαθητή να έχει καλές επιδόσεις στο σχολείο όταν υπάρχουν σημαντικά οικογενειακά προβλήματα, αν οι γονείς δε σέβονται τους φυσικούς ρυθμούς του παιδιού ή αν υπάρχει μια απόλυτη ρήξη ανάμεσα σε αυτά που συμβαίνουν στο σχολείο και σε αυτά που συμβαίνουν στο σπίτι. Τέλος είναι σημαντικό ο χώρος του σχολείου να είναι προσαρμοσμένος στις απαιτήσεις του εφήβου. Ορισμένοι έφηβοι δυσκολεύονται να συνηθίσουν τον απρόσωπο χαρακτήρα των μεγάλων σχολείων. Αντίθετα, άλλοι νιώθουν καλύτερα σε μια πιο χαλαρή δομή, όπου δεν είναι διαρκώς παρούσες οι πιέσεις. Ορισμένοι πάλι, έχουν ανάγκη από ένα περιβάλλον σχετικά δύσκαμπτο, με αυστηρούς νόμους για να νιώσουν πιο προστατευμένοι⁷¹. Θα πρέπει να υπάρχει μια αρμονία μεταξύ της προσωπικότητας του νέου και του είδους σχολείου.

3.2.2. Η περίοδος των εξετάσεων

Οι εξετάσεις οριοθετούν με μεγάλη αυστηρότητα τη ζωή του σχολείου. Αποτελούν πάντα πηγή ανησυχίας, πόσο μάλλον αφού έχουν επιπτώσεις στο μέλλον του υποκειμένου. Στη Γαλλία, το απολυτήριο παραμένει το κλασικό παράδειγμα αυτής της κατάστασης. Στην περίπτωση αυτή επίσης υπάρχουν μεγάλες διαφορές στους μαθητές όσον αφορά στους τρόπους με τους οποίους προετοιμάζονται για μια εξέταση, στις ψυχολογικές συμπεριφορές προς την ίδια τη δοκιμασία και στις αντιδράσεις απέναντι σε μια ενδεχόμενη αποτυχία⁷².

Η προετοιμασία των εξετάσεων είναι μια σημαντική περίοδος, κατά την οποία οι συμπεριφορές που συνήθως εκδηλώνονται σε περίπτωση άγχους είναι φανερές. Πρόκειται για συμπεριφορές αποφυγής μπροστά σε μια εξέταση, όπου ο μαθητής κάνει σαν να μην υπήρχε αυτή η προθεσμία, δε διαβάζει και προσπαθεί να βρει καταφύγιο σε οτιδήποτε του δίνει τη δυνατότητα να αποφύγει να σκέφτεται αυτή την δοκιμασία. Ένας άλλος έφηβος, διαβάζει

⁷⁰ Μπρακονιε Αλαιν, Μαρτσελι Ντάνιελ, 1999, «Τα Χίλια Πρόσωπα της Εφηβείας», Μετάφραση, Λεωνίδα Σοφία, Ψυχαναλυτική Βιβλιοθήκη για το παιδί και τον Έφηβο, Εκδόσεις, Καστανιώτη.

⁷¹ Μπρακονιε Αλαιν, Μαρτσελι Ντάνιελ, 1999, «Τα Χίλια Πρόσωπα της Εφηβείας», Μετάφραση, Λεωνίδα Σοφία, Ψυχαναλυτική Βιβλιοθήκη για το παιδί και τον Έφηβο, Καστανιώτη.

⁷² Μασόπουλος Αναστάσιος, 2003, «Μαθαίνουμε με Συναίσθημα; -Συναισθηματική Νοημοσύνη και Εφηβεία. Το Σχολείο», Πανεπιστήμιο Κρήτης.

μανιωδώς, αλλά με ψυχαναγκαστικό τρόπο.⁷³ Έχει την εντύπωση ότι το διάβασμα είναι ένα εξαιρετικά δύσκολο και αντιπαραγωγικό εγχείρημα, το οποίο τον εξαντλεί σωματικά και ψυχικά. Άλλες φορές, μπορεί να καταφύγει σε μια στάση φαινομενικής απάθειας. Είναι ένας τρόπος για να καταπολεμήσει το άγχος του, απομακρύνοντας αυτό το πρόβλημα που τον αφορά προσωπικά. Τέλος και η περίπτωση αυτή είναι και η πιο ευνοϊκή, μπορεί να χρησιμοποιήσει το άγχος και το φόβο του σαν κίνητρα για να διαβάσει και να επιτύχει έναν στόχο, ο οποίος αποτελεί για εκείνον επιθυμία της επιτυχίας.

3.2.3. Αντιδράσεις εφήβων απέναντι στη σχολική αποτυχία

Απέναντι στην αποτυχία, οι αντιδράσεις ποικίλουν. Υπάρχει η καταθλιπτική αντίδραση με την μορφή της κατάπτωσης, η οποία όπως συμβαίνει με όλες τις μορφές κατάθλιψης αν διαρκέσει, θα πρέπει να αντιμετωπιστεί σοβαρά και να θεραπευτεί. Υπάρχει η αντίδραση θυμού, αγανάκτησης ή επιθετικότητας – αντίδραση ακριβώς αντίθετη με την προηγούμενη και αμυντική- η οποία απαιτεί κατανόηση, παρουσία και υποστήριξη, παρόλο που δεν είναι εύκολο για τους γονείς⁷⁴. Υπάρχει επίσης, η αντίδραση πείσματος, καθώς και η αποτυχία μπορεί να προκαλέσει στον έφηβο μια αντίδραση περηφάνιας και να αναπτύξει ή να δημιουργήσει ένα αίσθημα διαμάχης, το οποίο θα δώσει τη δυνατότητα στην έφηβο να αναπροσανατολιστεί και να διαλέξει ένα δρόμο ίσως πιο κατάλληλο από εκείνον που είχε διαλέξει έως τότε.

Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι η σχολική αποτυχία αποτελεί αιτία της εφηβικής παραβατικότητας. Η συμπεριφορά αυτή αποτελεί εναλλακτική δραστηριότητα στην προσπάθεια του μαθητή να βελτιώσει την εικόνα του διαμέσου υποκατάστατων εμπειριών⁷⁵.

Σύμφωνα με έρευνα των Bernestein και Rolo⁷⁶ το 1976, όταν το παιδί – ο έφηβος αισθάνεται μειονεκτικά από την σχολική αποτυχία, αρχίζει βαθμιαία να εκφράζεται με επιθετική συμπεριφορά, η οποία παίρνει συνήθως διαστάσεις με το πέρασμα του χρόνου. Καθώς το παιδί εξαντλείται κυρίως στο να ασκήσει έλεγχο στην συμπεριφορά του, δεν αναγνωρίζει την πραγματική δυσκολία που αντιμετωπίζει μαθησιακά. Έτσι πέφτει σε όλο και περισσότερο αρνητική συμπεριφορά και το πρόβλημα γίνεται μεγαλύτερο. Κάποιες φορές το παιδί αποβάλλεται ή και εγκαταλείπει το σχολείο, έτσι ανοίγει μπροστά του ο δρόμος της παραβατικότητας. Με τα παραπάνω ευρήματα, συμφωνεί και ο

⁷³ Μπρακονιε Αλαιν, Μαρτσελι Ντάνιελ, 1999, «Τα Χίλια Πρόσωπα της Εφηβείας», Μετάφραση, Λεωνίδα Σοφία, Ψυχαναλυτική Βιβλιοθήκη για το παιδί και τον Έφηβο, Καστανιώτη.

⁷⁴ Μπρακονιε Αλαιν, Μαρτσελι Ντάνιελ, 1999, «Τα Χίλια Πρόσωπα της Εφηβείας», Μετάφραση, Λεωνίδα Σοφία, Ψυχαναλυτική Βιβλιοθήκη για το παιδί και τον Έφηβο, Εκδόσεις, Καστανιώτη.

⁷⁵ Παντερή Μαρία, 2004, «Χρήση Εξαρτησιογόνων Ουσιών στην Εφηβική Ηλικία», Πτυχιακή Εργασία στην Ψυχολογία, Ρέθυμνο, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας.

⁷⁶ Παντερή Μαρία, 2004, «Χρήση Εξαρτησιογόνων Ουσιών στην Εφηβική Ηλικία», Πτυχιακή Εργασία στην Ψυχολογία, Ρέθυμνο, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας.

Bloom⁷⁷, θεωρώντας ότι η ψυχική υγεία αναπτύσσεται καθώς το παιδί λαμβάνει συνέχεια αποδείξεις της επάρκειας του μέσω των σχολικών θετικών εμπειριών. Όλοι οι μαθητές βέβαια που έχουν βιώσει την οδυνηρή εμπειρία της σχολικής αποτυχίας δεν εμπλέκονται σε εκδηλώσεις βίας, όπως οι έρευνες έχουν δείξει μέχρι τώρα⁷⁸.

3.3 Συναναστροφές εφήβου

3.3.1 Σε ποιο βαθμό μπορούν οι φίλοι και οι συνομήλικοι να επηρεάσουν τον έφηβο.

Η εφηβεία είναι μια περίοδος που ο έφηβος αποχαιρετά την παιδική ηλικία και προετοιμάζεται για την ενήλικη, δεν είναι ούτε παιδί ούτε ενήλικας. Απομακρύνεται από την οικογένεια και αποζητά την παρέα. Είναι έντονη η ανάγκη ένταξης του σε μια ομάδα στην οποία να είναι αποδεκτός και δεν επιθυμεί να τον απορρίψουν. Μέσα στην ομάδα διαμορφώνει στάσεις, συμπεριφορές, αξίες, οι οποίες εκδηλώνονται με το ντύσιμο, τη γλώσσα, τη μουσική. Πολλές φορές ο έφηβος παρασύρεται σε αρνητικές ενέργειες κάτω από την πίεση των μελών της ομάδας στην οποία ανήκει χωρίς να συμφωνεί πάντα εξαιτίας του φόβου απόρριψης του από αυτή. Όμως ο νέος που έχει εμπιστοσύνη στον εαυτό του, μπορεί να είναι μέλος μιας ομάδας έχοντας ταυτόχρονα το θάρρος να λέει όχι και να αντιστέκεται στις πιέσεις. Απορρίπτοντας τις επιλογές των φίλων δεν σημαίνει ότι απορρίπτει τους ίδιους τους φίλους. Η συμβολή του γονιού πρέπει να επικεντρώνεται στην εκπαίδευση του παιδιού να αποφασίζει αυτός και όχι οι άλλοι, να επιλέγει αυτό που θέλει και να κάνει ότι νομίζει αυτό σωστό και όχι αυτό που λένε οι άλλοι.

Ένα από τα σημαντικότερα αναπτυξιακά επιτεύγματα του εφήβου είναι η ικανότητα του να δημιουργήσει ένα δικό του κοινό αναφοράς που θα απαρτίζεται από συνομηλικούς και θα επικεντρώνεται σε νέες δραστηριότητες. Για την μετάβαση από τον χώρο της οικογένειας στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο θεωρείται σημαντικό ο έφηβος να μπορεί να βιώνει εμπιστοσύνη και συναισθηματικές σχέσεις με τους συνομηλικούς του⁷⁹. Ένα σημαντικό μέσο για την ένταξη του σε τέτοιες ποιοτικές σχέσεις αμοιβαιότητας αποτελούν δραστηριότητες κοινωνικοποίησης, όπως η έξοδος με τους συνομηλικούς σε μπαρ και πάρτι. Ωστόσο, τέτοιοι δημόσιοι χώροι αναπόφευκτα μπορεί να αποτελούν πρόσφορους χώρους για την υιοθέτηση ριψοκίνδυνων συμπεριφορών οι οποίοι με την σειρά τους να υποβοηθούν το αίσθημα της ενσωμάτωσης σε ομάδες συνομηλικών. Οι έρευνες στο χώρο αυτό προτείνονται και τα άτομα νεαρής ηλικίας που δεν καταναλώνουν αλκοόλ ή

⁷⁷ Παντερή Μαρία, 2004, «Χρήση Εξαρτησιογόνων Ουσιών στην Εφηβική Ηλικία», Πτυχιακή Εργασία στην Ψυχολογία, Ρέθυμνο, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας.

⁷⁸ Παντερή Μαρία, 2004, «Χρήση Εξαρτησιογόνων Ουσιών στην Εφηβική Ηλικία», Πτυχιακή Εργασία στην Ψυχολογία, Ρέθυμνο, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας.

⁷⁹ ΕΠΙΨΥ, 2006, «Η Δημοτικότητα στην Ομάδα Συνομηλικών, το Κάπνισμα και η Κατανάλωση Αλκοόλ στην Πρώιμη Εφηβεία», Κέντρο Εκπαίδευσης για την Πρόληψη Χρήσης των Ναρκωτικών και την Προαγωγή της Υγείας.

δεν καπνίζουν αντιμετωπίζουν περισσότερες δυσκολίες στις δημόσιες σχέσεις από εκείνους που καταναλώνουν αλκοόλ ή που καπνίζουν.

Η έρευνα που αφορά στις αντιλήψεις των εφήβων για την κατανάλωση αλκοόλ δείχνει πως οι ίδιοι οι έφηβοι αναγνωρίζουν τα κοινωνικά οφέλη στην ουσία αυτή. Πιο συγκεκριμένα, κάποιοι έφηβοι δηλώνουν πως το αλκοόλ τους βοηθά να χαλαρώσουν όταν βρίσκονται με φίλους τους. Επιπλέον, φαίνεται πως όσο μεγαλύτερο κοινωνικό όφελος αναγνωρίζουν οι έφηβοι στη χρήση αλκοόλ τόσο περισσότερο αλκοόλ καταναλώνουν⁸⁰.

3.3.2. Αίσθηση του ανήκειν

Είναι κοινά αποδεκτό ότι η έναρξη της χρήσης ουσιών γίνεται συνήθως στην εφηβεία. Παράγοντες που επιδρούν για το παραπάνω είναι η περιέργεια, η επίδραση των συναναστροφών, αλλά και η διαθεσιμότητα των ουσιών. Είναι γνωστό ότι οι έφηβοι πειραματίζονται καθημερινά, ψάχνουν τρόπους να ξεχωρίσουν από τους συνομηλίκους τους και να αντιδράσουν σε πράγματα και καταστάσεις που τους ενοχλούν, προσπαθούν να βιώσουν τα πάντα και να τα γνωρίσουν όλα.

Επίσης υποστηρίζεται ότι υπάρχει σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στην πιθανότητα πειραματισμού με κάποια ουσία και στη στάση της παρέας και του φιλικού περιβάλλοντος απέναντι στις ουσίες αλλά και στην έναρξη ενός μέλους της παρέας. Είναι γνωστό ότι οι άνθρωποι αλλά κυρίως οι έφηβοι, οι οποίοι προσπαθούν να διαμορφώσουν την εικόνα του εαυτού, επιθυμούν διακαώς να γίνουν αποδεκτοί από τους συνομηλίκους και να γίνουν μέλη σε διάφορες ομάδες, μέσα από τις οποίες καλύπτουν τις συναισθηματικές και κοινωνικές τους ανάγκες και ισχυροποιούν την ταυτότητα του Εγώ. Η ομάδα παίρνει μεγάλες συναισθηματικές διαστάσεις στη ζωή του εφήβου.

Το αλκοόλ χρησιμοποιείται σαν μέσο επικοινωνίας και τελετουργικό μύησης. Έτσι μειώνονται οι αναστολές και ευνοούνται οι επιφανειακές σχέσεις. Δεν πρόκειται για αληθινή επικοινωνία αλλά για μία αυταπάτη.

Υπάρχουν περιπτώσεις όπου η κατανάλωση αλκοόλ αποτελεί βασική απαίτηση μιας ομάδας για να επιτρέψει την είσοδο ενός νέου μέλος σ' αυτήν. Συνήθως περιθωριακές και αντικομφορμιστικές ομάδες υιοθετούν τη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών ως συμπεριφορά αναγνώρισης, δείγμα δύναμης και απελευθέρωσης. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι γενικά οι παρέες και οι συναναστροφές με συγκεκριμένα άτομα και ομάδες μπορούν δυνητικά να επηρεάσουν –εν μέρει- τις απόψεις, τις αξίες, τον προσανατολισμό του νέου μέλους, πράγμα που μπορεί να επιδράσει στην ενδεχόμενη μελλοντική συμπεριφορά χρήσης και κατανάλωσης αλκοόλ. Το μεγαλύτερο όμως βάρος πρέπει πάντοτε να δίνεται στον παράγοντα «άνθρωπο» σαν οντότητα με δυνατότητες για ελεύθερες επιλογές, αλλά χωρίς να παραγνωρίζεται η

⁸⁰ ΕΠΙΨΥ, 2006, « Η Δημοτικότητα στην Ομάδα Συνομηλίκων, το Κάπνισμα και η Κατανάλωση Αλκοόλ στην Πρώιμη Εφηβεία», Κέντρο Εκπαίδευσης για την Πρόληψη Χρήσης των Ναρκωτικών και την Προαγωγή της Υγείας.

σημασία της επίδρασης παραγόντων όπως ο κοινωνικός περίγυρος και η γενικότερη κρατική πολιτική⁸¹.

3.4 Κοινωνία, σχολείο, οικογένεια και αυτο-εκτίμηση εφήβου

Γραφές από τους κλασικούς χρόνους αναφέρονται στην έννοια «εαυτός». Ο Σωκράτης έγραψε «γνώθι σε αυτόν» και ο Αριστοτέλης για τη φύση της ψυχής. Ο James⁸² περιέγραψε τον «εαυτό» να αποτελείται από το «εγώ» ή ο εαυτός σαν γνώστης (υποκείμενο) και το «εμένα» ή ο εαυτός σαν γνωστικό αντικείμενο. Άλλοι όροι για το πώς βλέπει κάποιος τον εαυτό του είναι «αυτό-εκτίμηση», «αυτό-εμπιστοσύνη», «αυτό-ιδέα». Όλοι αυτοί οι όροι ουσιαστικά περιγράφουν την ολότητα των σκέψεων που έχει κάποιος έχοντας σαν σημείο αναφοράς τον εαυτό του σαν αντικείμενο. Ή αλλιώς, αυτό-εκτίμηση είναι η θετική ή αρνητική εκτίμηση απέναντι σε ένα ιδιαίτερο αντικείμενο που λέγεται εαυτός. Βρίσκεται, λοιπόν, η αυτοεκτίμηση στο κέντρο της προσωπικότητας του παιδιού.

Ένα σημαντικό στοιχείο γύρω από την αυτό-εκτίμηση είναι το πώς τροφοδοτείται κάποιος από πληροφορίες προκειμένου να διαμορφώσει την αυτό-εικόνα του. Ο Cooley⁸³ χρησιμοποίησε τον όρο «καθρεπτισμένος εαυτός» και υποστήριξε πως η αυτό-εκτίμηση είναι μια αντανάκλαστική σύνθεση βασισμένη στο πώς κάποιος νομίζει πως τον / την βλέπουν οι άλλοι. Για τον Mead⁸⁴ οι «σημαντικοί άλλοι» μέσα από την κοινωνική εμπειρία δίνουν τη βάση για το πώς κάποιος αξιολογεί τον εαυτό του. Όντας οι γονείς οι «σημαντικοί άλλοι» για τα παιδιά, παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της αυτό-εκτίμησης του παιδιού. Πληθώρα ερευνών κατέδειξαν πως οι γονείς, είτε σαν «μοντέλα - πρότυπα» ή «καθρέπτες» ή ακόμη και σαν πηγές πρωτογενούς και δευτερογενούς επηρεασμού στην καθημερινότητα του παιδιού, είναι ικανοί να επηρεάσουν τις ιδέες, τις αντιλήψεις, τις πεποιθήσεις του παιδιού γύρω από το τι άνθρωπος είναι ή θα ήθελε να είναι.

Θα πρέπει να τονιστεί στο σημείο αυτό πως καθώς το παιδί αναπτύσσεται, αντιλαμβάνεται ολοένα και περισσότερο πως η γνώμη των σημαντικών άλλων κινείται μέσα στα πλαίσια ενός κοινωνικού πρωτοκόλλου, είτε αυτό είναι η οικογένεια, το σχολείο και γενικά το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο μεγαλώνει. Κατ' επέκταση, οι γνώμες αυτές μπορεί να φαίνονται πολλές φορές άχρωμες και τυπικές που εμπεριέχουν σκοπιμότητα παρά ειλικρίνεια. Έτσι μπορεί να κλονιστεί η εμπιστοσύνη του παιδιού απέναντι στα πρόσωπα αυτά, με συνέπεια να δημιουργηθούν ανύπαρκτες ή αναληθείς αντιλήψεις του παιδιού γύρω από τον εαυτό του και τις ικανότητές του ή τις αδυναμίες του.

⁸¹ Παντερή Μαρία,(2004). «Χρήση Εξαρτησιογόνων Ουσιών στην Εφηβική Ηλικία», Πτυχιακή Εργασία στην Ψυχολογία, Ρέθυμνο, Πανεπιστήμιο Κρήτης ,Σχολή Κοινωνικών Επιστημών,Τμήμα Ψυχολογίας.

⁸² Παντερή Μαρία,(2004). «Χρήση Εξαρτησιογόνων Ουσιών στην Εφηβική Ηλικία», Πτυχιακή Εργασία στην Ψυχολογία, Ρέθυμνο, Πανεπιστήμιο Κρήτης ,Σχολή Κοινωνικών Επιστημών,Τμήμα Ψυχολογίας.

⁸³ Baldwin Dorothy, 1999, «Οδηγός αγωγής υγείας», Λίτσας , Αθήνα.

⁸⁴ Παντερή Μαρία,(2004). «Χρήση Εξαρτησιογόνων Ουσιών στην Εφηβική Ηλικία», Πτυχιακή Εργασία στην Ψυχολογία, Ρέθυμνο, Πανεπιστήμιο Κρήτης ,Σχολή Κοινωνικών Επιστημών,Τμήμα Ψυχολογίας.

Μπορούμε λοιπόν να συμπεράνουμε πως ένας εξίσου σημαντικός παράγοντας με τη γνώμη που έχουν οι σημαντικοί άλλοι για το παιδί, είναι και η γνώμη που φαντάζεται το παιδί πως έχουν οι άλλοι για την προσωπική του αξία. Γι αυτό επισημαίνουμε πως η κολακεία προς τα παιδιά, και αντιληπτή γίνεται από το παιδί και μόνο ζημιά του προκαλεί. Το παιδί πρέπει να λαμβάνει αγάπη αλλά και την πραγματική εικόνα του με τα δυνατά του αλλά και με τα προς βελτίωση αδύνατά σημεία.

Πολλές φορές, τόσο η γνώμη του παιδιού όσο και γνώμη των άλλων είναι στη σωστή κατεύθυνση κι έτσι η αυτοεκτίμηση του παιδιού γίνεται αφετηρία για υγιείς προσανατολισμούς οδηγώντας σε προσωπική ευτυχία χωρίς δυσλειτουργικές αμφιβολίες. Μερικές φορές όμως, η αυτό-εκτίμηση στηρίζεται σε αναληθή στοιχεία χωρίς αντικειμενική υπόσταση. Τότε το παιδί παραπαίει μέσα σε αβέβαιους προσανατολισμούς που οδηγούν σε αποτυχίες και δημιουργούν δυσάρεστη ψυχική κατάσταση και διαταραχές στην προσαρμογή. Φυσικά, μεγάλο ρόλο παίζουν οι διάφορες κοινωνικές επιδράσεις και ιδιαίτερα η συστηματική αγωγή που παρέχεται από την οικογένεια, το σχολείο και την κοινωνία γενικότερα.

Ο πιο αποδοτικός σχεδιασμός ανάπτυξης της αυτό-εκτίμησης του παιδιού, με στόχο την ενδυνάμωση της προσωπικότητάς του και το υγιές ψυχολογικό μεγάλωμά του, αφορά, πρέπει να αφορά, και ν' αναφέρεται σε τέσσερις βασικούς πυλώνες. Την κοινωνία, το κράτος, το σχολείο και την οικογένεια.

Η κοινωνία να προσφέρει στους νέους υγιείς, γεμάτες νόημα αξίες, καταδεικνύοντας ανθρωπιστικά, ειρηνικά, οικολογικά πρότυπα και προσανατολισμούς.

Το σχολείο να λειτουργεί σαν χώρος καλλιέργειας της πολυδιάστατης προσωπικότητας του παιδιού. Να του διδάσκει, ουσιαστικά, τι σημαίνει συνάνθρωπος, τι σημαίνει αυτό-σεβασμός αλλά και σεβασμός προς τ' άλλα παιδιά. Να καλλιεργεί όλες τις πτυχές της προσωπικότητας του παιδιού και όχι μόνο της στείρας γνώσης και ανταγωνισμού. Το σχολείο έχει καθήκον να βρει αυτό το κάτι στο οποίο είναι καλός το κάθε παιδί ώστε να νιώσει κι εκείνο υπερήφανο, χρήσιμο, άξιο και να δυναμώσει την αυτό-εκτίμησή του. Η δυνατή αυτό-εκτίμηση και αυτό-εικόνα θα είναι το πιο αποτελεσματικό όπλο του παιδιού εναντίον τόσων και τόσων αποπροσανατολιστικών προκλήσεων που θα συναντήσει στη ζωή του, όπως η κοινωνική αδικία, τα ναρκωτικά. Χρειάζεται το κράτος να διαμορφώνει πολιτικές-αρωγούς προς το εκπαιδευτικό έργο και την ανάπτυξη της αυτό-αξίας του κάθε παιδιού.

Η επικοινωνία, η αγάπη, η αποδοχή και κατανόηση που προσφέρει η οικογένεια, είναι πρωταρχικά στοιχεία για την ισορροπημένη ανάπτυξη της αυτό-εκτίμησης και προσωπικότητας του παιδιού. Η ανάπτυξη της αυτό-εκτίμησης, της αυτό-εμπιστοσύνης του παιδιού είναι η τέταρτη και ίσως η δυσκολότερη από τις λειτουργίες προσφοράς της οικογένειας προς τα μικρότερα μέλη της. Ένα οικογενειακό περιβάλλον πρέπει να σέβεται το παιδί. Και βεβαίως να σέβεται και τα δυνατά του σημεία αλλά να αποδέχεται και τις αδυναμίες του χωρίς άγρονη κριτική, αφήνοντας έτσι το παιδί να ξεδιπλώσει τις αρετές του και να βελτιώσει τις αδυναμίες του. Έτσι η οικογένεια θα

διαμορφώσει ένα άτομο ευτυχισμένο. Δυνατό, που θα εμπιστεύεται τον εαυτό του. Που θα έχει φωνή. Που θα μπορεί να λέει και ένα δυνατό όχι στις προκλήσεις.

Διαφαίνεται λοιπόν, πως η αυτό-εκτίμηση, η εμπιστοσύνη που έχει ένα παιδί για τον εαυτό του, είναι ένας παράγοντας κλειδί για την υγιή και πετυχημένη ατομική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Και ισορροπημένη ανάπτυξη της προσωπικότητας σημαίνει προσωπική ευτυχία και υγεία. Σημαίνει επιτυχές ξεπέρασμα των προκλήσεων και δυσκολιών.

Κεφάλαιο 4^ο : Ο έφηβος και το αλκοόλ

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα χαρακτηριστικά της εφηβείας, όπως τις συναισθηματικές μεταπτώσεις, έντονη τάση για δράση και διάθεση για αταξίες-περιπέτειες, έντονη τάση για ανεξαρτησία από την οικογένεια και αναγνώριση από τους συνομήλικους μπορούμε να συμπεράνουμε σύμφωνα με τον κ. Αλυσσανδράκη ότι πολλές φορές έχουμε μια συμπεριφορά επικίνδυνη από τους εφήβους σχετικά με το αλκοόλ, γιατί το αλκοόλ στα μάτια του εφήβου του δίνει τη δυνατότητα να ανοιχτεί στον κόσμο των ενηλίκων, να μεγαλώσει. Τα αίτια που οδηγούν τον έφηβο στο ποτό είναι πολλά.

Μπορεί να είναι προβλήματα στον τρόπο με τον οποίο χειρίζεται τις διαπροσωπικές του σχέσεις. Μπορεί να είναι προβλήματα σε σχέση με το ότι αισθάνεται αποξενωμένος από τους υπολοίπους και έχει δυσκολία να ενταχθεί είτε στην ομάδα των συνομηλίκων του, είτε στο κοινωνικό του περιβάλλον. Μπορεί να είναι προβλήματα ψυχολογικά. Πολλά παιδιά γύρω στα 12 - 14 χρόνια τους έρχονται για πρώτη φορά αντιμέτωπα με τη χρήση αλκοόλ. Είναι πολύ πιθανόν το παιδί να πει όχι όταν η οικογένεια του έχει εμφυσήσει κάποιες αξίες, όταν το έχει ενημερώσει για τους κινδύνους που κρύβουν οι ουσίες. Η παρέα των φίλων ασκεί μεγάλη επιρροή στον έφηβο. Θέλοντας να γίνει αποδεκτός, αν η παρέα του πίνει θα τους μιμηθεί.

Τις πρώτες φορές το κάνει με μέτρο και μια μπίρα του αρκεί για ώρες. Σιγά-σιγά, συνήθως την 4η ή την 5η φορά αρχίζει να πίνει με το σωστό τρόπο. Τότε ανακαλύπτει ότι μπορεί να φτάσει σε σωματική-πνευματική κατάσταση ευφορίας, υπερδιέγερσης που μέχρι τότε του ήταν άγνωστη. Οι κίνδυνοι για τους οποίους μιλούσαν οι γονείς του, του φαίνονται εξωπραγματικοί γιατί δεν αντιλαμβάνεται καμία βλαβερή επίπτωση. Αντίθετα, αισθάνεται πιο σίγουρος, ευδιάθετος και αρχίζει να πιστεύει ότι το αλκοόλ είναι ένας εύκολος τρόπος για να αισθάνεται καλά.

Σε αυτή τη φάση, οι γονείς είναι απίθανο να αντιληφθούν ότι πίνει γιατί δεν υπάρχει καμία αλλοίωση στη συμπεριφορά. Γύρω στα 14 αρχίζει η περίοδος των οικογενειακών συγκρούσεων, όπου αμφισβητεί όλα τα οικογενειακά δόγματα. Σε αυτήν την ηλικία προχωρεί ένα βήμα ακόμα. Το δόγμα του είναι "το αλκοόλ σε φέρνει σε επαφή με τα συναισθήματα σου, καλλιεργεί την συντροφικότητα". Αρχίζει να παίρνει την πρωτοβουλία να το αγοράζει ξεκινώντας από το Σαββατοκύριακο και συνεχίζει και μεσοβδόμαδα κυρίως όταν αντιμετωπίζει δύσκολες καταστάσεις στις οποίες νομίζει ότι δεν μπορεί να ανταπεξέλθει χωρίς αλκοόλ. Στο σχολείο, η απόδοση του πέφτει και αρχίζουν οι "κοπάνες". Αποκτά μια ψυχική ευφορία η οποία του χρησιμεύει και στις πρώτες σεξουαλικές του σχέσεις. Όταν όμως οι θετικές επιπτώσεις υποχωρούν του παρουσιάζεται άγχος-εκνευρισμός που διαρκώς μεγαλώνουν. Οι οικογενειακές σχέσεις διαταράσσονται από τα ξεσπάσματα θυμού του και οι γονείς αρχίζουν να υποψιάζονται ότι κάτι δεν πάει καλά.

4.1 Κατανάλωση... Ουτοπία ή πραγματικότητα

Το αλκοόλ είναι μία ουσία που επιδρά έντονα στο Κεντρικό Νευρικό Σύστημα και η χρήση του αυξάνεται κατακόρυφα ιδιαίτερα στην εφηβική ηλικία. Οι επιδημιολογικές μελέτες στις περισσότερες χώρες δείχνουν μία συνεχή αυξητική τάση της χρήσης των οινοπνευματωδών, ανεξάρτητα από την ηλικία⁸⁵. Η χρήση αλκοολούχων ποτών από μαθητές δεν είναι ένα καινούργιο φαινόμενο. Στις παλαιότερες κοινωνίες, η χρήση αλκοόλ ήταν συνυφασμένη με τις τελετές ενηλικίωσης των νέων. Στη σημερινή εποχή όμως παρατηρείται ιδιαίτερη αύξηση στους ενήλικες. Αυτό όμως επηρεάζει τα παιδιά και τους νέους γιατί μέσω του μοντέλου της μίμησης, όσο περισσότερο οινοπνευματώδη καταναλώνουν οι ενήλικες, τόσο το ποσοστό των νέων αυξάνει.

Οι επιδημιολογικές έρευνες για την χρήση ουσιών στο γενικό και μαθητικό πληθυσμό, που πραγματοποιούνται από το Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής (ΕΠΙΨΥ), και η Ετήσια Έκθεση του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά (ΕΚΤΕΠΝ)⁸⁶, σκιαγραφούν την εξέλιξη της κατάστασης αναφορικά με τα ναρκωτικά και το αλκοόλ στη χώρα μας. Παράλληλα η συμμετοχή του ΕΠΙΨΥ σε διεθνής και ευρωπαϊκές ομάδες (ESPAD) προσφέρουν μια ολοκληρωμένη εικόνα του φαινομένου της χρήσης και της εξάρτησης στην Ελλάδα, σε συνάρτηση με τα τεκταινόμενα στον διεθνή ορίζοντα.

Για τις συνήθειες χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών στους μαθητές ηλικίας 16 ετών συλλέγονται στοιχεία μέσω της ESPAD. Έως σήμερα έχουν πραγματοποιηθεί τρεις παρόμοιες έρευνες, η πρώτη το 1995 (συμμετοχή 26 χωρών), η δεύτερη το 1999 (συμμετοχή 30 χωρών) και η πιο πρόσφατη το 2003 (συμμετοχή 35 χωρών). Πρόκειται για ένα πρόγραμμα που διεξάγεται με τη συνεργασία ανεξάρτητων ερευνητικών ομάδων στις συμμετέχουσες χώρες.

Στη χώρα μας, οι έρευνες καταδεικνύουν ότι η συντριπτική πλειοψηφία (96% περίπου) των μαθητών έχουν εμπειρία με οινοπνευματώδη ποτά⁸⁷. Τα πιο πρόσφατα επιδημιολογικά στοιχεία για την κατανάλωση οινοπνευματωδών προέρχονται από τις πανελλήνιες έρευνες στο γενικό πληθυσμό (Πανελλήνια έρευνα για την επικράτηση της χρήσης νόμιμων και παράνομων ουσιών στο

⁸⁵ Patton GC., 2004, «Puberty and the onset of substance use and Abuse», *Pediatrics* 114:3006.

Malone SM, Iacono WG, McGue M., 2002, «Drinks of the father's maximum number of drinks consumed predicts externalizing disorders, substance use, and substance use disorders in preadolescent and adolescent offspring», *A-lcohol Clin Exp Res*, 26:182332.

Hellandsjo BU et al., 2002, «Teenage alcohol and intoxication debut: The impact of family socialization factors, living area and participation in organized sports», *A-lcohol*; 37:7480.

Shen S, LockeWellman J, Hill SY., 2001, «Adolescent alcohol expectancies in offspring from families at high risk for developing alcoholism», *J Stud A-lcohol*, 62:76372.

Vieten C., 2004, «The University of California, San Francisco Family A-lcoholism Study.1.Design, methods and Demographics», *A-lcohol Clin Exp Res*; 28:150916.

⁸⁶ ΕΚΤΕΠΝ, 2005, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα.

⁸⁷ Κοκκέβη. Α, Στεφανής. Κ., 1994, «Τα ναρκωτικά στην Ελλάδα: η διαχρονική πορεία της χρήσης: η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών στο γενικό και μαθητικό πληθυσμό», Ε.Π.Ι.Ψ.Υ, Αθήνα.

γενικό πληθυσμό της Ελλάδας, 2004)⁸⁸ και στο μαθητικό πληθυσμό (Η χρήση νόμιμων και παράνομων ουσιών στους εφήβους, 2003)⁸⁹, τις οποίες πραγματοποίησε το Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής (ΕΠΙΨΥ).

Στην έρευνα του 2003⁹⁰, συμμετείχαν περισσότεροι από 100.000 μαθητές που προέρχονταν από τις 35 ακόλουθες χώρες: Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Κροατία, Κύπρος, Δημοκρατία της Τσεχίας, Δανία, Εσθονία, Νησιά Φαρόε, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία (6 Ομοσπονδιακά Κρατίδια), Ελλάδα, Γροιλανδία, Ουγγαρία, Ισλανδία, Ιρλανδία, Νήσος του Μαν, Ιταλία, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Ολλανδία, Νορβηγία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Ρωσία (Μόσχα), Δημοκρατία της Σλοβακίας, Σλοβενία, Σουηδία, Ελβετία, Τουρκία (6 πόλεις), Ουκρανία και Ηνωμένο Βασίλειο.

4.2 Συγχρονικά στοιχεία για την κατανάλωση οιοπνευματωδών από τους εφήβους

Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για το 2004, σχεδόν όλοι οι έφηβοι έχουν δοκιμάσει κάποιο οιοπνευματώδες ποτό (95,8%)⁹¹. Το 38,5% των εφήβων αναφέρει ότι έχει πει τουλάχιστον σαράντα φορές σε όλη τη ζωή κάποιο οιοπνευματώδες ποτό. Οι 3 στους 10 εφήβους αναφέρουν ότι έχουν καταναλώσει 20 ή και περισσότερες φορές κάποιο ποτό στη διάρκεια των 12 τελευταίων μηνών, ενώ το 15,9% τουλάχιστον 10 φορές τις τελευταίες 30 ημέρες. Η κατανάλωση οιοπνευματωδών αυξάνει με την ηλικία, ενώ το ποσοστό των αγοριών που καταναλώνουν οιοπνευματώδη είναι υψηλότερο από το αντίστοιχο των κοριτσιών⁹².

Παρόμοια είναι η εικόνα σχετικά με την υπερβολική ανά περίπτωση κατανάλωση οιοπνευματωδών και τα περιστατικά μέθης. Και στις δύο περιπτώσεις τα ποσοστά των αγοριών και των εφήβων μεγαλύτερης ηλικίας είναι υψηλότερα από των κοριτσιών και των εφήβων μικρότερης ηλικίας αντίστοιχα⁹³.

⁸⁸ ΕΚΤΕΠΝ, 2004, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα

⁸⁹ ΕΚΤΕΠΝ, 2003, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα.

⁹⁰ ΕΚΤΕΠΝ, 2004, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα

⁹¹ ΕΚΤΕΠΝ, 2004, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα.

⁹² Βλ. πίνακα 1.

⁹³ ΕΚΤΕΠΝ, 2004, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα.

Πίνακας 1: Κατανάλωση οινοπνευματωδών ανά φύλο και ηλικία

	Σύνολο %	Φύλο		Ηλικία	
		Αγόρια %	Κορίτσια %	14 %	15-16 %
≥ 1 φορά σε όλη τη ζωή	95,8	96,5	92,2	92,3 98,2	96,3
≥ 40 φορές σε όλη τη ζωή	38,5	48,2	24,9	20,3 57,1	37,4
≥ 20 φορές τους τελευταίους 12 μήνες	29,3	37	22,1	14,5 43,3	29,1
≥ 10 φορές τις τελευταίες 30 ημέρες	15,9	21,2	11	7,7 25,4	14,7
≥ 5 ποτά στην καθισιά για ≥ 3 φορές τις τελευταίες 30 ημέρες	13,2	17,3	9,3	7,5 20,2	11,9
Μέθη ≥ 3 φορές τους τελευταίους 12 μήνες	12,5	15,1	10	6,7 19,7	11,2

ΠΗΓΗ: ΕΠΙΨΥ, 2005⁹⁴.

Πρώτα στις προτιμήσεις των εφήβων έρχονται τα βαριά οινοπνευματώδη ποτά, δεύτερη προτίμηση τους αποτελούν τα εμφιαλωμένα αλκοολούχα χαμηλής περιεκτικότητας αλκοόλ, ενώ ακολουθούν το κρασί και η μπίρα⁹⁵. Η ηλικία πρώτης δοκιμής διαφέρει ανάλογα με το είδος του ποτού. Για την μπίρα και το κρασί η μέση ηλικία πρώτης δοκιμής είναι τα 12,9 έτη, ενώ για τα βαριά οινοπνευματώδη ποτά (πχ. Ουίσκι, βότκα, τεκίλα) τα 14,2 έτη. Τα αγόρια πραγματοποιούν την πρώτη δοκιμή έξι μήνες, κατά μέσο όρο, νωρίτερα από τα κορίτσια. Η μέση ηλικία πρώτης μέθης είναι τα 14,8 έτη⁹⁶.

4.3 Διαχρονική σύγκριση των στοιχείων για την κατανάλωση οινοπνευματωδών από τους εφήβους και τις αντιλήψεις τους

Κατά την τελευταία εικοσαετία 1984-2003, η κατανάλωση οινοπνευματωδών από τους εφήβους παραμένει σταθερή με μικρές διακυμάνσεις⁹⁷. Συχνή κατανάλωση οινοπνευματωδών (τουλάχιστον 6 φορές τις τελευταίες 30 ημέρες) φαίνεται να κάνει σχεδόν ένας στους τρεις εφήβους με εξαίρεση το 1998, όπου παρατηρήθηκε μείωση, ενώ το 2003 παρατηρείται επάνοδος στα

⁹⁴ ΕΚΤΕΠΝ, 2005, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα

⁹⁵ ΕΚΤΕΠΝ, 2004, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα.

⁹⁶ ΕΚΤΕΠΝ, 2004, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα.

⁹⁷ ΕΚΤΕΠΝ, 2004, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα.

προηγούμενα επίπεδα (29% το 1984, 30,8% το 1993, 24,8% το 1998 και 29% το 2003)⁹⁸.

Παρόμοια είναι η διαχρονική πορεία και της υπερβολικής, ανά περίπτωση, κατανάλωσης. Όσον αφορά την μέθη, για τα έτη που υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία (1993-2003) η τάση είναι αυξητική. Το 1984, το 9,2 % των εφήβων δηλώνει τουλάχιστον περιστατικά μέθη στην διάρκεια των 12 τελευταίων μηνών, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό το 1998 είναι 10,9% και το 2003 12,4%⁹⁹.

Ενδιαφέρον είναι ότι κατά την τελευταία εικοσαετία οι αντιλήψεις των εφήβων για τους κινδύνους από την κατανάλωση οινόπνευματων έχουν μεταβληθεί σημαντικά. Οι έφηβοι φαίνονται καλύτερα ενημερωμένοι για τις αρνητικές συνέπειες του ποτού. Συγκεκριμένα, το 2003 το 32,2% των εφήβων θεωρούν ακίνδυνη την κατανάλωση 1-2 ποτών σχεδόν κάθε μέρα, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό το 1984 είναι σχεδόν διπλάσιο (62,1%)¹⁰⁰. Ίδια είναι η εικόνα και για την κατανάλωση 4-5 ποτών σχεδόν κάθε μέρα. Το 2003 τη θεωρούν ακίνδυνη το 8,3% των εφήβων, ενώ το 1984 το ποσοστό ήταν αρκετά υψηλότερο (25,1%).

4.4 Διακρατική σύγκριση των στοιχείων της έρευνας

Σε σύγκριση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες που πήραν μέρος στην έρευνα, οι Έλληνες έφηβοι (ηλικίας 16 ετών), ενώ εμφανίζουν σχετικά υψηλό ποσοστό κατανάλωσης οινόπνευματων, παρουσιάζουν χαμηλό ποσοστό υπερβολικής και προβληματικής κατανάλωσης (περιστατικά μέθη)¹⁰¹. Συγκεκριμένα, το 35% των εφήβων δηλώνει πως έχει καταναλώσει τουλάχιστον 40 φορές σε όλη τη ζωή κάποιο οινόπνευματώδες ποτό (43% τα αγόρια και 28% τα κορίτσια), ποσοστό που κατατάσσει την Ελλάδα στις 10 χώρες με τα υψηλότερα ποσοστά. Το υψηλότερο ποσοστό εμφανίζουν οι έφηβοι της Δανίας, 50%, ενώ το χαμηλότερο της Τουρκίας, 7%.

Αντίθετα, στην υπερβολική ανά περίπτωση κατανάλωση οινόπνευματων (5 ή και περισσότερα οινόπνευματώδη ποτά τουλάχιστον 3 φορές τις τελευταίες 30 ημέρες) οι Έλληνες έφηβοι εμφανίζουν χαμηλά ποσοστά (11%) συγκριτικά με τις άλλες χώρες. Υψηλότερο ποσοστό εμφανίζουν οι έφηβοι της Ιρλανδίας, 32%, ενώ το χαμηλότερο οι έφηβοι της Τουρκίας, 5%.

Η πλειοψηφία των εφήβων σε όλες τις χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα θεωρούν ότι η υπερβολική κατανάλωση οινόπνευματων σχετίζεται με την πρόκληση τροχαίων ατυχημάτων, με προβλήματα υγείας, με την εγκληματικότητα, καθώς και οικογενειακά και οικονομικά προβλήματα.

⁹⁸ ΕΚΤΕΠΝ, 2005, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα

⁹⁹ ΕΚΤΕΠΝ, 2004, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα.

¹⁰⁰ ΕΚΤΕΠΝ, 2004, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα.

¹⁰¹ ΕΚΤΕΠΝ, 2004, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα.

4.5 Συνοπτικά ευρήματα της Ευρωπαϊκής έρευνας στο σχολικό πληθυσμό για τα ναρκωτικά και το αλκοόλ

Στα 2/3 των χωρών της ESPAD¹⁰² η μεγάλη πλειονότητα (90% και πάνω) των μαθητών έχουν πει αλκοόλ τουλάχιστον μία φορά στη ζωή τους. Εντούτοις, όλοι αυτοί δεν πίνουν συστηματικά. Μπορούμε να ονομάσουμε συστηματικούς χρήστες αλκοόλ τους μαθητές που έχουν πει τουλάχιστον 40 φορές. Αυτοί είναι κατά πολύ λιγότεροι από εκείνους που αναφέρουν ότι έχουν πει έστω και μία φορά.

Τα υψηλότερα ποσοστά των μαθητών που αναφέρουν χρήση αλκοόλ 40 ή περισσότερες φορές στη ζωή τους προέρχονται από τις χώρες εκείνες στις οποίες παρατηρείται και η μεγαλύτερη γενικότερα εμπειρία με αλκοόλ. Σ' αυτές περιλαμβάνονται η Δανία, η Αυστρία, η Δημοκρατία της Τσεχίας, η Νήσος του Μαν, η Ολλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο (43-50%). Τα χαμηλότερα ποσοστά εμφανίζονται στην Τουρκία (7%) και ακολουθούν η Γροιλανδία, η Ισλανδία, η Νορβηγία και η Πορτογαλία (13-15%).

Είναι περισσότερα τα αγόρια σε σύγκριση με τα κορίτσια που αναφέρουν χρήση αλκοόλ 40 ή περισσότερες φορές. Σε λίγες μόνον χώρες, Νήσος του Μαν, Φινλανδία και Νορβηγία, δεν παρατηρούνται ιδιαίτερες διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα. Παρά ταύτα σε καμία χώρα δεν παρατηρείται τα ποσοστά των κοριτσιών να είναι υψηλότερα από αυτά των αγοριών.

Υψηλότερη συχνότητα χρήσης αλκοόλ εμφανίζεται μεταξύ των μαθητών που κατανάλωσαν αλκοόλ 10 ή περισσότερες φορές μέσα στις 30 τελευταίες μέρες, δηλαδή κάθε τρίτη μέρα κατά μέσο όρο. Χρήση στο επίπεδο αυτό αναφέρεται από το ¼ των μαθητών στην Ολλανδία (25%) και περίπου το 1/5 στην Αυστρία, Βέλγιο, Μάλτα και Ηνωμένο Βασίλειο (17-21%). Σε ορισμένες χώρες χρήση σε αυτό το επίπεδο είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Στη Φινλανδία, Γροιλανδία, Ισλανδία, Νορβηγία και Σουηδία το ποσοστό είναι χαμηλότερο του 3%. Επομένως τα πολύ χαμηλά ποσοστά αυτής της συμπεριφοράς εντοπίζονται κυρίως στις Βόρειες χώρες.

Πολλοί μαθητές αναφέρουν αρκετά συχνή κατανάλωση μπύρας. Τα ποσοστά των μαθητών που κατανάλωσαν μπύρα 3 ή και περισσότερες φορές μέσα στις 30 τελευταίες μέρες κυμαίνεται μεταξύ 10% και 44%. Τα υψηλότερα ποσοστά συναντώνται στη Δανία, Βουλγαρία, Ολλανδία και στην Πολωνία (40-44%). Τα μικρότερα ποσοστά αναφέρθηκαν στη Νορβηγία και την Τουρκία (10% και 14% αντίστοιχα). Άλλες χώρες στις οποίες λιγότερο από το 20% κατανάλωσαν συχνά μπύρα είναι η Φινλανδία, η Ουγγαρία, η Ισλανδία και η Πορτογαλία.

Η κατανάλωση μπύρας είναι κατά κύριο λόγο ανδρικό φαινόμενο στις χώρες της ESPAD. Την μόνη εξαίρεση αποτελούν δύο χώρες της Βορείου Ατλαντικής, η Γροιλανδία και η Ισλανδία, όπου σχεδόν ίδιο ποσοστό αγοριών και κοριτσιών αναφέρουν συχνή κατανάλωση μπύρας.

¹⁰²Έρευνα ESPAD, 2003, on line document, <http://www.espad.org/greece.doc>

Ένας μικρότερος αριθμός μαθητών έχουν πει κρασί από ότι μπίρα μέσα στις 30 τελευταίες ημέρες. Το ποσοστό των μαθητών που αναφέρουν κατανάλωση κρασιού με συχνότητα 3 ή και περισσότερες φορές μέσα στις 30 τελευταίες ημέρες είναι στις περισσότερες περιπτώσεις μικρότερο από 20%. Εξαιρέση αποτελεί μόνο μία χώρα, η Μάλτα, όπου το 1/3 (35%) των μαθητών αναφέρουν αυτή τη συχνότητα κατανάλωσης κρασιού. Άλλες χώρες όπου η χρήση βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα είναι η Αυστρία, η Δημοκρατία της Τσεχίας, η Ελλάδα, η Ιταλία και η Σλοβενία (21-23%). Αντίθετα, τα χαμηλότερα ποσοστά παρατηρούνται στη Φινλανδία, την Ισλανδία, τη Νορβηγία και την Τουρκία (5% ή και λιγότερο).

Ο αριθμός των μαθητών που αναφέρουν κατανάλωση ισχυρών αλκοολούχων (αλκοολούχα με υψηλή περιεκτικότητα οινόπνεύματος) μέσα στις 30 τελευταίες ημέρες διαφέρει σημαντικά στις χώρες της ESPAD. Το ίδιο ισχύει και για τους μαθητές που ήπιαν 3 ή και περισσότερες φορές μέσα στον τελευταίο μήνα. Τα Βρετανικά νησιά βρίσκονται στη κορυφή, όπως και δύο χώρες της Μεσογείου. Τα υψηλότερα ποσοστά αναφέρονται στη Μάλτα, όπου το 43% των μαθητών ανέφεραν τη συχνότητα αυτή στην κατανάλωση αλκοόλ. Οι χώρες που ακολουθούν είναι τα Νησιά Φαρόε, η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Νήσος του Μαν και το Ηνωμένο Βασίλειο (37-39%).

Στις σχεδόν μισές από τις χώρες, περισσότερα αγόρια από κορίτσια αναφέρουν τόσο συχνή χρήση ισχυρών αλκοολούχων. Παρά ταύτα σχεδόν οι μισές χώρες αναφέρουν ότι η συχνότητα αυτή χρήσης δεν διαφέρει ουσιαστικά μεταξύ των δύο φύλων. Μόνον τρεις χώρες αναφέρουν υψηλότερα ποσοστά στα κορίτσια σε σύγκριση με τα αγόρια. Οι χώρες αυτές είναι όλες χώρες υψηλής επικράτησης και είναι όλες μέρος των Βρετανικών Νησιών, δηλαδή η Ιρλανδία, η Νήσος του Μαν και το Ηνωμένο Βασίλειο.

4.6 Συνοπτικά ευρήματα στους Έλληνες εφήβους

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα πανελλήνιας έρευνας που πραγματοποίησε το 2003 το Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής σε 8.500 μαθητές ηλικίας 14 έως 17 ετών, ένας στους τρεις εφήβους δηλώνει ότι κάνει συχνή κατανάλωση αλκοόλ (δηλαδή έχει πει τουλάχιστον έξι φορές τον τελευταίο μήνα από τη διεξαγωγή της έρευνας), ενώ το 12,4% των μαθητών έχει βιώσει τουλάχιστον τρία περιστατικά μέθης στη διάρκεια της ζωής του.

Πρώτα στις προτιμήσεις των Ελλήνων εφήβων φαίνεται ότι είναι τα «σκληρά» οινόπνευματώδη ποτά όπως είναι το ουίσκι, η βότκα, τεκίλα κ.ά. και ακολουθεί η μπίρα -που σύμφωνα με παλαιότερες έρευνες αποτελούσε την πρώτη προτίμηση- και το κρασί. Επίσης, τα τελευταία χρόνια οι νέοι καταναλώνουν σε συχνή βάση και ποτά χαμηλής περιεκτικότητας σε αλκοόλ που είναι τα αναψυκτικά με αλκοόλ (alcorops).

Η ηλικία πρώτης δοκιμής για τα σκληρά ποτά είναι τα 14,2 έτη και η μέση ηλικία πρώτου περιστατικού μέθης τα 14,8 έτη. Η πλειονότητα των εφήβων αναφέρει ότι την τελευταία φορά που ήπια ήταν εκτός σπιτιού και συγκεκριμένα σε κλαμπ-ντίσκο (30,7%) ή σε μπαρ (26,9%). Κατανάλωση

οινοπνευματωδών στο σπίτι ανέφερε το 21,6% των εφήβων. Έξι στους δέκα εφήβους αναφέρουν ότι σχεδόν όλοι οι φίλοι τους πίνουν και το 6% αναφέρει ότι οι φίλοι τους μεθούν τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα.

Πάντως, στην πλειονότητά τους οι έφηβοι αναγνωρίζουν την επικινδυνότητα του αλκοόλ: το 83,6% των Ελλήνων εφήβων θεωρούν ότι η υπερβολική κατανάλωση αλκοόλ σχετίζεται με την πρόκληση τροχαίων ατυχημάτων, το 58,1% με προβλήματα υγείας, το 48,8% με βίαια εγκλήματα και το 44,8% με οικογενειακά προβλήματα.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Ινστιτούτου Καταναλωτών (INKA), τα Ελληνόπουλα βρίσκονται στην πρώτη θέση στην κατανάλωση προϊόντων καπνού και αλκοόλ σε σχέση με τους νέους της υπόλοιπης Ευρώπης. Η κατανάλωση αλκοολούχων ποτών και τσιγάρων αρχίζει, οριακά, τόσο στα αγόρια όσο και στα κορίτσια από την ηλικιακή ομάδα 7-9 ετών, γίνεται ανησυχητική στην ηλικιακή ομάδα 10-12 ετών και κορυφώνεται στις ηλικιακές ομάδες 13-15 ετών και 16-18 ετών.

Το ημερήσιο χαρτζιλίκι είναι μεγάλο και κυμαίνεται ως εξής: Το 3% των παιδιών λαμβάνει από έξι ευρώ και άνω, το 19% πέντε με έξι ευρώ, το 32% μεταξύ τριών και πέντε ευρώ, το 31% από ενάμισι μέχρι τρία ευρώ, το 10% μέχρι ενάμισι ευρώ, ενώ το 5% δεν παίρνει καθόλου χαρτζιλίκι.

Το 11% από το χαρτζιλίκι τους οι νέοι μέχρι 12 ετών το διαθέτουν για την αγορά τσιγάρων και αλκοόλ, ενώ στις ηλικίες 13-15 ετών το αντίστοιχο ποσοστό ανεβαίνει στο 32% και στις ηλικίες 16-18 ετών το ποσοστό αυτό φτάνει στο 47%.

Η σχέση κατανάλωσης αλκοόλ και προϊόντων καπνού είναι συνδεδεμένη σε ποσοστό το οποίο υπερβαίνει το 70%, ενώ η δυνατότητα συχνής επισκεψιμότητας σε καφετέριες και μπαρ συνδέεται άμεσα με τη μεγιστοποίηση αυτών των συνηθειών.

Ενδιαφέρον είναι το γεγονός πως το ποσοστό των νέων που ασχολούνται με κάποιο σπορ συστηματικά και καπνίζουν είναι πολύ μικρότερο, ενώ αντίθετα δεν συμβαίνει το ίδιο με την κατανάλωση αλκοόλ.

4.7 Κατανάλωση αλκοόλ από νέους του Ηρακλείου Κρήτης

Ανησυχητικές διαστάσεις έχει πάρει τα τελευταία χρόνια η συνήθεια κατανάλωσης αλκοόλ και στους νέους του Ηρακλείου ηλικίας από 12 έως 18 ετών. Σύμφωνα με μια πρόσφατη έρευνα που διενεργήθηκε στην πόλη αλλά και στην ύπαιθρο του Ηρακλείου σε δείγμα 320 μαθητών Λυκείου και φοιτητών ΤΕΙ, διαπιστώθηκε ότι πάνω από τους μισούς εφήβους ήπιαν για πρώτη φορά αλκοολούχο ποτό σε ηλικία κάτω των 14 ετών.

Ως κυριότερες αιτίες για να πει ένας έφηβος αναφέρονται η διασκέδαση, οι γιορτές και η περιέργεια, ενώ χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι κάνουν

συνήθως χρήση αλκοόλ με συντροφιά συνομηλίκων και προτιμούν τα αλκοολούχα αναψυκτικά. "Στο βαθμό που η χρήση του αλκοόλ στην εφηβεία προδιαθέτει στη χρήση του κατά την ενήλικη ζωή , η μελέτη των συμπερασμάτων της εν λόγω έρευνας είναι πολύ σημαντική", λέει ο υπεύθυνος δημοσίων σχέσεων του συλλόγου στήριξης εξαρτημένων από το αλκοόλ ατόμων «ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ» κ. Αλυσσανδράκης¹⁰³ ο οποίος επισημαίνει: " Από την έρευνα προκύπτει ότι μόνο 14 άτομα δεν είχαν πιεί ποτέ στη ζωή τους. Από τους υπόλοιπους 22% ήπιαν για πρώτη φορά σε ηλικία δημοτικού σχολείου , 34% κατά τις δυο πρώτες τάξεις του Γυμνασίου , 31% κατά την Τρίτη τάξη του Γυμνασίου και 11% στο Λύκειο".

Β΄ ΜΕΡΟΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

Κεφάλαιο 5^ο : Ο σκοπός της έρευνας

5.1 Σκοπός και στόχοι της έρευνας

Σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας είναι η διερεύνηση και περιγραφή των κοινωνικοπολιτισμικών-ψυχολογικών παραγόντων που επηρεάζουν την κατανάλωση αλκοόλ από τους μαθητές του Ενιαίου Λυκείου Μοιρών.

Οι επιμέρους στόχοι της έρευνας είναι:

1. Η διερεύνηση των όποιων παραγόντων επηρεάζουν τη κατανάλωση αλκοόλ.
2. Η συσχέτιση της κατανάλωσης με τη σχολική επίδοση, τις εξωσχολικές δραστηριότητες, την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, την συχνότητα των εξόδων και την στάση απέναντι στο αλκοόλ.
3. Η διατύπωση προτάσεων και στρατηγικών για την επίλυση των προβλημάτων που προκύπτουν από την στάση και κατά συνέπεια από την κατανάλωση αλκοόλ προκειμένου να δημιουργηθούν συνθήκες βελτίωσης της υγείας των μαθητών.

5.2 Ερευνητικές υποθέσεις και ερευνητικά ερωτήματα

1^η Ερευνητική υπόθεση:

Η κατανάλωση αλκοόλ των μαθητών του Λυκείου συσχετίζεται στατιστικά σημαντικά, με τη σχολική επίδοση, τον ελεύθερο χρόνο και τον τρόπο διασκέδασης που επιλέγουν.

Ερευνητικά ερωτήματα:

- ◆ Οι μαθητές με αριθμό απουσιών πάνω από 60, σχετίζονται θετικά με την κατανάλωση αλκοόλ.
- ◆ Οι μαθητές που έχουν βαθμό ενδεικτικού πάνω από 18 σχετίζονται αρνητικά με την κατανάλωση αλκοόλ.
- ◆ Οι μαθητές που τον ελεύθερο τους χρόνο τον περνούν σε μπαρ ή καφετέριες πίνουν σχεδόν κάθε μέρα οινοπνευματώδες ποτό.
- ◆ Οι μαθητές που έχουν μείνει επανεξεταστέοι λόγω μαθημάτων έχουν μεθύσει πάνω από 10 φορές στη ζωή τους.
- ◆ Οι μαθητές που διαθέτουν τα χρήματα τους κυρίως για διασκέδαση, καταναλώνουν σχεδόν κάθε μέρα οινοπνευματώδη ποτά.

2^η Ερευνητική υπόθεση:

Η κατανάλωση του αλκοόλ συσχετίζεται στατιστικά σημαντικά με τη στάση της παρέας και των φίλων απέναντι στο αλκοόλ.

Ερευνητικά ερωτήματα:

- ◆ Οι μαθητές που υποστηρίζουν ότι το ποτό είναι προσωπική τους επιλογή συνδέονται θετικά με την κατανάλωση αλκοόλ.
- ◆ Οι μαθητές που καταναλώνουν οινοπνευματώδη ποτά μερικές φορές την εβδομάδα, πιστεύουν πως το αλκοόλ τους εξυψώνει πνευματικά και τους κάνει να νιώθουν καλύτερα.
- ◆ Οι μαθητές που έχουν νιώσει ζάλη ή ελαφριά μέθη τις περισσότερες φορές που έχουν καταναλώσει αλκοόλ, διαφωνούν με την άποψη ότι οι νέοι στην ηλικία αυτή πρέπει να δέχονται τους κανόνες που θέτουν οι γονείς τους για τα οινοπνευματώδη ποτά.
- ◆ Τα αγόρια που συνηθίζουν να πίνουν αλκοόλ θεωρούν ότι αυτό τους κάνει να δείχνουν δυναμικοί άνδρες.
- ◆ Τα κορίτσια που συνηθίζουν να πίνουν αλκοόλ, θεωρούν ότι αυτό τις κάνει να δείχνουν ανεξάρτητες και απελευθερωμένες.
- ◆ Οι μαθητές που δεν έχουν πει ποτέ στη ζωή τους, θεωρούν ότι ένας φίλος τους που μέθυσε είναι επικίνδυνος για την παρέα και πρέπει να τον αποφεύγουν.

Κεφάλαιο 6^ο : Μεθοδολογία έρευνας

6.1 Ερευνητική στρατηγική

Η στρατηγική που ακολουθήθηκε ήταν η περιγραφική, που είχε σαν κύριο χαρακτηριστικό τη διενέργεια της στο φυσικό περιβάλλον των υποκειμένων και περιορίστηκε στην παρατήρηση και την καταγραφή των διαφόρων εκφάνσεων του φαινομένου.

6.2 Στατιστική ανάλυση

Σε πρώτο στάδιο έγινε χρήση περιγραφικής στατιστικής. Τα δεδομένα εξετάστηκαν ως προς την τάση, τις αναλογίες και τα ποσοστά. Όσες μεταβλητές είχαν σημαντική διασπορά διασταυρώθηκαν με διμεταβλητή στατιστική ανάλυση και αναλύθηκαν με εφαρμογή του κριτηρίου χ^2 και γραμμική συσχέτιση Spearman Correlation (rs). Επίσης έγινε χρήση του t-test.

Στο παράρτημα 2 περιλαμβάνεται η επεξεργασία που ακολουθήθηκε για το σύνολο των μεταβλητών, ανεξάρτητα αποτελέσματος. Η εισαγωγή των δεδομένων και η ανάλυση των στοιχείων έγινε με το στατιστικό πακέτο SPSS 12.0.

6.3 Ο πληθυσμός και το πλαίσιο της μελέτης

Ο πληθυσμός αναφοράς της συγκεκριμένης μελέτης ήταν το σύνολο (320) των μαθητών που φοιτούσαν στο Ά Ενιαίο Λύκειο Μοιρών, ενώ παράλληλα διέμεναν στην περιοχή των Μοιρών και στα γύρω χωριά.

Ο πληθυσμός υπό μελέτη (127) ορίστηκε αναλογικά με τον αριθμό των μαθητών ανά τάξη. Η δειγματοληπτική μονάδα ήταν ο μαθητής και το δειγματολογικό πλαίσιο το σύνολο των εγγεγραμμένων μαθητών ανά τάξη στο Ά Ενιαίο Λύκειο Μοιρών.

6.4 Η επιλογή του δείγματος

Η τεχνική η οποία χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή του δείγματος ήταν η στρωματοποιημένη τυχαία δειγματοληψία. Ως στρώματα θεωρήθηκαν οι τρεις τάξεις (Α, Β, Γ). Η συγκεκριμένη επιλογή έγινε εξαιτίας της διαφοράς στην ηλικία που υπήρχε ανάμεσα στους τρεις υποπληθυσμούς (τρεις τάξεις), γεγονός που ήταν δυνατόν να επηρεάσει τις μετρήσεις ως προς την κατανάλωση αλκοόλ.

Η επιλογή του δείγματος από αυτά τα στρώματα έγινε τυχαία με την διεξαγωγή κλήρωσης (δύο τμήματα ανά τάξη).

Τα τμήματα που είδη υπήρχαν περιλήφθηκαν στο δείγμα αυτούσια για την αποφυγή διακρίσεων και για την εύρυθμη λειτουργία του σχολικού

προγράμματος, γεγονός που βοήθησε ώστε οι μαθητές να επικεντρωθούν στην ουσιαστική συμπλήρωση των ερωτηματολογίων.

6.5 Το ερευνητικό εργαλείο

6.5.1 Μέσο έρευνας

Ύστερα από βιβλιογραφική και ηλεκτρονική αναζήτηση δεν προέκυψε κάποιο έτοιμο σταθμισμένο ψυχομετρικό μέσο το οποίο να ανταποκρίνεται με ακρίβεια στις απαιτήσεις της συγκεκριμένης έρευνας. Το γεγονός αυτό οδήγησε στην δημιουργία ενός ερωτηματολογίου που είχε κατασκευαστεί από έναν άλλο ερευνητή στα πλαίσια της δικής του έρευνας¹⁰⁴. Το ερωτηματολόγιο αυτό προσαρμόστηκε σύμφωνα με τις ανάγκες της έρευνας, με την προσθήκη ανάλογων ερωτήσεων για την πληρέστερη συλλογή των στοιχείων¹⁰⁵.

6.5.2 Θεματικές ενότητες εργαλείου

Οι θεματικές ενότητες του ερωτηματολογίου ήταν οι παρακάτω:

- 1) Ατομικές πληροφορίες
- 2) Σχολική επίδοση
- 3) Εξωσχολικές δραστηριότητες
- 4) Ελεύθερος χρόνος – Διασκέδαση
- 5) Κατανάλωση αλκοόλ
- 6) Στάση απέναντι στο αλκοόλ

Οι τρεις πρώτες ενότητες αναζητούσαν πληροφορίες για το άτομο, την οικογένεια, την ηλικία των φίλων, την σχολική επίδοση, καθώς και τις εξωσχολικές δραστηριότητες. Η ενότητα τέσσερα διερευνούσε την διάθεση του ελεύθερου χρόνου και τον τρόπο διασκέδασης που επιλέγουν. Η ενότητα πέντε διερευνούσε την ποσότητα αλκοόλ που καταναλώνουν οι μαθητές, ενώ, τέλος η ενότητα έξι εξέταζε την στάση τους απέναντι στο αλκοόλ.

6.5.3 Η δομή του εργαλείου

Οι ερωτήσεις κάλυψαν ένα ευρύ φάσμα πεδίων και αναφέρθηκαν σε περιγραφικά δεδομένα (κοινωνικοδημογραφικά), κατανάλωση και στάση απέναντι στο αλκοόλ. Χρησιμοποιήθηκαν κλειστές ερωτήσεις, οι οποίες ακολούθησαν μια λίστα πιθανών ερωτήσεων με ένα κωδικό αριθμό και οι απαντήσεις των ερωτημένων καταγράφηκαν κυκλώνοντας την απάντηση που τους αντιπροσώπευε. Ήταν σημαντικό στο σχεδιασμό του ερωτηματολογίου να διασφαλιστεί ότι κάθε αντικείμενο σε κωδικοποιημένη μορφή αντιπροσώπευε σταθερά το ίδιο πράγμα (Α-ναι, Β-όχι). (Bowling 2002)

¹⁰⁴ Μάριος Μαρσέλος, διδακτορική διατριβή, «Οινοπνευματώδη ποτά και μαθητόκοσμος», 1989.

¹⁰⁵ Βλέπε παράρτημα.

6.6 Χρονοδιάγραμμα ενεργειών ¹⁰⁶

	Σεπτέμβριο - Δεκέμβριο	Ιανουάριο - Μάρτιο	Μάρτιο	Απρίλιο - Ιούνιο	Απρίλιο	Ιούλιο - Σεπτέμβριο	Σεπτέμβριο	Οκτώβριο	Νοέμβριο
Βιβλιογραφική και ηλεκτρονική αναζήτηση	—								
Επεξεργασία θεωρητικού μέρους		—							
Διαμόρφωση ερωτηματολογίων			—						
Τελική διαμόρφωση φόρμας και κατάθεση της				—					
Έγκριση από Β' βάθμια					—				
Διαμόρφωση θεωρητικού μέρους						—			
Συμπλήρωση ερωτηματολογίων							—		
Επεξεργασία και ανάλυση δεδομένων								—	
Ολοκλήρωση και παρουσίαση πτυχιακής									—

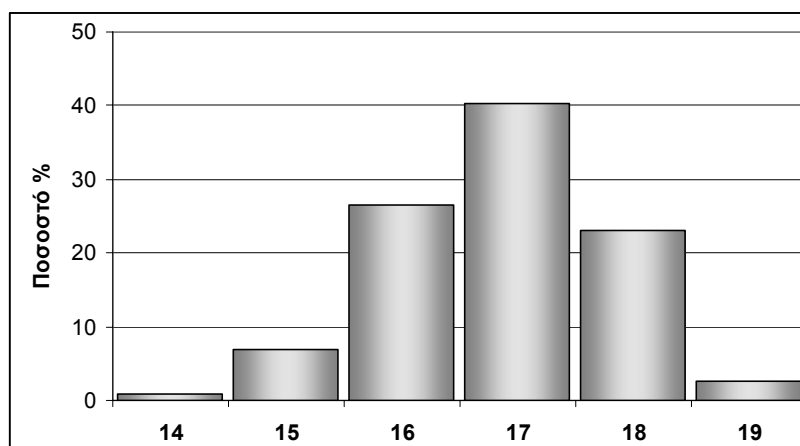
¹⁰⁶ Χρονοδιάγραμμα GANT : Ιατρίδης Δημήτρης Σ. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
., σελ., 148

Κεφάλαιο 7^ο : Παρουσίαση αποτελεσμάτων

7.1 Αποτελέσματα.

7.1.1 Ατομικές πληροφορίες.

Ο πληθυσμός στόχος της μελέτης είναι οι μαθητές Λυκείου, επομένως η ηλικιακή κατανομή έχει ως ελάχιστο τα 14 έτη και μέγιστο τα 19 έτη. Όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα, η πλειοψηφία των μαθητών είναι από 16 έως 18 ετών. Η μέση ηλικία είναι τα 16,85 έτη (τυπική απόκλιση 0,967) (πιν.1).

Διάγραμμα 1 Ηλικιακή κατανομή

Σε σχέση με το φύλο παρατηρείται ισοκατανομή, αφού το 53,4% είναι κορίτσια (πιν.2).

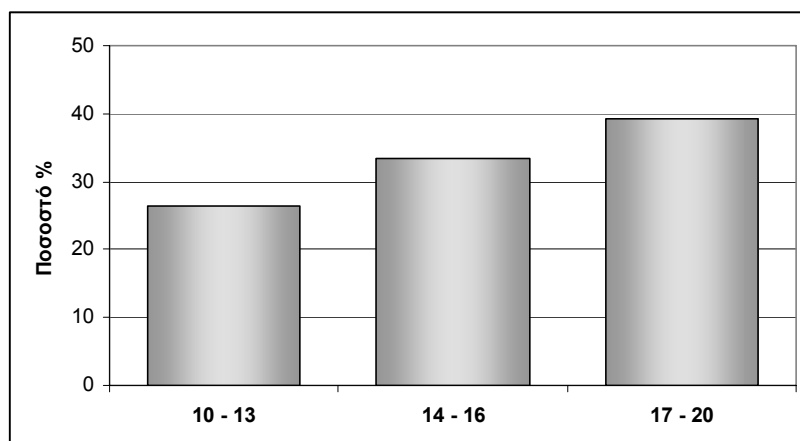
Εννέα στους δέκα μαθητές (90,6%) δήλωσαν ότι ζουν μαζί και με τους δύο γονείς. Το ποσοστό αυτών που οι γονείς τους είναι χωρισμένοι είναι μόλις 6%. Ενώ, τέλος, τρεις δήλωσαν ότι ζει μόνο η μητέρα τους και ένας ότι δεν ζει κανένας από τους δύο γονείς (πιν.3).

Σχεδόν δύο στους τρεις μαθητές (65%) έχουν μεγαλύτερα αδέρφια και δύο στους πέντε (40,2%) έχουν μικρότερα αδέρφια. Τέσσερα άτομα (3,4%) δήλωσαν ότι έχουν ετεροθαλείς αδερφούς ή αδερφές (πιν.4) .

7.1.2 Σχολική επίδοση

Οι εννέα επόμενες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου αφορούν στην σχολική επίδοση των μαθητών που μετείχαν στην έρευνα. Ο βαθμός αποφοίτησης από την προηγούμενη τάξη ήταν η πρώτη από αυτές και κυμαίνεται από 10 έως και 20 με μέση τιμή 15,4 (τυπική απόκλιση 2,567). Το παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζει ομαδοποιημένα το βαθμό ενδεικτικού από την προηγούμενη τάξη. Παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των μαθητών

(39,3%) είχαν από 17 έως 20, έπειτα από 14 έως 16 (33,3%), ενώ το ποσοστό αυτών που είχαν μικρότερο από 14 είναι 26,5% (πιν.5).

Διάγραμμα 2 Βαθμός ενδεικτικού προηγούμενης τάξης

Έντεκα μαθητές είχαν χάσει χρονιά στο παρελθόν, πέντε λόγω απουσιών (4,3%) και έξι λόγω μαθημάτων (5,1%) (πιν.6). Από αυτούς, οι έξι έχασαν χρονιά στο Λύκειο, τρεις στο Γυμνάσιο και δύο στο Δημοτικό (πιν.7).

Μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των μαθητών που έχουν μείνει μετεξεταστέοι (36 άτομα). Από αυτούς, τέσσερις (3,4%) έμειναν μετεξεταστέοι λόγω απουσιών, ενώ οι περισσότεροι (27,4%) λόγω μαθημάτων (πιν.8).

Αναφορικά με τις απουσίες από τα μαθήματα την προηγούμενη χρονιά, σχεδόν ένας στους τρεις (37,9%) είχαν μέχρι 20 απουσίες, περισσότεροι (44%) είχαν από 20 έως 60 απουσίες, ενώ εικοσιένα άτομα (18,1%) είχαν πάνω από 60 απουσίες (πιν.9). Η πλειοψηφία των μαθητών ανέφεραν προσωπικούς λόγους για τις απουσίες αυτές (76,7%), ενώ λόγους υγείας επικαλέστηκαν μόλις το 23,3% (πιν.10).

Εφτά στους δέκα μαθητές (70,9%) δεν έχουν αποβληθεί από το σχολείο (πιν.11). Από τους 34 που έχουν αποβληθεί, οι είκοσι τρεις (67,6%) ήταν λόγω απρεπούς συμπεριφοράς, δύο λόγω σκασιαρχείου και εννέα δήλωσαν άλλους λόγους (πιν.12).

Όσον αφορά την πορεία των μαθητών μετά το τέλος του Λυκείου, οι περισσότεροι δήλωσαν ότι θέλουν να συνεχίσουν τις σπουδές τους. Τέσσερις στους δέκα (42,2%) δήλωσαν ότι θέλουν να ακολουθήσουν ανώτατες σπουδές, και, δύο στους δέκα ανώτερες σπουδές (21,6%). Ένα μικρότερο ποσοστό, της τάξεως του 10%, σχεδιάζει να εργαστούν μετά το τέλος τους σχολείου, ενώ ένας στους τέσσερις (25,9%) δήλωσε ότι δεν έχει αποφασίσει ακόμη (πιν.13).

Μετά από πιθανή αποτυχία στις εισαγωγικές εξετάσεις για κάποιο ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, το 57,3% των μαθητών σκοπεύουν να ξαναδοκιμάσουν μέχρι να πετύχουν και 10,3% θα πάνε στο εξωτερικό να συνεχίσουν τις

σπουδές τους. Το 23,9% θα ξεκινήσουν να δουλεύουν, ενώ δέκα άτομα (8,5%) δεν έχουν σκοπό να δώσουν εξετάσεις (πιν.14).

7.1.3 Εξωσχολικές δραστηριότητες

Δεν είναι λίγα τα παιδιά που εργάζονται παράλληλα με το σχολείο ή την περίοδο των διακοπών για οικονομικούς λόγους. Συνολικά, δεκαεφτά μαθητές εργάζονται παράλληλα με το σχολείο (14,5%) (πιν.15), ενώ σχεδόν οι μισοί (47,9%) εργάζονται κατά τη διάρκεια των διακοπών τους (πιν.16).

Τα χρήματα που ξοδεύουν καθημερινά είναι συνήθως περισσότερα από 5€ (συνολικά τα μισά παιδιά ξοδεύουν 5€ ή περισσότερα). Πιο συγκεκριμένα, μέχρι 2€ ξοδεύουν μόλις 9,6% των μαθητών, από 2€ έως 5€ το 40,4%, από 5€ έως 10€ το 25,4% και, τέλος, πάνω από 10€ το 24,6%. Από τα χρήματα αυτά, τα περισσότερα τα ξοδεύουν για διασκέδαση (29,1%) (πιν.17). Επίσης, οι μαθητές διαθέτουν τα χρήματα τους για τσιγάρα ή ενδύματα (16,2% αντίστοιχα), και σπανιότερα για βιβλία (3,4%) ή δίσκους (0,9%). Τέλος, το 6% αποταμιεύουν τα χρήματα ή τα ξοδεύουν για άλλους σκοπούς που δεν αναφέρθηκαν (28,2%) (πιν.18).

Οι εξωσχολικές δραστηριότητες των μαθητών ποικίλουν. Το μεγαλύτερο όμως μέρος των παιδιών (35,3%) πηγαίνουν σε φροντιστήρια ή κάνουν αθλητισμό (18,1%). Μικρότερη συχνότητα έχουν τα ηλεκτρονικά παιχνίδια (4,3%), η μουσική (6,9%), οι εκκλησιαστικές και οι πολιτιστικές οργανώσεις (2,6% και 0,9% αντίστοιχα). Δέκα παιδιά δήλωσαν ότι δεν έχουν καμία εξωσχολική δραστηριότητα (8,6%), ενώ άλλα έχουν άλλες δραστηριότητες που δεν αναφέρθηκαν (23,3%) (πιν.19).

Ο πίνακας που ακολουθεί παρουσιάζει τις δραστηριότητες των μαθητών κατά τη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου τους, σε φθίνουσα σειρά με βάση της συχνότητα που απαντήθηκαν. Οι μαθητές είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν τις τρεις συχνότερες ασχολίες τους, επομένως το ποσοστό υπολογίστηκε με βάση το συνολικό αριθμό αυτών που επέλεξαν κάθε δραστηριότητα, προς το σύνολο των μαθητών που απάντησαν.

Πίνακας 1 Δραστηριότητες των μαθητών κατά τον ελεύθερο χρόνο τους

Δραστηριότητα	Ποσοστό %
Πηγαίνω σε μπαρ ή καφετέριες	49,6%
Μένω σπίτι μόνος	35,0%
Πηγαίνω σε καφετέριες ή fast food	33,3%
Πηγαίνω στα μαγαζιά για ψώνια ή να χαζέψω βιτρίνες	29,9%
Μένω σπίτι με φίλους	27,4%
Ακούω μουσική	22,2%
Παρακολουθώ τηλεόραση	19,7%
Βοηθάω τους γονείς μου σε δουλειές	17,9%
Κάνω αθλητισμό	13,7%

Πηγαίνω σε μπιλιάρδα ή ηλεκτρονικά παιχνίδια	10,3%
Περιφέρομαι άσκοπα στους δρόμους	6,8%
Παίζω βιντεοπαιχνίδια	4,3%
Διαβάζω περιοδικά, εφημερίδες, κόμικς	2,6%
Γράφω ποιήματα ή άλλα κείμενα	1,7%
Πηγαίνω κινηματογράφο, θέατρο, συναυλίες	1,7%
Διαβάζω εξωσχολικά βιβλία	1,7%
Ασχολούμαι με καλλιτεχνικές δραστηριότητες	0,9%

Από τον πίνακα 1, παρατηρούμε ότι περισσότεροι από τους μισούς μαθητές επιλέγουν στον ελεύθερο χρόνο τους να πηγαίνουν σε μπαρ ή καφετέριες (49,6%). Δεύτερο σε συχνότητα εμφάνισης είναι το να μένουν σπίτι μόνοι (35%) (πιν.20).

7.1.4 Διασκέδαση

Η διασκέδαση που προτιμούν κυρίως οι μαθητές είναι να ακούν μουσική (26,7%) και ο αθλητισμός (22,4%). Επίσης, 12,9% πηγαίνουν εκδρομές, 5,2% στον κινηματογράφο, 3,4% διασκεδάζουν με χορό ή ηλεκτρονικά παιχνίδια, ενώ ένας διαβάζοντας. Παρ' όλ' αυτά, ένας στους τέσσερις μαθητές (25%) διασκεδάζει με κάποια άλλη μορφή διασκέδασης που δεν αναφέρθηκε (πιν.21).

Οι φίλοι που επιλέγουν οι μαθητές είναι κυρίως οι συμμαθητές τους (47%) ή άλλοι συνομήλικοι (28,7%). Αρκετοί επιλέγουν να κάνουν παρέα με μεγαλύτερους σε ηλικία (14,8%), ενώ πολύ λιγότεροι μικρότερους (3,5%). Τέλος, 3,5% συναναστρέφονται με εξωσχολικούς φίλους ή απλά δεν έχουν στενούς φίλους (2,6%) (πιν.22).

Στη διάρκεια μιας συνηθισμένης εβδομάδας 18,8% των μαθητών δήλωσαν ότι κανένα βράδυ δεν βγαίνουν έξω με την παρέα τους. Οι μαθητές που βγαίνουν ένα ή δύο βράδια την εβδομάδα έξω αποτελούν το 17,9% και 33,3% του δείγματος, αντίστοιχα. Επίσης, 18,8% βγαίνουν τουλάχιστον τρία ή τέσσερα βράδια, ενώ 11,1% από πέντε και πάνω (πιν.23).

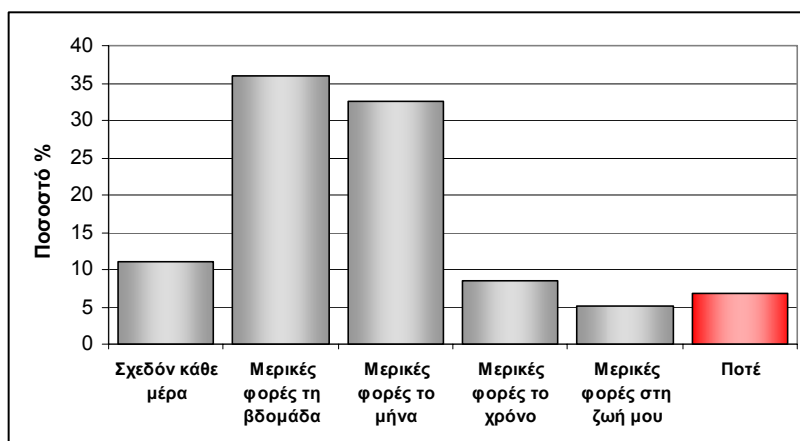
7.1.5 Κατανάλωση αλκοόλ

Από τους μαθητές που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο, σημαντικό ποσοστό (48,3%) δήλωσαν ότι όταν βγαίνουν τα βράδια έξω με τους φίλους τους συνηθίζουν να πίνουν οινοπνευματώδη ποτά (πιν.24).

Αν και το 51,7% δήλωσαν στην παραπάνω ερώτηση ότι δεν συνηθίζουν να καταναλώνουν αλκοόλ όταν βγαίνουν με την παρέα τους, μόλις οκτώ μαθητές (6,8%) δεν έχουν πει ποτέ μπίρα, κρασί, ούζο, ουίσκι ή κάποιο άλλο οινοπνευματώδες ποτό. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 3, που ακολουθεί, περίπου ένας στους δέκα μαθητές πίνουν σχεδόν κάθε μέρα (11,1%), το ένα τρίτο πίνει μερικές φορές την εβδομάδα (35,9%) και σχεδόν οι υπόλοιποι μερικές φορές το μήνα (32,5%). Τέλος, μικρός αριθμός μαθητών

καταναλώνουν αλκοόλ μερικές φορές το χρόνο (8,5%) ή μερικές φορές στη ζωή τους (5,1%) (πιν.25).

Διάγραμμα 3 Συχνότητα κατανάλωσης οινοπνευματωδών ποτών

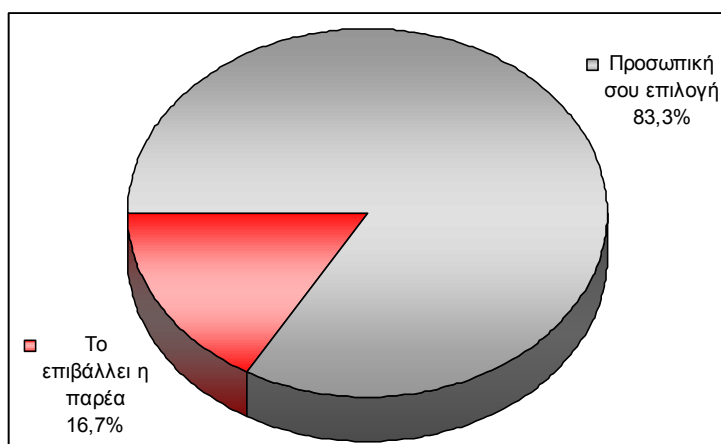
Η πλειοψηφία των μαθητών ήπια για πρώτη φορά ένα ή δύο αλκοολούχα ποτά στο γυμνάσιο (54,3%). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σχεδόν το ένα τρίτο των παιδιών ήπιαν για πρώτη φορά στο Δημοτικό (30,2%), ενώ στο Λύκειο μόλις 12,1%. Τέλος, τέσσερις δήλωσαν ότι δεν έχουν πει ποτέ (πιν.26).

Οι επιπτώσεις της κατανάλωσης αλκοόλ είναι συνήθως η ζάλη ή ελαφρά μέθη. Από τους μαθητές που συμμετείχαν στην έρευνα, σχεδόν οι μισοί (47,8%) έχουν νοιώσει ζάλη ή ελαφριά μέθη μερικές από τις φορές που κατανάλωσαν αλκοόλ, 13% σχεδόν τις μισές φορές, ενώ λιγότεροι τις περισσότερες φορές (9,6%) ή σχεδόν όλες τις φορές (7%). Περίπου ένας στους πέντε (22,6%) δεν έχουν ζαλιστεί ποτέ (πιν.27).

Στις περιπτώσεις αυτές, που οι μαθητές ζαλίστηκαν από την κατανάλωση κάποιου ποτού, περισσότεροι από το ένα τρίτο (36,1%) δήλωσαν ότι αισθάνθηκαν ότι έφτιαξε το κέφι τους. Άλλοι δήλωσαν ότι ίσως κάποτε μπορεί να ζαλίστηκαν, αλλά δεν πιστεύουν ότι έχουν μεθύσει πραγματικά (34,3%), ενώ άλλοι ότι ήταν μια ευχάριστη εμπειρία την οποία θα ήθελαν να την επαναλάβουν (7,4%). Αντιθέτως, μικρότερος αριθμός μαθητών ανέφεραν αρνητικές συνέπειες από την κατανάλωση αλκοόλ, όπως, ότι αισθάνθηκαν ξαφνικά ότι όλα γυρίζουν (13,9%), είτε ότι έπεσαν σε μελαγχολία και κλείστηκαν στον εαυτό τους (4,6%), είτε, τέλος, ότι προτίμησαν να φύγουν από την παρέα (3,7%) (πιν.28).

Ολοκληρώνοντας την ενότητα των ερωτήσεων γύρω από τις προσωπικές εμπειρίες κατανάλωσης αλκοολούχων ποτών, οι μαθητές ρωτήθηκαν πόσες φορές, στη ζωή τους, έχουν μεθύσει με αποτέλεσμα να χάσουν τον έλεγχο. Το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών απάντησαν ότι αυτό δεν συνέβη ποτέ (44,4%). Το 29,1% έχει μεθύσει μία ή δύο φορές, το 7,7% τρεις έως πέντε φορές, και το 6,8% έξι έως εννέα φορές. Τέλος, σχεδόν ένας στους οκτώ (12%) έχουν χάσει τον έλεγχο, λόγω υπερβολικής χρήσης οινοπνευματωδών ποτών περισσότερες από 10 φορές στη ζωή τους (πιν.29).

Πέντε στους έξι μαθητές (83,3%) δήλωσαν ότι η κατανάλωση αλκοόλ είναι προσωπική τους επιλογή και όχι κάτι που το επιβάλλει η παρέα, στην οποία βρίσκονται κάθε φορά (πιν.30).

Διάγραμμα 4 Η κατανάλωση αλκοόλ είναι:

Η παραπάνω δήλωση έρχεται σε συμφωνία με τη στάση που θα κρατούσαν οι μαθητές, σε περίπτωση που η παρέα απαιτούσε να πιουν περισσότερο από όσο αυτοί συνηθίζουν. Συνολικά, το 82,9% των μαθητών απάντησαν ότι δεν θα ακολουθούσαν τις απαιτήσεις της παρέας. Πιο συγκεκριμένα, το 29,1% θα αρνιόταν κατηγορηματικά, ενώ το 53,8% θα έπιναν λίγο παραπάνω, αλλά όχι όσο απαιτούσε η παρέα. Ένα αρκετά μικρό ποσοστό των μαθητών (5,1%) δήλωσαν ότι θα αρνιόταν στην αρχή, αλλά αν η πίεση ήταν έντονη θα υποχωρούσαν. Τέλος, το 12% των μαθητών θα έκαναν αυτό που απαιτούσε η παρέα (πιν.31).

7.1.6 Στάση απέναντι στο αλκοόλ

Η τελευταία ενότητα ερωτήσεων αφορά στις απόψεις των νέων απέναντι στην κατανάλωση αλκοόλ.

Αν και σε προηγούμενη ερώτηση, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι πίνουν από προσωπική τους επιλογή (Διάγραμμα 4), όταν όμως πρόκειται για τους άλλους συνομήλικούς τους, μόλις το ένα τέταρτο (25,6%) πιστεύουν ότι το κάνουν γιατί το επιλέγουν. Σύμφωνα με το 38,5% των μαθητών, οι νέοι δεν θέτουν όρια στην κατανάλωση αλκοολούχων ποτών, διότι θέλουν να κάνουν εντύπωση στους υπόλοιπους. Δεν είναι, επίσης, μικρό το ποσοστό αυτών που απαντούν ότι οι νέοι πίνουν, γιατί δεν νοείται πλέον έξοδος χωρίς ποτό (23,9%) ή ότι το ποτό δημιουργεί ευχάριστη ατμόσφαιρα (πιν.32).

Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τις αντιλήψεις των μαθητών για ένα παιδί της ηλικίας τους που πίνει αρκετά. Οι μαθητές είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν τις δύο σημαντικότερες, κατά τη γνώμη τους, απαντήσεις. Τα ποσοστά υπολογίστηκαν με βάση το συνολικό αριθμό παιδιών που επέλεξαν κάθε πιθανή απάντηση, προς το σύνολο των μαθητών που απάντησαν.

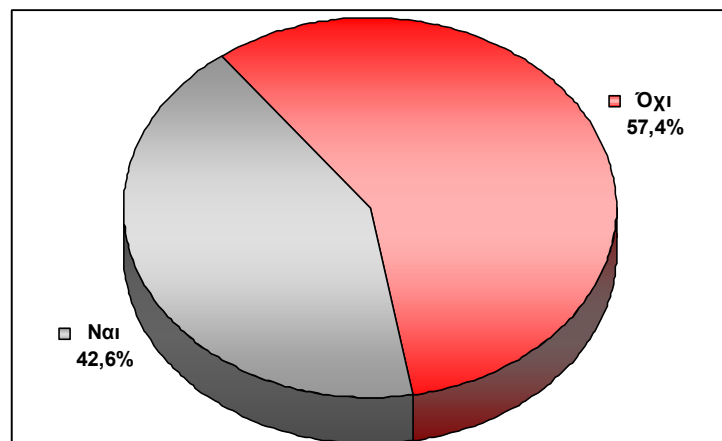
Πίνακας 2 Ένα παιδί της ηλικίας σου που πίνει αρκετά είναι:

	Ποσοστό %
Ανώριμο και προσπαθεί να δείξει ότι μεγάλωσε	47,9%
Είναι πια ενήλικο	27,4%
Ανασφαλές, του λείπει αυτοπεποίθηση	23,1%
Σίγουρο για τον εαυτό του	17,9%
Έχει προβλήματα στη ζωή του	14,5%
Δεν έχει δικιά του προσωπικότητα, κάνει ό,τι κάνουν οι άλλοι	12,0%
Δυναμικός, άνδρας αν πρόκειται για αγόρι	11,1%
"Πήρε τον κακό δρόμο"	10,3%
Είναι επαναστατημένο άτομο	6,0%
Ανεξάρτητη και απελευθερωμένη αν πρόκειται για κορίτσι	4,3%

Όπως φαίνεται στον παραπάνω πίνακα, σχεδόν οι μισοί μαθητές (47,9%), πιστεύουν ότι ένας συνομήλικός τους που πίνει αρκετά, είναι ανώριμος ή ανώριμη και προσπαθεί να δείξει ότι μεγάλωσε. Αξιοσημείωτο είναι το ότι το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό (27,4%), δηλώνει την ακριβώς αντίθετη άποψη, ότι δηλαδή το άτομο αυτό είναι πια ενήλικο (πιν.33).

Παρ' όλ' αυτά, οι μαθητές δεν κατακρίνουν τους φίλους τους που πίνουν. Κατά την άποψη τους, ένας φίλος τους που μέθυσε, δεν θα έπρεπε να έπινε χωρίς έλεγχο (47,9%) ή απλώς διασκέδασε με τον τρόπο του (43,6%). Μόλις 6% θεωρούν ότι είναι επικίνδυνος για την παρέα και θα πρέπει να τον αποφεύγουν, και ακόμα μικρότερο ποσοστό (2,6%) ότι έχει προβλήματα και πρέπει να τον αποφεύγουν (πιν.34).

Εφτά στους δέκα μαθητές (69,2%) συμφωνούν, ή μάλλον συμφωνούν, με την άποψη ότι όλοι όσοι είναι στην ηλικία τους πρέπει να δέχονται τους κανόνες που θέτουν οι γονείς τους για τα οινόπνευματώδη ποτά (32,5% και 36,8%, αντίστοιχα). Οι υπόλοιποι μάλλον διαφωνούν (17,1%) ή διαφωνούν (13,7%) (πιν.35).

Διάγραμμα 5 Το αλκοόλ σε εξυψώνει πνευματικά

Τέλος, η πλειοψηφία των μαθητών που ρωτήθηκαν (57,4%), πιστεύουν ότι το αλκοόλ δεν σε εξυψώνει πνευματικά ή σε κάνει να νοιώθεις καλύτερα (πιν.36).

7.2 Συσχετίσεις εξαρτημένων μεταβλητών

Ξεκινώντας αυτή την ερευνητική εργασία, δύο ήταν οι αρχικές μας υποθέσεις: α) ότι η κατανάλωση αλκοόλ σχετίζεται με τη σχολική επίδοση, τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου και τον τρόπο διασκέδασης που επιλέγουν οι νέοι, και β) ότι η κατανάλωση αλκοόλ σχετίζεται με τη στάση της παρέας και των φίλων απέναντι στο αλκοόλ. Στην ενότητα αυτή, παρουσιάζονται οι έλεγχοι συσχέτισης των υποθέσεων αυτών και των επιμέρους ερευνητικών ερωτημάτων.

Οι μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν για την διεξαγωγή των ελέγχων συσχέτισης, αναφορικά με τη χρήση και συχνότητα χρήσης αλκοόλ είναι οι εξής:

- A. Ερώτηση 25: (Όταν βγαίνετε τα βράδια έξω με την παρέα) συνηθίζετε να πίνεται αλκοόλ; (Ναι/ Όχι). Χρησιμοποιήθηκε για τη χρήση αλκοόλ.
- B. Ερώτηση 26: Πόσο συχνά πίνεις μπύρα, κρασί, ούζο, ουίσκι ή κάποιο άλλο οινοπνευματώδες ποτό; (1= «Σχεδόν κάθε μέρα» έως 6= «ποτέ»). Για την ευκολότερη παρουσίαση και επεξήγηση των αποτελεσμάτων, δημιουργήθηκε νέα μεταβλητή με κλίμακα: 1= «Συχνά» (σχεδόν κάθε μέρα, μερικές φορές την εβδομάδα), 2= «Μερικές φορές» (μερικές φορές το μήνα), 3= «Σπάνια/ ποτέ» (μερικές φορές το χρόνο, μερικές φορές στη ζωή μου, ποτέ). Χρησιμοποιήθηκε για τη συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ.

1^η ερευνητική υπόθεση

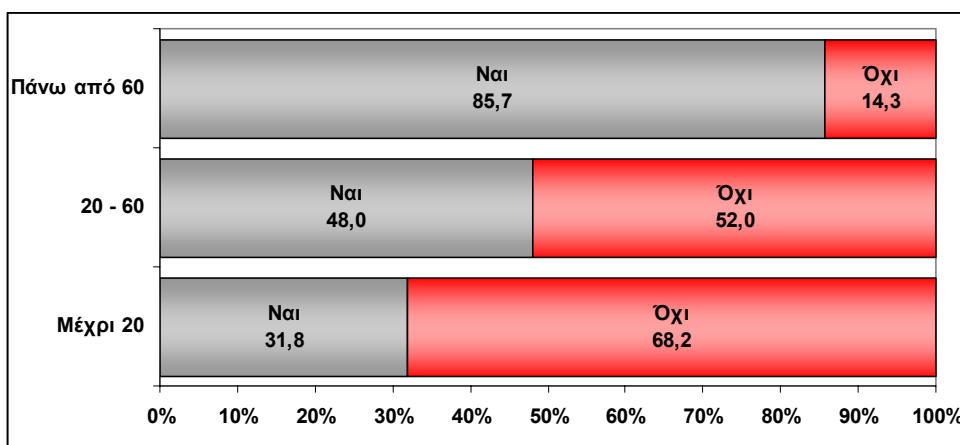
Σχολική επίδοση

Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου που χρησιμοποιήθηκαν στους έλεγχοι συσχέτισης αναφορικά με τη σχολική επίδοση είναι ο βαθμός ενδεικτικού της προηγούμενης τάξης, ο αριθμός απουσιών την προηγούμενη χρονιά, εάν έχουν μείνει στην ίδια τάξη ή μετεξεταστέοι και εάν έχουν αποβληθεί από το σχολείο.

Αρχικά, ο βαθμός ενδεικτικού της προηγούμενης τάξης χρησιμοποιήθηκε ως συνεχής μεταβλητή. Για τον έλεγχο συσχέτισης με τη χρήση αλκοόλ χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό κριτήριο t-test για ανεξάρτητα δείγματα, ενώ για τη συχνότητα χρήσης η ανάλυση της διακύμανσης (ANOVA). Παρά το γεγονός ότι ο μέσος βαθμός ενδεικτικού των μαθητών που δήλωσαν ότι δεν καταναλώνουν αλκοόλ, ή καταναλώνουν σπανιότερα, είναι μεγαλύτερος των υπολοίπων, δεν υπάρχουν αρκετά στατιστικά στοιχεία για την αποδοχή της αρχικής υπόθεσης. (πιν.37)

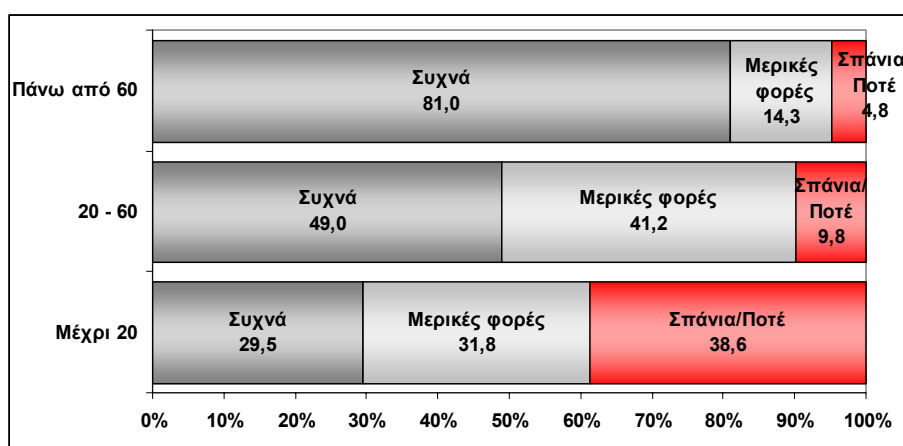
Έπειτα, επαναλάβαμε τη διαδικασία ελέγχου της υπόθεσης ότι οι μαθητές με μεγαλύτερη συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ έχουν χαμηλότερη σχολική επίδοση, ομαδοποιώντας τον βαθμό ενδεικτικού σε τρεις κατηγορίες (10-13, 14-16 και 17-20). Το στατιστικό κριτήριο που χρησιμοποιήθηκε ήταν ο έλεγχος χ^2 , όπου όμως, και πάλι, δεν βρέθηκαν αρκετά στατιστικά στοιχεία να υποστηρίξουν την υπόθεσή μας. (πιν.38)

Έπειτα, ελέγχθηκε η υπόθεση ότι οι μαθητές που καταναλώνουν αλκοόλ έχουν περισσότερες απουσίες. Διενεργήθηκε έλεγχος χ^2 , όπου βρέθηκαν πολύ ισχυρά στατιστικά στοιχεία υπέρ της αρχικής υπόθεσης ($\chi^2=16,545$, β.ε.=2, $p=0,000$). (πιν.39)

Διάγραμμα 6 Αριθμός απουσιών και χρήση αλκοόλ

Ομοίως, για τη συχνότητα χρήσης αλκοόλ και τον αριθμό απουσιών, ο έλεγχος χ^2 έδειξε πολύ ισχυρά στατιστικά στοιχεία υπέρ της υπόθεσης, ότι οι μαθητές με περισσότερες απουσίες πίνουν συχνότερα οινοπνευματώδη ποτά ($\chi^2=16,545$, β.ε.=2, $p=0,000$). (πιν.40)

Διάγραμμα 7 Αριθμός απουσιών και συχνότητα χρήσης αλκοόλ

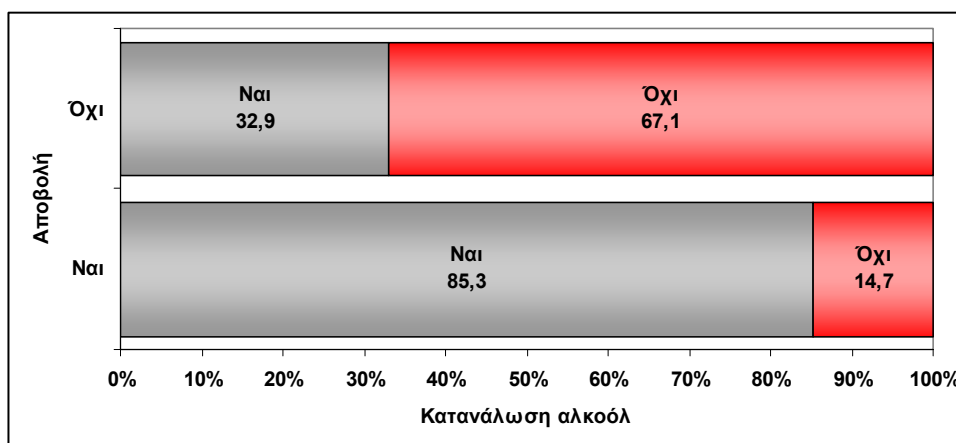
Αναφορικά με τους μαθητές που έχουν χάσει χρονιά, ο πίνακας διπλής εισόδου που δημιουργήθηκε υποδεικνύει ότι υπάρχει συσχέτιση με την κατανάλωση αλκοολούχων ποτών, καθώς και οι τέσσερις μαθητές που έχουν

μείνει λόγω απουσιών και πέντε στους έξι μαθητές που έχασαν χρονιά λόγω μαθημάτων, καταναλώνουν αλκοόλ. Παρ' όλ' αυτά, επειδή ο αριθμός των μαθητών είναι πολύ μικρός, ο παραμετρικός έλεγχος χ^2 , δεν κρίνεται αξιόπιστος (67% των κελιών έχουν αναμενόμενη τιμή <5) και δεν παρουσιάζεται. (πιν.41)

Μία ακόμα υπόθεση ήταν ότι μαθητές που έχουν μείνει μετεξεταστέοι (είτε λόγω μαθημάτων ή λόγω απουσιών) καταναλώνουν συχνότερα αλκοόλ. Σύμφωνα με τα δεδομένα της έρευνας 60% των μαθητών αυτών πίνουν αλκοόλ, έναντι 43% αυτών που δεν έχουν μείνει. (πιν.42) Επίσης, το 61% των μετεξεταστέων πίνουν συχνά, έναντι 40,5% των υπολοίπων. Παρ' όλ' αυτά, ο στατιστικός έλεγχος χ^2 δεν έδειξε αρκετά στατιστικά στοιχεία υπέρ της υπόθεσης. (πιν.43)

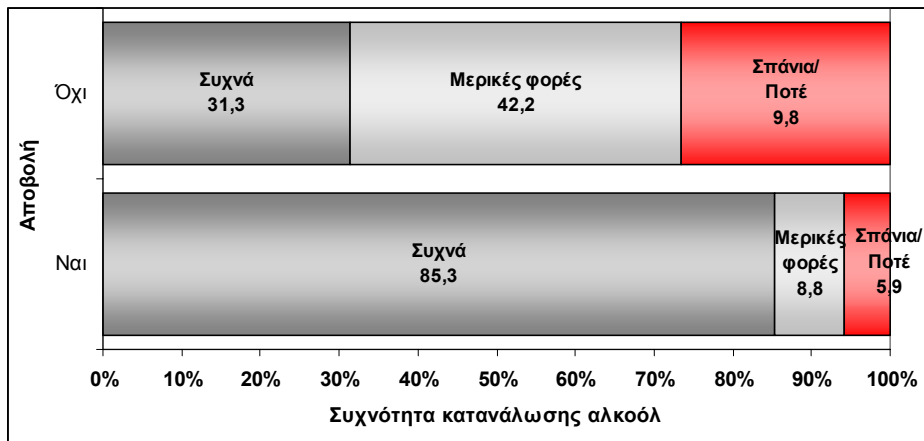
Ένας τελευταίος παράγοντας της σχολικής απόδοσης είναι οι αποβολές. Η πρώτη υπόθεση είναι ότι περισσότεροι μαθητές που έχουν αποβληθεί από το σχολείο, καταναλώνουν αλκοόλ, και δεύτερον ότι πίνουν οινοπνευματώδη ποτά, συχνότερα από τους υπόλοιπους μαθητές. Και οι δύο αυτές υποθέσεις επαληθεύονται, καθώς ο έλεγχος χ^2 , έδειξε ότι υπάρχουν πολύ ισχυρά στατιστικά στοιχεία ($\alpha=0,1\%$).

Όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα, οι μαθητές που έχουν αποβληθεί από το σχολείο καταναλώνουν αλκοόλ σε ποσοστό 85,3%, έναντι 32,9% αυτών που δεν έχουν ποτέ αποβληθεί ($\chi^2=26,396$, β.ε.=1, $p=0,000$). (πιν.44)

Διάγραμμα 8 Αποβολή από το σχολείο και κατανάλωση αλκοόλ

Ομοίως, οι μαθητές που έχουν αποβληθεί από το σχολείο καταναλώνουν συχνά αλκοόλ σε ποσοστό 85,3%, έναντι 31,3% αυτών που δεν έχουν ποτέ αποβληθεί. Ενώ μόλις 5,9% αυτών που έχουν αποβληθεί δεν έχουν πει ποτέ οινοπνευματώδη ποτά ($\chi^2=28,203$, β.ε.=2, $p=0,000$). (πιν.45)

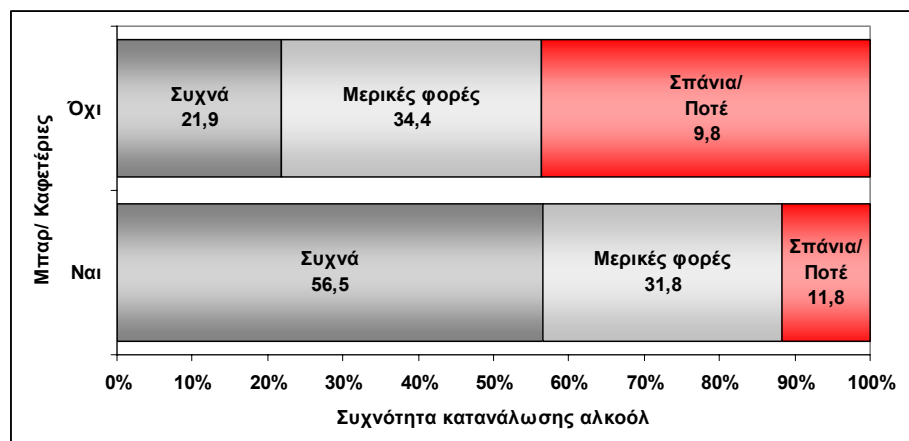

Διάγραμμα 9 Αποβολή από το σχολείο και συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ

Ελεύθερος χρόνος

Η ερώτηση για τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου περιλαμβάνει μία λίστα από πιθανές ασχολίες των νέων αυτής της ηλικίας. Τρεις από αυτές ήταν εάν πηγαίνουν σε μπαρ, καφετέριες, μπιλιάρδα ή ηλεκτρονικά παιχνίδια. Για να διερευνήσουμε την υπόθεση ότι οι μαθητές που στον ελεύθερο χρόνο τους πηγαίνουν σε αυτά τα μέρη, δημιουργήθηκε μία νέα μεταβλητή (dummy), όπου το «Ναι» σημαίνει ότι επέλεξαν τουλάχιστον μία από τις τρεις αυτές πιθανές απαντήσεις.

Βρέθηκε στατιστικά σημαντική συσχέτιση της μεταβλητής αυτής με την κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών ($\chi^2 = 9,588$, β.ε.=1, $p=0,002$) (πιν.46), καθώς, το 57,1% των μαθητών που συχνάζουν σε μπαρ ή καφετέριες πίνουν αλκοόλ (έναντι 25%). Ομοίως με τη συχνότητα κατανάλωσης ($\chi^2 = 17,562$, β.ε.=2, $p=0,000$). (πιν.47)

Διάγραμμα 10 Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ από μαθητές που πηγαίνουν σε μπαρ/ καφετέριες

Τρόπος διασκέδασης

Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, οι περισσότεροι νέοι δήλωσαν ότι συνήθως διαθέτουν τα χρήματά τους για διασκέδαση. Το στατιστικό κριτήριο χ^2 χρησιμοποιήθηκε για να ελέγξουμε την υπόθεση ότι οι μαθητές που πίνουν συχνότερα αλκοολούχα ποτά, διαθέτουν τα χρήματά τους κυρίως για διασκέδαση. Τα δεδομένα του πίνακα που δημιουργήθηκε επαληθεύουν την υπόθεση αυτή, αλλά η αξιοπιστία του ελέγχου είναι μικρή (52% των κελιών έχουν τιμή <5). (πιν.48)

Πίνακας 3 Διαθέτεις τα χρήματα κυρίως για:

	Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Σύνολο
	Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/ Ποτέ	
Διασκέδαση	36,4%	26,3%	16,7%	29,1%
Τσιγάρα	23,6%	13,2%	4,2%	16,2%
Άλλο σκοπό	21,8%	36,8%	29,2%	28,2%
Ενδύματα	12,7%	15,8%	25,0%	16,2%
Αποταμίευση	3,6%	5,3%	12,5%	6,0%
Δίσκους	1,8%	,0%	,0%	,9%
Βιβλία	,0%	2,6%	12,5%	3,4%
Σύνολο	100%	100%	100%	100%

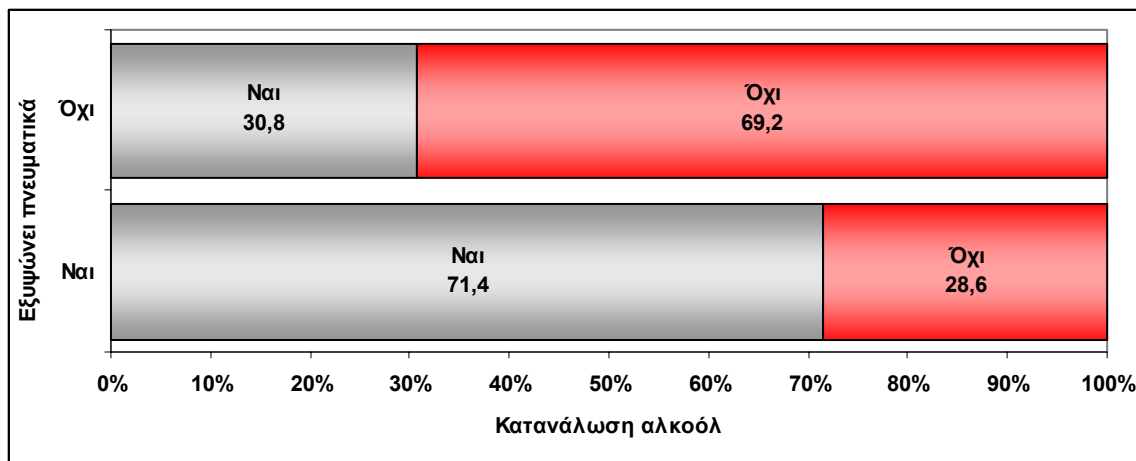
Επίσης, ελέγχθηκε η υπόθεση ότι οι μαθητές που καταναλώνουν αλκοόλ επιλέγουν διαφορετικές μορφές διασκέδασης από τους υπόλοιπους, το οποίο όμως δεν υπέδειξε κάποια στατιστικά σημαντική συσχέτιση. (πιν.49)

2^η ερευνητική υπόθεση

Η δεύτερη ερευνητική υπόθεση αφορά στους παράγοντες επηρεασμού των νέων, και κυρίως της παρέας, γύρω από την κατανάλωση αλκοολούχων ποτών. Η πρώτη επιμέρους υπόθεση ήταν ότι οι μαθητές που υποστηρίζουν ότι η κατανάλωση αλκοόλ είναι προσωπική τους επιλογή συνδέονται θετικά με την κατανάλωση αλκοόλ. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το 83% δήλωσαν ότι είναι δική τους επιλογή. Αν και ο στατιστικός έλεγχος χ^2 δεν υπέδειξε στατιστικά σημαντική συσχέτιση, από τους μαθητές που καταναλώνουν αλκοόλ όταν βγαίνουν με την παρέα τους, 87,3% το κάνουν από προσωπική επιλογή, έναντι 79,3% αυτών που δεν συνηθίζουν να πίνουν. (πιν.50)(πιν.51)

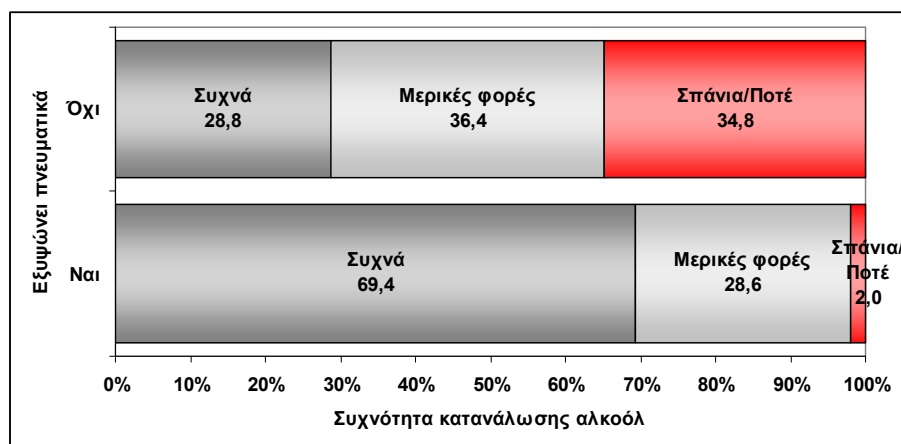
Ισχυρή στατιστική συσχέτιση βρέθηκε μεταξύ των μαθητών που πίνουν με την παρέα τους και οι οποίοι πιστεύουν ότι το ποτό τους εξυψώνει πνευματικά και τους κάνει να νοιώθουν καλύτερα ($\chi^2= 18,498$, β.ε.=1, $p=0,000$). Όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα, 71,4% των μαθητών που πιστεύουν ότι το ποτό τους εξυψώνει πνευματικά, συνηθίζουν να πίνουν όταν βγαίνουν έξω τα βράδια με την παρέα τους.(πιν.52)

Διάγραμμα 11 «Το ποτό σε κάνει να νοιώθεις καλύτερα» - κατανάλωση αλκοόλ

Ομοίως, οι μαθητές που πιστεύουν ότι με την κατανάλωση αλκοόλ νοιώθεις καλύτερα πίνουν πιο συχνά, από αυτούς που δεν ασπάζονται την ίδια άποψη ($\chi^2=25,079$, β.ε.=2, $p=0,000$). Όπως φαίνεται και στο διάγραμμα που ακολουθεί, μόλις 2% των μαθητών που πιστεύουν ότι η κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών πίνουν σπάνια, ενώ σχεδόν εφτά στους δέκα (69,4%) πίνουν σχεδόν κάθε μέρα ή μερικές φορές τη βδομάδα. Αντιθέτως, από αυτούς που διαφωνούν με την παραπάνω άποψη 34,8% δεν πίνουν ή πίνουν σπάνια. (πιν53)

Διάγραμμα 12 «Το ποτό σε κάνει να νοιώθεις καλύτερα» - συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ

Κεφάλαιο 8^ο : Συζήτηση

8.1 Συζήτηση

Η διαδικασία της ερευνητικής διαδικασίας πραγματοποιήθηκε στο Ενιαίο Λύκειο Μοιρών και στις τρεις τάξεις του Σχολείου, χωρίς την εμφάνιση ιδιαίτερων δυσκολιών. Σε αυτό συνέβαλε το ότι για την διεξαγωγή της έρευνας στις αίθουσες διδασκαλίας δόθηκε έγκριση από την Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Παράλληλα η αντιμετώπιση των καθηγητών ήταν θετική, διαθέτοντας ένα μέρος της διδακτικής ώρας, για την συμπλήρωση των ερωτηματολογίων από το αντίστοιχο δείγμα (μαθητές). Επομένως η πραγμάτωση της ερευνητικής διαδικασίας ολοκληρώθηκε με σχετική ευκολία και αποτελεσματικότητα, καθώς αρκετά από τα ευρήματα παρουσιάζουν ενδιαφέρον και παρουσιάζονται.

Ατομικά στοιχεία:

Ο πληθυσμός στόχος της μελέτης είναι οι μαθητές Λυκείου, η ηλικιακή κατανομή έχει ως ελάχιστο τα 14 έτη και μέγιστο τα 19 έτη, ενώ η πλειοψηφία των μαθητών είναι από 16 έως 18 ετών. Η μέση ηλικία είναι τα 16,85 έτη.

Από τις απαντήσεις των μαθητών, εννέα στους δέκα μαθητές (90,6%) δήλωσαν ότι και οι δύο τους γονείς ζουν μαζί. Το ποσοστό των παιδιών που προέρχονται από χωρισμένους γονείς είναι μικρό (μόλις 6%) και δεν επιδέχεται περαιτέρω ανάλυση. Ενώ, τέλος, τρεις δήλωσαν ότι ζει μόνο η μητέρα τους και ένας ότι δεν ζει κανένας από τους δύο γονείς. Πολλοί ερευνητές¹⁰⁷, αναφέρουν ότι διάφορα τραυματικά γεγονότα μέσα στην οικογένεια, όπως θάνατος ή διαζύγιο συντελούν στην ανάπτυξη αντικοινωνικών συμπεριφορών από τους εφήβους, που ενδεχομένως να εκδηλωθεί με την κατανάλωση αλκοόλ. Το γεγονός αυτό, έρχεται σε αντίθεση με το αποτέλεσμα της παρούσας έρευνας, σύμφωνα με την οποία ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό των μαθητών ζουν και με τους δυο γονείς μαζί, καταναλώνουν αλκοολούχες ουσίες σε μεγάλο ποσοστό. Αυτό πιθανόν να σχετίζεται με τα ήθη και τα έθιμα της ερευνοούμενης επαρχιακής περιοχής σε συνδυασμό με τα γονεϊκά πρότυπα που ωθούν στην κατανάλωση αλκοόλ.

Σχολική επίδοση:

Ο βαθμός ενδεικτικού της προηγούμενης τάξης των ερωτώμενων κυμαίνεται σε ικανοποιητικό επίπεδο (72,6%), γεγονός που αποτελεί προστατευτικό παράγοντα σχετικά με την κατανάλωση αλκοόλ. Όπως πολλοί ερευνητές¹⁰⁸ υποστηρίζουν, η σχολική αποτυχία αποτελεί αιτία της εφηβικής παραβατικότητας. Η συμπεριφορά αυτή αποτελεί εναλλακτική δραστηριότητα στην προσπάθεια του μαθητή να βελτιώσει την εικόνα του δια μέσου υποκατάστατων εμπειριών, όπως αυξημένες απουσίες και κατανάλωση αλκοόλ.

¹⁰⁷ Παντερή Μαρία, 2004, «Η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών στην εφηβική ηλικία» Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας, Ρέθυμνο.

¹⁰⁸ Παντερή Μαρία, 2004, «Η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών στην εφηβική ηλικία» Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας, Ρέθυμνο.

Αναφορικά με τις απουσίες από τα μαθήματα την προηγούμενη χρονιά, το μεγαλύτερο μέρος (44%) συγκεντρώνει από 20-60 απουσίες ενώ το 18,1% πάνω από 60 απουσίες. Η πλειοψηφία των μαθητών ανέφεραν προσωπικούς λόγους για τις απουσίες αυτές (76,7%), ενώ λόγους υγείας επικαλέστηκαν μόλις το 23,3%. Παρατηρείται λοιπόν, ότι ενώ υπάρχει αρκετά ικανοποιητική επίδοση στα μαθήματα, εντούτοις ο αριθμός των απουσιών για προσωπικούς λόγους είναι αρκετά υψηλός. Ο σημερινός έφηβος, στα πλαίσια του σχολείου αισθάνεται εγκλωβισμένος και νοιώθει ότι χάνει την ανεξαρτησία του, γεγονός που οφείλεται στην ανία που δημιουργεί το σχολικό πρόγραμμα¹⁰⁹. Η αναφορά των μαθητών σε προσωπικούς κυρίως λόγους για τον μεγάλο αριθμό των απουσιών, πιθανόν να εξηγεί την χρήση του σχολείου ως «κάλυψη» για την οικογένεια, απολαμβάνοντας κάποιες στιγμές χωρίς ιδιαίτερο έλεγχο και κριτική από τους γονείς. Άλλη μια εξήγηση για τον υψηλό αριθμό απουσιών θα μπορούσε να σχετίζεται με το άγχος κατά την προετοιμασία των εξετάσεων. Πρόκειται για συμπεριφορές αποφυγής μπροστά σε μια εξέταση, όπου ο μαθητής κάνει σαν να μην υπήρχε αυτή η προθεσμία, δε διαβάζει και προσπαθεί να βρει καταφύγιο σε οτιδήποτε του δίνει τη δυνατότητα να αποφύγει να σκέφτεται αυτή την δοκιμασία¹¹⁰.

Ένας επιπλέον παράγοντας της σχολικής απόδοσης είναι οι αποβολές. Η πρώτη υπόθεση είναι ότι περισσότεροι μαθητές που έχουν αποβληθεί από το σχολείο, καταναλώνουν αλκοόλ, και δεύτερον ότι πίνουν οινοπνευματώδη ποτά, συχνότερα από τους υπόλοιπους μαθητές. Και οι δύο αυτές υποθέσεις επαληθεύτηκαν, καθώς ο έλεγχος χ^2 , έδειξε ότι υπάρχουν πολύ ισχυρά στατιστικά στοιχεία ($\alpha=0,1\%$). Από την βιβλιογραφική ανασκόπηση, φαίνεται ότι το γενικό κλίμα που επικρατεί σ' ένα σχολείο επηρεάζει πολύ την επίδοση, τα επιτεύγματα και τη συμπεριφορά των παιδιών. Οι μαθητές που χαρακτηρίζονται αβασάνιστα μερικές φορές ως ταραξίες, συχνά νιώθουν παρείσακτοι και ανεπιθύμητοι στη σχολική κοινότητα, και για το λόγο αυτό αντιδρούν έντονα, βίαια και καταστροφικά. Μ' αυτόν τον τρόπο ανταποδίδουν τα αισθήματα άρνησης και επιθετικότητας που αισθάνθηκαν ότι εισέπραξαν από το προσωπικό του σχολείου. Η αίσθηση ότι οι διδάσκοντες υιοθετούν ιδιαίτερα αυστηρές τιμωρίες και στάσεις απέναντί τους, αποτελεί βασικό παράγοντα που κάνει τους εφήβους να αντιδρούν με οξύτητα και επιθετικότητα. Οι μαθητές συνηθίζουν να σκέφτονται μέσα από έτοιμα δοσμένα καλούπια, πρότυπα συμπεριφορών που μοιάζουν πεπαλαιωμένα χωρίς να θέτουν σε εφαρμογή την φαντασία και τη δημιουργικότητα τους. Αν αναλογιστούμε λοιπόν τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί σήμερα το σχολείο, είναι εύκολο να κατανοήσουμε ότι μέσα από αυτό βγαίνουν προσωπικότητες ανίκανες, ανίσχυρες να «ορθώσουν το ανάστημά τους» στους κινδύνους της

¹⁰⁹ Παντερή Μαρία, 2004, «Η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών στην εφηβική ηλικία» Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας, Ρέθυμνο.

¹¹⁰ Ματσόπουλος Αναστάσιος, 2003, «Μαθαίνουμε με Συναίσθημα; -Συναισθηματική Νοημοσύνη και Εφηβεία. Το Σχολείο», Πανεπιστήμιο Κρήτης.

ζωής και αδύναμες στην αντίσταση από διάφορους πειρασμούς όπως οι απαγορευμένες ουσίες¹¹¹.

Εξωσχολικές δραστηριότητες:

Οι μαθητές του Ενιαίου Λυκείου Μοιρών φαίνεται ότι ξοδεύουν τα χρήματα τους καθημερινά για διασκέδαση (29,1%). Επίσης, διαθέτουν τα χρήματα τους για τσιγάρα ή ενδύματα (16,2% αντίστοιχα). Το παραπάνω συμφωνεί ως προς την τάση των νέων (16-18) από έρευνα του INKA να διαθέτουν σχεδόν το 50 % από το χαρτζιλίκι τους για την αγορά τσιγάρων και αλκοόλ (47%).

Οι εξωσχολικές δραστηριότητες των μαθητών στο Λύκειο Μοιρών ποικίλουν. Το μεγαλύτερο μέρος των παιδιών (35,3%) πηγαίνουν σε φροντιστήρια. Πιθανόν, αυτό υποδηλώνει τις αυξημένες απαιτήσεις του νέου εκπαιδευτικού συστήματος. Το 18,1% κάνουν αθλητισμό. Από έρευνα που πραγματοποίησε το ΕΠΙΨΥ¹¹², προκύπτει ότι ενώ το ποσοστό των νέων που ασχολούνται με κάποιο σπορ συστηματικά και καπνίζουν είναι πολύ μικρό, το ίδιο ποσοστό των νέων που καταναλώνουν αλκοόλ είναι αρκετά μεγάλο. Μικρότερη συχνότητα έχουν τα ηλεκτρονικά παιχνίδια (4,3%), η μουσική (6,9%), οι εκκλησιαστικές και οι πολιτιστικές οργανώσεις (2,6% και 0,9% αντίστοιχα). Δέκα παιδιά δήλωσαν ότι δεν έχουν καμία εξωσχολική δραστηριότητα (8,6%), ενώ άλλα έχουν άλλες δραστηριότητες που δεν αναφέρθηκαν (23,3%). Οι δραστηριότητες αυτές, πιθανόν να συνδέονται με την διάθεση του ελεύθερου χρόνου σε μπαρ και καφετέριες, με ποσοστό (49,6%), ενώ σημαντικό είναι και το ποσοστό (35%), αυτών, που επιλέγουν να μένουν σπίτι μόνοι. Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας, βρέθηκε στατιστικά σημαντική συσχέτιση της μεταβλητής αυτής με την κατανάλωση οιοπνευματωδών ποτών ($\chi^2= 9,588$, β.ε.=1, $p=0,002$), καθώς, το 57,1% των μαθητών που συχνάζουν σε μπαρ ή καφετέριες πίνουν αλκοόλ (έναντι 25%). Ομοίως με τη συχνότητα κατανάλωσης ($\chi^2= 17,562$, β.ε.=2, $p=0,000$). Η δυνατότητα συχνής επισκεψιμότητας σε καφετέριες και μπαρ, είναι άμεσα συνδεδεμένη με την κατανάλωση αλκοόλ και συνδέεται με την μεγιστοποίηση αυτής της συνήθειας. Ένα σημαντικό μέσο για την ένταξη του εφήβου σε τέτοιες ποιοτικές σχέσεις αμοιβαιότητας αποτελούν δραστηριότητες κοινωνικοποίησης, όπως η έξοδος με τους συνομηλίκους σε μπαρ και πάρτι. Το αλκοόλ χρησιμοποιείται σαν μέσο επικοινωνίας και τελετουργικό μύησης. Η κατανάλωση αλκοόλ αποτελεί βασική απαίτηση μιας ομάδας για να επιτρέψει την είσοδο ενός νέου μέλους σ' αυτήν. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι γενικά οι παρέες και οι συναναστροφές με συγκεκριμένα άτομα και ομάδες μπορούν δυναμικά να επηρεάσουν –εν μέρει- τις απόψεις, τις αξίες, τον προσανατολισμό του νέου μέλους, πράγμα που μπορεί να επιδράσει στην ενδεχόμενη μελλοντική συμπεριφορά χρήσης και κατανάλωσης αλκοόλ¹¹³.

¹¹¹ Παντερή Μαρία, 2004, «Χρήση Εξαρτησιογόνων Ουσιών στην Εφηβική Ηλικία», Πτυχιακή Εργασία στην Ψυχολογία, Ρέθυμνο, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας.

¹¹² ΕΚΤΕΠΝ, 2005, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα.

¹¹³ ΕΠΙΨΥ, 2006, «Η Δημοτικότητα στην Ομάδα Συνομηλίκων, το Κάπνισμα και η Κατανάλωση Αλκοόλ στην Πρώιμη Εφηβεία», Κέντρο Εκπαίδευσης για την Πρόληψη Χρήσης των Ναρκωτικών και την Προαγωγή της Υγείας.

Διασκέδαση:

Πολλές δραστηριότητες αναφέρθηκαν από τους ερωτώμενους της έρευνας με μικρά ποσοστά όπως π.χ. η μουσική και αθλητισμός. Ιδιαίτερα ο αθλητισμός αναφέρθηκε σε ποσοστό 13,7% από τους μαθητές για τον ελεύθερο χρόνο. Ο αθλητισμός θεωρείται ως προστατευτικός παράγοντας μιας και αυτοί που αθλούνται συστηματικά δεν καπνίζουν. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το 25% των μαθητών, δήλωσε ότι προτιμά κάποιο άλλο είδος διασκέδασης που πιθανόν συνδέεται με την κατανάλωση αλκοόλ. Σύμφωνα με τον υπεύθυνο Δημοσίων σχέσεων του Συλλόγου Επιστροφής, κ. Αλυσσανδράκη¹¹⁴, ως κυριότερη αιτία για να πει ένας έφηβος θεωρείται η διασκέδαση, ενώ χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι συνήθως καταναλώνουν αλκοόλ με συντροφιά συνομηλίκων. Παράμετρος, που προκύπτει και από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, που έδειξε ότι οι μαθητές που πίνουν συχνότερα αλκοολούχα ποτά, διαθέτουν τα χρήματά τους κυρίως για διασκέδαση. Οι φίλοι που επιλέγουν οι μαθητές είναι κυρίως οι συμμαθητές τους (47%) ή άλλοι συνομήλικοι (28,7%) κατά κύριο λόγο.

Κατανάλωση αλκοόλ:

Από τους μαθητές που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο, σημαντικό ποσοστό (48,3%) δήλωσαν ότι όταν βγαίνουν τα βράδια έξω με τους φίλους τους συνηθίζουν να πίνουν οινοπνευματώδη ποτά. Ένα από τα σημαντικότερα αναπτυξιακά επιτεύγματα του εφήβου είναι η ικανότητα του να δημιουργήσει ένα δικό του κοινό αναφοράς που θα απαρτίζεται από συνομηλίκους και θα επικεντρώνεται σε νέες δραστηριότητες κοινωνικοποίησης, όπως η έξοδος με τους συνομηλίκους σε μπαρ και πάρτι. Ωστόσο, τέτοιοι δημόσιοι χώροι, αναπόφευκτα, μπορεί να αποτελούν πρόσφορους χώρους για την κατανάλωση αλκοόλ¹¹⁵.

Αν και το 51,7% του δείγματος της παρούσας έρευνας δήλωσαν ότι δεν συνηθίζουν να καταναλώνουν αλκοόλ όταν βγαίνουν με την παρέα τους, μόλις οκτώ μαθητές (6,8%) δεν έχουν πει ποτέ μπύρα, κρασί, ούζο, ουίσκι ή κάποιο άλλο οινοπνευματώδες ποτό. Από τα συνοπτικά ευρήματα της Ευρωπαϊκής έρευνας στον σχολικό πληθυσμό,¹¹⁶ φάνηκε ότι η μεγάλη πλειονότητα (90% και πάνω) των μαθητών έχουν πει αλκοόλ τουλάχιστον μια φορά στη ζωή τους. Εντούτοις, όλοι αυτοί δεν πίνουν συστηματικά.

Περίπου ένας στους δέκα μαθητές πίνουν σχεδόν κάθε μέρα (11,1%), το ένα τρίτο πίνει μερικές φορές την εβδομάδα (35,9%) και σχεδόν άλλο ένα τρίτο μερικές φορές το μήνα (32,5%). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα Πανελλήνιας έρευνας που πραγματοποίησε το 2003 το ΕΠΙΨΥ, σε 8.500 χιλιάδες μαθητές, ηλικίας 14-17 ετών, ένας στους τρεις έφηβους δηλώνει ότι κάνει συχνή κατανάλωση αλκοόλ, δηλαδή έχει πει τουλάχιστον έξι φορές τον τελευταίο μήνα¹¹⁷.

¹¹⁴ www.patris.gr/archive/2002/11/17/19th.html

¹¹⁵ ΕΚΤΕΠΝ, 2005, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα.

¹¹⁶ Έρευνα ESPAD, 2003, on line document, <http://www.espad.org/greece.doc>

¹¹⁷ ΕΚΤΕΠΝ, 2003, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα.

Η πλειοψηφία των ερωτώμενων της συγκεκριμένης έρευνας, ήπια για πρώτη φορά ένα ή δύο αλκοολούχα ποτά στο γυμνάσιο (54,3%). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σχεδόν το ένα τρίτο των παιδιών ήπιαν για πρώτη φορά στο Δημοτικό (30,2%), ενώ στο Λύκειο μόλις 12,1%. Τέλος, τέσσερις δήλωσαν ότι δεν έχουν πει ποτέ. Αντίστοιχα αποτελέσματα έφερε και η έρευνα στους νέους Ηρακλείου Κρήτης¹¹⁸. Από την Πανελλήνια έρευνα του ΕΠΙΨΥ, προκύπτει ότι η ηλικία πρώτης δοκιμής για τα σκληρά ποτά είναι 14,2 έτη. Όμως από έρευνα που διεξήχθη στον νομό Ηρακλείου φαίνεται ότι πάνω από τους μισούς εφήβους ήπιαν αλκοολούχο ποτό σε ηλικία κάτω των 14 ετών, με το μεγαλύτερο ποσοστό 65% να κυριαρχεί στο Γυμνάσιο και το 22% στο Δημοτικό. Σύμφωνα με την κοινωνικοψυχολογική προσέγγιση¹¹⁹, ένας έφηβος μπορεί να πίνει για να επιτύχει μια θετική εικόνα στα μάτια των φίλων του. Αν η εικόνα που συνδέεται με το ποτό είναι μια από εκείνες που οι φίλοι θαυμάζουν, οι έφηβοι μπορεί να πίνουν για να δημιουργούν μια κοινωνικά επιθυμητή εικόνα στο ακροατήριο των φίλων. Αυτή η άποψη προσεγγίζει την αντίληψη που θέλει το ποτό έναν τρόπο συμβολικής κοινωνίας, μιας ιδιαίτερης εικόνας σε άλλους ανθρώπους. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης¹²⁰, οι άνθρωποι, σε αλληλεπίδραση με σημαντικές ομάδες στη ζωή τους, μαθαίνουν σημαντικούς ορισμούς (κανόνες, στάσεις, κατευθύνσεις) μιας συμπεριφοράς σαν καλή ή κακή που μπορεί απευθείας να ενισχυθεί αλλά και να δράσει σαν έναυσμα για ένα ερέθισμα προς άλλη συμπεριφορά. Τέλος σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικοποίησης¹²¹, οι νέοι διαπλάθουν την συμπεριφορά τους ή τη στάση τους πάνω σε συμπεριφορές άλλων, απλώς παρατηρώντας τους και περιγράφοντας τις συμπεριφορές τους ή στην περίπτωση της γονικής κατανάλωσης ουσιών, μεταφέροντας τις σε τύπους περισσότερο αποδεκτούς στο στυλ της ζωής ενός νέου.

Οι επιπτώσεις της κατανάλωσης αλκοόλ είναι συνήθως ή ζάλη ή ελαφρά μέθη. Από τους μαθητές που συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα, σχεδόν οι μισοί (47,8%) έχουν νοιώσει ζάλη ή ελαφριά μέθη μερικές από τις φορές που κατανάλωσαν αλκοόλ, 13% σχεδόν τις μισές φορές, ενώ λιγότεροι τις περισσότερες φορές (9,6%) ή σχεδόν όλες τις φορές (7%). Περίπου ένας στους πέντε (22,6%) δεν έχουν ζαλιστεί ποτέ. Όσο αφορά τη μέθη, για τα έτη που υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία (1993-2003), η τάση είναι αυξητική¹²². Το 1984, το 9,2 % των εφήβων δηλώνει περιστατικά μέθη τουλάχιστον στη διάρκεια των 12 τελευταίων μηνών, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό το 1998 είναι 10,9 % και το 2003 12,4 %.

Από τις απαντήσεις των ερωτώμενων μαθητών του Ενιαίου Λυκείου Μοιρών προκύπτει ότι στις περιπτώσεις αυτές, που οι μαθητές ζαλίστηκαν από την κατανάλωση κάποιου ποτού, περισσότεροι από το ένα τρίτο (36,1%) δήλωσαν ότι αισθάνθηκαν ότι έφτιαξε το κέφι τους. Άλλοι δήλωσαν ότι ίσως κάποτε μπορεί να ζαλίστηκαν, αλλά δεν πιστεύουν ότι έχουν μεθύσει πραγματικά (34,3%), ενώ άλλοι ότι ήταν μια ευχάριστη εμπειρία την οποία θα

¹¹⁸ www.patris.gr/archive/2002/11/17/19th.html

¹¹⁹Υφαντής Θ. Ν, 1991, «Έφηβοι και κατάχρηση οινόπνευματων ποτών», Ιατρική.

¹²⁰Υφαντής Θ. Ν, 1991, «Έφηβοι και κατάχρηση οινόπνευματων ποτών», Ιατρική.

¹²¹Υφαντής Θ. Ν, 1991, «Έφηβοι και κατάχρηση οινόπνευματων ποτών», Ιατρική

¹²² ΕΚΤΕΠΝ, 2004, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα

ήθελαν να την επαναλάβουν (7,4%). Αντιθέτως, μικρότερος αριθμός μαθητών ανέφεραν αρνητικές συνέπειες από την κατανάλωση αλκοόλ, όπως, ότι αισθάνθηκαν ξαφνικά ότι όλα γυρίζουν (13,9%), είτε ότι έπεσαν σε μελαγχολία και κλείστηκαν στον εαυτό τους (4,6%), είτε, τέλος, ότι προτίμησαν να φύγουν από την παρέα (3,7%). Πολλοί και περίπλοκοι λόγοι ερμηνεύουν το γιατί πίνουν οι νέοι, οι περισσότεροι από αυτούς όμως σχετίζονται με την επιθυμία τους να νοιώθουν καλά και να περνούν όμορφα με τους φίλους τους, ξεκινούν από την απλή ευχαρίστηση μέχρι την πεποίθηση ότι ξεπερνούν έτσι τα προσωπικά τους προβλήματα.¹²³ Επίσης σύμφωνα με έρευνα του ΕΠΙΨΥ που αφορά στις αντιλήψεις των εφήβων για την κατανάλωση αλκοόλ δείχνει πως οι ίδιοι οι έφηβοι αναγνωρίζουν τα κοινωνικά οφέλη στην ουσία αυτή. Πιο συγκεκριμένα, κάποιοι έφηβοι δηλώνουν πως το αλκοόλ τους βοηθά να χαλαρώσουν όταν βρίσκονται με φίλους¹²⁴.

Σύμφωνα με τους συγγραφείς¹²⁵, πολλές φορές ο έφηβος παρασύρεται σε αρνητικές ενέργειες κάτω από την πίεση μελών της ομάδας στην οποία ανήκει χωρίς να συμφωνεί πάντα εξαιτίας του φόβου απόρριψης του από αυτή. Όμως ο νέος που έχει εμπιστοσύνη στον εαυτό του, μπορεί να είναι μέλος μιας ομάδας έχοντας ταυτόχρονα το θάρρος να λέει όχι και να αντιστέκεται στις πιέσεις. Οι απαντήσεις των ερωτώμενων συγκλίνουν με τα παραπάνω. Πέντε στους έξι μαθητές (83,3%) δήλωσαν ότι η κατανάλωση αλκοόλ είναι προσωπική τους επιλογή και όχι κάτι που το επιβάλλει η παρέα, στην οποία βρίσκονται κάθε φορά. Η παραπάνω δήλωση έρχεται σε συμφωνία με τη στάση που θα κρατούσαν οι μαθητές, σε περίπτωση που η παρέα απαιτούσε να πιουν περισσότερο από όσο αυτοί συνηθίζουν. Συνολικά, το 82,9% των μαθητών απάντησαν ότι δεν θα ακολουθούσαν τις απαιτήσεις της παρέας. Πιο συγκεκριμένα, το 29,1% θα αρνιόταν κατηγορηματικά, ενώ το 53,8% θα έπιναν λίγο παραπάνω, αλλά όχι όσο απαιτούσε η παρέα. Ένα αρκετά μικρό ποσοστό των μαθητών (5,1%) δήλωσαν ότι θα αρνιόταν στην αρχή, αλλά αν η πίεση ήταν έντονη θα υποχωρούσαν. Τέλος, το 12% των μαθητών θα έκαναν αυτό που απαιτούσε η παρέα.

Στάση απέναντι στο αλκοόλ:

Αν και σε προηγούμενη ερώτηση, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι πίνουν από προσωπική τους επιλογή, όταν όμως πρόκειται για τους άλλους συνομήλικούς τους, μόλις το ένα τέταρτο (25,6%) πιστεύουν ότι το κάνουν γιατί το επιλέγουν. Σύμφωνα με το 38,5% των μαθητών, οι νέοι δεν θέτουν όρια στην κατανάλωση αλκοολούχων ποτών, διότι θέλουν να κάνουν εντύπωση στους υπόλοιπους. Δεν είναι, επίσης, μικρό το ποσοστό αυτών που απαντούν ότι οι νέοι πίνουν, γιατί δεν νοείται πλέον έξοδος χωρίς ποτό (23,9%) ή ότι το ποτό δημιουργεί ευχάριστη ατμόσφαιρα. Είναι γνωστό ότι οι έφηβοι πειραματίζονται καθημερινά και ψάχνουν τρόπους να ξεχωρίσουν από

¹²³ Τριανταφυλλίδου Α., Τσουμάκας Κ, 2006, «Αλκοόλ και Εφηβεία», Δελτ Α' Παιδιατρ Κλιν Πανεπ Αθηνών 53.

¹²⁴ ΕΚΤΕΠΝ, 2005, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα.

¹²⁵ Μπρακόνιε Αλαιν, Μαρστελι Ντανιελ, 2002 , «Τα χίλια πρόσωπα της εφηβείας», Καστανιώτη , Αθήνα.

τους συνομηλικούς τους¹²⁶. Υπάρχουν ομάδες που υιοθετούν την κατανάλωση ουσιών ως συμπεριφορά αναγνώρισης, δείγμα δύναμης και απελευθέρωσης¹²⁷. Η έντονη αντίφαση που παρατηρείται από τα παραπάνω ερωτήματα, πιθανόν να οφείλεται στην άρνηση του ίδιου του εφήβου να προσδιορίσει τους λόγους που τον ωθούν στην κατανάλωση αλκοόλ, ενώ αντίθετα μιλώντας για τρίτους μπορεί εύκολα να προσδιορίσει τους πραγματικούς λόγους που οδηγούν τους έφηβους στην κατανάλωση αλκοόλ. Επίσης, σύμφωνα με τον Ηλία Κουρκούτα¹²⁸ αυτό μπορεί οφείλεται στη διάχυση της ταυτότητας, όπου ο έφηβος δεν έχει κατορθώσει ακόμα να αποκτήσει μία σταθερή εικόνα εαυτού, ενώ σ' αυτή την κατηγορία υπάγονται συνήθως άτομα που είναι πιο ασταθή συναισθηματικά. Η έλλειψη σαφούς και ολοκληρωμένης ταυτότητας οδηγεί στη σύγχυση των ρόλων. Έτσι, το άτομο χωρίς την διαμόρφωση της σαφούς εικόνας του εαυτού, γίνεται ένα άτομο αδύναμο, έρμαιο των παλιών του συνηθειών, που αδυνατεί να κάνει σωστές και λογικές επιλογές για το μέλλον του. Η διαμόρφωση της ταυτότητας από τον έφηβο μπορεί να μεταβάλλεται, καθώς το νεαρό άτομο αποκτά συνεχώς καινούργιες εμπειρίες, αλλάζει και επιλέγει νέους ρόλους και βιώνει νέες καταστάσεις. Βέβαια, η ταυτότητα του Εγώ που διαμορφώνεται στην εφηβεία, παρά το ότι είναι πιθανόν αλλάξει, παραμένει με κάποια σταθερή και συνεπή μορφή. Η απόκτηση λοιπόν της ταυτότητας είναι μία διαδικασία που εκτείνεται σε όλη τη διάρκεια της ζωής αλλά τα θεμέλια της τίθενται στην εφηβεία¹²⁹.

Σχεδόν οι μισοί μαθητές (47,9%), πιστεύουν ότι ένας συνομηλικός τους που πίνει αρκετά, είναι ανώριμος ή ανώριμη και προσπαθεί να δείξει ότι μεγάλωσε. Αξιοσημείωτο είναι το ότι το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό (27,4%), δηλώνει την ακριβώς αντίθετη άποψη, ότι δηλαδή το άτομο αυτό είναι πια ενήλικο. Λαμβάνοντας υπόψιν τα χαρακτηριστικά της εφηβείας, όπως π.χ. την έντονη τάση για δράση και διάθεση για περιπέτειες – αταξίες, την τάση για ανεξαρτησία και την αναγνώριση από τους συνομηλικούς, συμπεραίνεται, σύμφωνα με τον κ. Αλυσσανδράκη ότι πολλές φορές έχουμε μια συμπεριφορά επικίνδυνη από τους εφήβους σχετικά με το αλκοόλ, γιατί το αλκοόλ στα μάτια του εφήβου του δίνει την δυνατότητα να ανοιχτεί στον κόσμο των ενηλίκων, να μεγαλώσει¹³⁰.

Εφτά στους δέκα μαθητές (69,2%) συμφωνούν, ή μάλλον συμφωνούν, με την άποψη ότι όλοι όσοι είναι στην ηλικία τους πρέπει να δέχονται τους κανόνες που θέτουν οι γονείς τους για τα οιοπνευματώδη ποτά (32,5% και 36,8%, αντίστοιχα). Οι υπόλοιποι μάλλον διαφωνούν (17,1%) ή διαφωνούν (13,7%). Από την βιβλιογραφική ανασκόπηση προκύπτει ότι, η σχέση γονέα-εφήβου και το γονικό στυλ μπορεί να επηρεάζει τα παραπάνω αποτελέσματα. Γονικό στυλ σημαίνει πολύ απλά τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρεται ένας γονιός στο παιδί του. Αυτό απορρέει από το χαρακτήρα του, την προσωπικότητα του

¹²⁶ Παντερή Μαρία, 2004, «Η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών στην εφηβική ηλικία» Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας, Ρέθυμνο.

¹²⁷ Παντερή Μαρία, 2004, «Η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών στην εφηβική ηλικία» Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας, Ρέθυμνο.

¹²⁸ Κουρκούτας. Ε. Η., 2001, «Η ψυχολογία του εφήβου: θεωρητικά ζητήματα και κλινικές περιπτώσεις.», Ελληνικά Γράμματα Αθήνα.

¹²⁹ Κουρκούτας. Ε. Η., 2001, «Η ψυχολογία του εφήβου: θεωρητικά ζητήματα και κλινικές περιπτώσεις.», Ελληνικά Γράμματα Αθήνα.

¹³⁰ www.patriss.gr/archive/2002/11/17/19th.html

και τα πιστεύω που έχει για το πώς πρέπει να διαπαιδαγωγούνται τα παιδιά. Πολλές φορές δανείζεται συνταγές αγωγής και από την διαπαιδαγώγηση των δικών του γονέων, όταν αυτές θεωρούνται αποτελεσματικές. Αλλά συμβαίνει και το αντίθετο¹³¹. Σύμφωνα με τον κ. Χ. Πετρώνδα, το παιδί αρχίζει να παρουσιάζει την διάθεση να «χαλαρώσει τους δεσμούς του» με τους γονείς, να αναζητήσει μια μορφή ζωής πολύ διαφορετική από την παιδική, η οποία σιγά σιγά θα οδηγήσει στην πλήρη ανεξαρτησία, την απομάκρυνση από την οικογένεια και την δημιουργία μιας δικής του εστίας.¹³² Η εφηβεία είναι η εποχή της αμφισβήτησης και της απόρριψης των καθιερωμένων.¹³³ Αντιθέτως, ο αγώνας του για ανεξαρτησία συνυπάρχει με την επιθυμία του για εξάρτηση από τους γονείς.

Τέλος, η πλειοψηφία των μαθητών που ρωτήθηκαν (57,4%), πιστεύουν ότι το αλκοόλ δεν σε εξυψώνει πνευματικά ή σε κάνει να νοιώθεις καλύτερα. Εντούτοις, με βάση τα στοιχεία που προκύπτουν από την έρευνα του ΕΚΤΕΠΝ, υποστηρίζεται ότι η κατανάλωση αλκοόλ μπορεί να οδηγήσει τον έφηβο σε σωματική – πνευματική κατάσταση ευφορίας, υπερδιέγερσης που μέχρι τότε του ήταν άγνωστες. Αισθάνεται πιο σίγουρος, ευδιάθετος και αρχίζει να πιστεύει ότι η κατανάλωση αλκοόλ είναι ένας εύκολος τρόπος για να αισθάνεται καλά. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί η αντίθεση που παρατηρείται από τις απαντήσεις των ερωτώμενων όσον αφορά το αν τους εξυψώνει πνευματικά η κατανάλωση αλκοόλ. Από την μια γνωρίζουν τις συνέπειες που απορρέουν από την κατανάλωση ποτών, όμως από την άλλη, με βάση τα παραπάνω στοιχεία διαφαίνεται ότι πίνουν για άλλους προσωπικούς λόγους. Οι λόγοι αυτοί πιθανόν να εστιάζουν στην εικόνα που δίνουν στους άλλους, θέλοντας να τονίσουν τον «ανδρισμό» τους, την ανεξαρτησία και τις αντοχές τους. Η αίσθηση του ανήκειν σε μια παρέα και η αποδοχή από τους συνομήλικους αποτελούν θέματα που μπαίνουν σε προτεραιότητα από τον έφηβο.

¹³¹Cole M. and S. , 1993, «The development of children», New York : Scientific American Books

¹³²Πετρώνδας Χ., 1972, «Η τάση των εφήβων προς ανεξαρτησία και αυτοκυβέρνηση», «Οικογένεια και σχολείο», Αρ. 10, σελ. 15-17.

¹³³Παντερή Μαρία, 2004, «Η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών στην εφηβική ηλικία» Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας, Ρέθυμνο.

8.2 Συμπεράσματα

Οι αρχικές μας ερευνητικές υποθέσεις επαληθεύονται μέσα από τα δεδομένα της έρευνας.

Η σχολική επίδοση φαίνεται ότι σχετίζεται με την κατανάλωση αλκοόλ, καθώς μαθητές που τα καταφέρνουν λιγότερο καλά στο σχολείο, βρέθηκε ότι καταναλώνουν συχνότερα οινοπνευματώδη ποτά. Εντούτοις, αυτό δεν επιβεβαιώνεται επαρκώς. Οι μαθητές που στον ελεύθερο τους χρόνο συχνάζουν σε μπαρ ή καφετέριες, επίσης, πίνουν περισσότερο. Πιο συγκεκριμένα,

- 86% των μαθητών με περισσότερες από 60 απουσίες πίνουν αλκοόλ
- 81% αυτών πίνουν σχεδόν κάθε μέρα ή μερικές φορές την εβδομάδα
- 86% των μαθητών που πίνουν, πάνε σε μπαρ, καφετέριες, μπιλιάρδα κ.ο.κ.
- 57% αυτών που συχνάζουν σε μπαρ, καφετέριες, μπιλιάρδα κ.ο.κ., πίνουν συχνά (έναντι 22% αυτών που δεν πάνε).
- 59% αυτών που διαθέτουν τα χρήματά τους για διασκέδαση πίνουν συχνά
- 85,3% αυτών που έχουν αποβληθεί καταναλώνουν αλκοόλ σε μεγάλη ποσότητα

Η στάση της παρέας είναι επίσης ένας παράγοντας που επηρεάζει την κατανάλωση αλκοόλ από τους μαθητές Λυκείου. Επίσης, οι μαθητές που πίνουν οινοπνευματώδη ποτά, πιστεύουν ότι αυτό τους κάνει να νοιώθουν καλύτερα.

- 71,4% των μαθητών που πίνουν, πιστεύουν ότι αυτό τους κάνει να νοιώθουν καλύτερα
- 69% των μαθητών που πιστεύουν ότι το ποτό τους εξυψώνει, πίνουν συχνά

8.3 Προτάσεις

Μια αποτελεσματική παρέμβαση οφείλει να στοχεύει σε πολλαπλά επίπεδα, με σημείο εκκίνησης το άτομο – έφηβο, την οικογένεια, το σχολείο, την κοινότητα. Η οικογένεια είναι σίγουρα ο σημαντικότερος φορέας κοινωνικοποίησης του ατόμου, όπου διαμορφώνονται οι στάσεις, οι αντιλήψεις και οι συμπεριφορές του ατόμου.

Η παρέμβαση στην οικογένεια: Οι γονείς αποτελούν βασική ομάδα – στόχο των παρεμβάσεων πρόληψης στην Ελλάδα. Έτσι, πολλοί φορείς πρόληψης δραστηριοποιούνται και στον τομέα της οικογένειας, υπογραμμίζοντας τον σημαντικότερο ρόλο της. Στο πλαίσιο της προσέγγισης της οικογένειας, οι φορείς πρόληψης θα πρέπει να πραγματοποιούν:

- Δράσεις ενημέρωσης – ευαισθητοποίησης, που να περιλαμβάνουν ανοιχτές συζητήσεις με στόχο την ευαισθητοποίηση των γονιών σε θέματα σχετικά με την πρόληψη προβληματικών καταστάσεων που εμφανίζονται στην παιδική και εφηβική ηλικία.
- Παρεμβάσεις εκπαίδευσης σε γονείς, με τις ομάδες γονέων, που να στοχεύουν στην βελτίωση της επικοινωνίας εντός της οικογένειας και την υποστήριξη του ρόλου αυτής.
- Προσεγγίσεις των γονέων των παιδιών που έρχονται σε επαφή με παρεμβάσεις πρόληψης στο σχολείο, καθώς θεωρείται ότι οι εκπαιδευτικοί δεν μπορούν να πραγματοποιήσουν ολοκληρωμένη και αποδοτική παρέμβαση χωρίς την συμμετοχή των γονέων.

Το βασικότερο που θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν οι γονείς που έχουν παιδιά στην εφηβεία, είναι ότι η περίοδος αυτή είναι γεμάτη προβληματισμούς και οι σχέσεις μεταξύ γονέων παιδιών δοκιμάζονται συχνά. Οι γονείς στην περίπτωση αυτή είναι σημαντικό να επιδείξουν πνεύμα συνεργασίας και όχι εξουσίας. Ακόμη να είναι σε θέση να ενισχύσουν τις προσωπικές και κοινωνικές δεξιότητες του παιδιού και συγχρόνως την εμπιστοσύνη στον εαυτό του.

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας διαμόρφωσης του νέου ανθρώπου είναι και το σχολείο. Ιδιαίτερα στην εφηβεία, οι υποχρεώσεις των εκπαιδευτικών είναι επιτακτικές απέναντι στην αναπτυσσόμενη και από πολλές πλευρές δοκιμαζόμενη προσωπικότητα των εφήβων, από την στιγμή που ζουν πολλές ώρες μ' αυτούς.

Η παρέμβαση στη σχολική κοινότητα: Η παρέμβαση στα σχολεία είναι εξέχουσας σημασίας. Το σχολείο αντιπροσωπεύει χωρίς αμφιβολία το καταλληλότερο πλαίσιο για την εφαρμογή ενός προγράμματος πρωτογενούς πρόληψης καθώς συγκεντρώνει την πλειοψηφία των μαθητών και οι έφηβοι μαθητές αντιπροσωπεύουν τον πληθυσμό όπου οι αρνητικές συνήθειες συμπεριφοράς δεν έχουν παγιωθεί και είναι επομένως καλοί δέκτες των μηνυμάτων της πρόληψης.

- Οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί να κατέχουν την γνώση για την επίλυση σχολικών διαφορών και τρόπους συμπεριφοράς για δύσκολους μαθητές καθώς και περισσότερη προσοχή στην σχολική εκπαίδευση και την εξέλιξη της προσωπικότητας.

- Να καθιερωθεί ειδικό συμβουλευτικό σύστημα σε κάθε σχολείο και ειδική μετεκπαιδευση των δασκάλων.
- Να καθιερωθεί και να στελεχωθεί η υπηρεσία του σχολικού Ψυχολόγου ή του Κοινωνικού Λειτουργού με εξειδικευμένο προσωπικό ανά σχολείο ή τουλάχιστον σε κάθε κοινότητα ή δήμο.
- Να αποφεύγεται ο στιγματισμός και να προωθείται το πνεύμα της συνεργασίας και κατανόησης καθιστώντας το σχολείο περισσότερο ελκυστικό για τους μαθητές.
- Να αλλάξει ο τρόπος διδασκαλίας των μαθημάτων και να ενισχυθεί η κριτική σκέψη, η συνεργατικότητα και η δημιουργικότητα των μαθητών.
- Να δοθεί η δυνατότητα στους εφήβους να βελτιώσουν τις κοινωνικές δεξιότητες και τις διαπροσωπικές τους σχέσεις.
- Να συμβάλει στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησης των μαθητών και να μειώσει τα πιθανά αισθήματα αποξένωσης.
- Να ενθαρρύνει την λήψη αποφάσεων, την ενεργητική μάθηση και την ελευθερία επιλογής ενός υγιούς τρόπου ζωής.

Το σχολείο μπορεί να προβάλλει την αγωγή και προαγωγή της υγείας μέσα από το σχολικό ήθος, το σχολικό πρόγραμμα, τους κανονισμούς και τις σχέσεις με τους εκπαιδευτικούς, τους μαθητές, τους γονείς και την κοινότητα.

Το βασικότερο βέβαια όλων είναι να αλλάξουν οι εκπαιδευτικοί και όχι μόνο οι αντιλήψεις τους απέναντι στους εφήβους μαθητές, καθώς και να κατανοήσουν ότι τα προβλήματα των παιδιών δεν είναι δικά τους δημιουργήματα, αλλά τα έχουν κληροδοτήσει από την κοινωνία των ενηλίκων.

Η παρέμβαση στους νέους: Στο επίπεδο της προσέγγισης των νέων σε παρεμβάσεις πρόληψης, οι φορείς δεν θα πρέπει να περιορίζουν την δράση τους μόνο στην σχολική κοινότητα αλλά να πραγματοποιούν και παρεμβάσεις εκτός αυτής. Ο λόγος για τέτοιου είδους παρεμβάσεις, βασίζεται στο γεγονός ότι οι νέοι δεν προσεγγίζονται μόνο στο σχολείο, καθώς δεν έχουν τον διαθέσιμο χρόνο λόγω ακαδημαϊκών προτεραιοτήτων. Η πλειοψηφία των παρεμβάσεων σε εφήβους εκτός σχολικού πλαισίου θα πρέπει να εστιάζει στην συμμετοχή των εφήβων σε ομάδες βιωματικού χαρακτήρα.

Εν κατακλείδι, η οικογένεια, όπως και το σχολείο μπορούν να προασπίσουν, να ενισχύσουν τις άμυνες του εφήβου και το αγωνιστικό του πνεύμα. Να δώσουν στους εφήβους μια καλύτερη προοπτική και την ιδέα ότι αυτοί θα είναι οι ηγέτες του αύριο, οπότε ακόμη και αν τώρα φαίνονται ανίσχυροι, το μέλλον τους ανήκει. Τι άλλο θα μπορούσε να προσθέσει κανείς, περισσότερο από μια ευχή για ένα καλύτερο μέλλον αλλά και για ένα καλύτερο παρόν (πολύ σημαντικό αυτό) για τους νέους και τα παιδιά. Ακόμη και αν το παρόν δεν βρίσκεται σε πολύ καλά χέρια, το μέλλον τους ανήκει. Ανήκει σε αυτά τα παιδιά και πρέπει κάποιος να τους το πει. Να τους το πει δυνατά και καθαρά, να τους το φωνάξει όσο πιο δυνατά μπορεί.....

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 📖 Α. Αθανασάκη-Τσουρουλα, Γ. Μούσσας, Ε. Σταυρακάκη, Ε. Λύκουρας, 1989, «Η Παρουσίαση δυο ερωτηματολογίων για επισήμανση προβλημάτων αλκοολισμού κατάχρηση-εξάρτηση», *Εγκέφαλος*, 26(2), 071-74.
- 📖 Ακαθιώτης. Θ., 1975, «Προβλήματα εφηβείας», «Οικογένεια και σχολείο». Αρ.25,14-16.
- 📖 Αναστάσιος Ματσόπουλος, 2003, «Μαθαίνουμε με συναίσθημα; – Συναισθηματική νοημοσύνη και εφηβεία», Χαλκίδα.
- 📖 Αναστασόπουλος. Δ., 1998, «Η ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη στην εφηβεία.», επιμ. Ι. Τσιάντης, «εφηβεία» том.2 (1) βασική παιδοψυχιατρική, Καστανιώτης Αθήνα.
- 📖 Αρτικοπούλου , Β, 2001, «Βία στο Σχολείο: έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη», Αθήνα: Μεταίχμιο.
- 📖 Βάμβουκας. Μ. Ι.,1978, «Φόβοι και αγωνία στην εφηβεία», Αθήνα
- 📖 Γεωργούλας Στράτος, 2000, «Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα, κοινωνική αναπαράσταση και αντιμετώπιση», *Ελληνικά γράμματα* , Αθήνα.
- 📖 Γεώργας. Δ, 2000, «Ψυχολογικές και οικολογικές διαστάσεις στη δομή και τη λειτουργία της οικογένειας», «Βασική παιδοψυχιατρική», επιμέλεια: Ι. Τσιάντης.
- 📖 Γιασνίκοβα. Λ. Ντ., 1987, «Ο κόσμος του παιδιού: εφηβεία», Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα.
- 📖 Δουρδούνη Ε.Κ, 2001, «Εξαρτησιογόνες ουσίες και ορθόδοξη χριστιανική αγωγή στην παιδική και εφηβική ηλικία», εκδόσεις: Κυριακίδη
- 📖 Εθνικό Κέντρο Παρακολούθησης Ναρκωτικών και Τοξικομανίας, 2000, «Ετήσια Έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ευρωπαϊκή Ένωση.
- 📖 ΕΚΤΕΠΝ, 2003, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα.
- 📖 ΕΚΤΕΠΝ, 2004, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα.
- 📖 ΕΚΤΕΠΝ, 2005, «Ετήσια έκθεση του ΕΚΤΕΠΝ για την κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών στην Ελλάδα», ΕΠΙΨΥ, Αθήνα.

- 📖 Έρευνα ESPAD, 2003, on line document, <http://www.espad.org/greece.doc>
- 📖 Ευάγγελος Καναβιτσάς, 2004, «Εφηβεία: Τα χρόνια της ωρίμανσης, τα χρόνια των συγκρούσεων», on line document, <http://www.e-psycho.gr>.
- 📖 Ζώτου Σπυριδούλα, Κοπακάκη Μαρία, «Χρήση ουσιών στην εφηβεία: Παράγοντας φύλο και οικογενειακό ιστορικό. Μια διαχρονική μελέτη στον πληθυσμό των εφήβων χρηστών που προσέγγισαν το Δ.υ. στροφή κατά τα έτη 2001-2004», on line document.
- 📖 Ίδρυμα ερευνών για το παιδί , 1991, «Εφηβεία: προσδοκίες και αναζητήσεις», Επιμέλεια: Θ. Δραγώνα, Μ. Ντάβου, Παπαζήσης.
- 📖 Κασσωτάκης. Μ. Ι ., 1979, «Ο έφηβος και τα προβλήματα του», Αθήνα.
- 📖 Κατάκη. Χ, 1984, «Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας», Κέδρος, Αθήνα.
- 📖 Κατάκη. Χ, 1991, «Η σύγχρονη οικογένεια στα πρόθυρα της μεταβιομηχανικής εποχής. Μορφογενετικές αναθεωρήσεις και ανακατατάξεις», επιμέλεια: Α Καλατζή- Αζίζι & Ν. Παρίση, «Οικογένεια: ψυχοκοινωνικές ψυχοθεραπευτικές προσεγγίσεις», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- 📖 Κοκκέβη Α., 1985, «Η χρήση νόμιμων και παράνομων τοξικών ουσιών στην εφηβεία, στα Σύγχρονα θέματα Παιδοψυχιατρικής», Καστανιώτης, Αθήνα.
- 📖 Κοκκέβη. Α, Στεφανής. Κ., 1994, «Τα ναρκωτικά στην Ελλάδα: η διαχρονική πορεία της χρήσης: η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών στο γενικό και μαθητικό πληθυσμό», Ε.Π.Ι.Ψ.Υ, Αθήνα.
- 📖 Κόνγκερ Τζον, 1981, «Η εφηβική ηλικία, μια καταπιεσμένη γενιά», ΑΘ. Ψυχογιός , Αθήνα.
- 📖 Κουρκούτας. Ε. Η. , 2001, «Η ψυχολογία του εφήβου: θεωρητικά ζητήματα και κλινικές περιπτώσεις», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- 📖 Κρασανάκης. Ε. Γ., 1986, «Εφηβεία: ψυχοπαιδαγωγική θεώρηση» Αθήνα.
- 📖 Κρασανάκης. Ε. Γ., 1988, «Ψυχοπαιδαγωγικά προβλήματα της εφηβικής ηλικίας», Συμυρνωτάκη Αθήνα.
- 📖 Κρασανάκης. Ε. Γ., 1992, «Θέματα ψυχολογίας του εφήβου», Ηράκλειο.
- 📖 Κρασανάκης. Ε. Γ, 1993, «Οι φόβοι των εφήβων: εμπειρική ψυχολογική προσέγγιση», Ηράκλειο.

- 📖 Ντάβου Μπετίνα, 1992, «Το κάπνισμα στην εφηβεία», Παπαζήση, Αθήνα.
- 📖 Μάνου. Γ. Κ., 1986, «Ψυχολογία του εφήβου: με εισαγωγή στην ψυχολογία του παιδιού. Εξελικτική Ψυχολογία», Γρηγόρη, Αθήνα.
- 📖 Μαραθευτής. Ι. Μ., 1973, «Θέματα εφηβείας», Λευκωσία.
- 📖 Μαράτου- Αλιμπράντη. Λ., 1995, «Η οικογένεια στην Αθήνα: οικογενειακά πρότυπα και συζυγικές πρακτικές», Ε.Κ.Κ.Ε, Αθήνα.
- 📖 Ματσόπουλος Αναστάσιος, 2003, «Μαθαίνουμε με Συναίσθημα; - Συναισθηματική Νοημοσύνη και Εφηβεία. Το Σχολείο», Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- 📖 Μισέλ. Α., 1981, «Κοινωνιολογία της οικογένειας και του γάμου. Gutenberg, Αθήνα.
- 📖 Μουσούρου. Λ., 1989, «Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας», Gutenberg Αθήνα.
- 📖 Μπρακόνιε Αλαιν, Μαρστελι Ντανιελ, 2002 , «Τα χίλια πρόσωπα της εφηβείας», Καστανιώτη , Αθήνα.
- 📖 Μπουλούτζα Πεννυς, 2006, «Το αλκοόλ στην Τ.Υ. και οι έφηβοι Η υπερπροβολή των "ηρώων" που πίνουν επιδρά άμεσα στις συνήθειες των μαθητών», Καθημερινή 29-4-06.
- 📖 Δρ. Νομικού Χαρά, 2004 «Εφηβεία η ηλικία της επανάστασης», Α.Α Λιβάνη , Αθήνα.
- 📖 Ντάβου Μπετίνα, 1992, «Το κάπνισμα στην εφηβεία», Παπαζήση, Αθήνα.
- 📖 Δρ. Ντινκμεγιερ Ντον, Δρ. Μακκαϊη Γκαρυ, 1998, «Γονείς και έφηβοι από τις συγκρούσεις στη συνεργασία», Θυμάρι , Αθήνα.
- 📖 Οδηγός παιδικής προστασίας για γονιούς και παιδιά, 1988, «Ναρκωτικά, Κάπνισμα –Αλκοόλ-Χάπια κ.λ.π», Διόπτρα , Αθήνα.
- 📖 Παντερή Μαρία, 2004, «Η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών στην εφηβική ηλικία» Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας, Ρέθυμνο.
- 📖 Παπαδήμου. Λ., 1999, «Κοινωνική και ψυχολογική ανάλυση της οικογένειας. Αποτελέσματα από μία πανελλήνια δημογραφική έρευνα», «ψυχολογία» 6 (2), 165- 173.
- 📖 Παπαθανασόπουλος Στέλιος, 1997, «Η δύναμη της τηλεόρασης, η λογική του μέσου και η αγορά», Καστανιώτη, Αθήνα.

- 📖 Παπαναστασίου Α. Λ., 1975, «Ψυχολογία και αγωγή της παιδικής και εφηβικής ηλικίας», Θεσσαλονίκη.
- 📖 Παρασκευόπουλος Ιωάννης Ν., 1993, «Μεθοδολογία επιστημονικής έρευνας», Αθήνα.
- 📖 Παρασκευόπουλος Ι. Ν., 1985, «Εξελικτική ψυχολογία: η ψυχική ζωή από τη σύλληψη ως την ενηλικίωση: η εφηβική ηλικία», Αθήνα.
- 📖 Παπαγεωργίου Ε. Γ, 1989, «Γενικά περί αλκοολισμού των νέων, νεανικός αλκοολισμός», Εγκέφαλος, 26(2), 057-62.
- 📖 Πετρώνδης Χ., 1972, «Η τάση των εφήβων προς ανεξαρτησία και αυτοκυβέρνηση», «Οικογένεια και σχολείο», Αρ. 10, σελ. 15-17.
- 📖 Ποταμιάνος Α. Γρηγόρης, «Αλκοόλ, Νόμιμες Ουσίες Εξάρτησης» Παπαζήση.
- 📖 Πρεσβέλου Κ., 2003, «Μετανεωτερική κοινωνία και οικογενειακά 'μορφώματα'», «Το κουτί της Πανδώρας: οικογένεια και η διαπολιτισμική της ταυτότητα σήμερα», επιμέλεια: Α. Β. Ρήγα, Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα.
- 📖 Ροηλίδης Μ, Α. Χατζημιχαήλ, Α. Αραμπατζής, Α. Καρακος, Ι. Καρπουζας, 1987, «Φόβοι και προσδοκίες των εφήβων για το μέλλον τους», Ελληνική Ιατρική, 53(1), 034-39.
- 📖 Ρομπόκου- Καραγιάννη Α., 2003, «Οικογένεια και κοινωνική πολιτική», «Το κουτί της Πανδώρας: οικογένεια και η διαπολιτισμική της ταυτότητα σήμερα», Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα
- 📖 Σώκου Κατερίνα, 1999, «Οδηγός αγωγής και προαγωγής της υγείας, πρότυπο πρόγραμμα "αλκοόλ και ατύχημα", Ελληνικά Γράμματα , Αθήνα.
- 📖 Τζάφφη Τ. ,Πήτερσον Ρ., Χόντσον Ρ., 1991, «Ναρκωτικά – Τσιγάρο – Αλκοόλ, προβλήματα και απαντήσεις », ΑΘ. Ψυχογιός , Αθήνα.
- 📖 Τσαρούχας Κώστας, 1994, «Αλκοόλ ένα σκληρό ναρκωτικό», Άγκυρα , Αθήνα.
- 📖 Τριανταφυλλίδου Α., Τσουμάκας Κ, 2006, «Αλκοόλ και Εφηβεία», Δελτ Α' Παιδιατρ Κλιν Πανεπ Αθηνών 53.
- 📖 Τσαλίκου- Κωστοπούλου. Φ., 1981, «Η κρίση ταυτότητας στην εφηβεία», «Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών» αρ.39-43, 283-291.
- 📖 Υφαντής Θ.Ν., 1991, «Έφηβοι και κατάχρηση οιοπνευματωδών ποτών», Ιατρική, 59(4), 345-352,

- 📖 Χαντφηνλντ Τζαιημς Αρθουρ, 1979, «Παιδικότητα και εφηβεία, τα στάδια της ανάπτυξης και οι αλλαγές της ψυχολογίας του παιδιού από τη γέννηση έως την ωριμότητα», Θυμάρι , Αθήνα.
- 📖 Χατζηστυλιανού Μ., Κ. Σαμαράς, Β Αρβανιτίδου, Ι Καρπουζας, 1985, «Κάπνισμα και κατανάλωση οινόπνευματων ποτών σε μαθητές του ν. Έβρου», Παιδιατρική, 48, 296-301.
- 📖 Χριστοδουλίδης. Μ. Δ., 1974, «Η κοινωνικοποίηση του εφήβου», «Οικογένεια & σχολείο», Αρ.21, σελ. 16-21.
- 📖 Χτούρης Σωτήρης, Αναστασία Ζήση, «Η νεολαία στην Ελλάδα 2003», Εργαστήριο Κοινωνικής και Πολιτισμικής Ψηφιακής Τεκμηρίωσης, Πανεπιστήμιο του Αιγαίου, Τμήμα Κοινωνιολογίας.
- 📖 Baldwin Dorothy, 1999, «Οδηγός αγωγής υγείας», Λίτσας , Αθήνα.
- 📖 www.patris.gr/archive/2002/11/17/19th.html

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 📖 Akers R.L, Krohn M.D, Lanza-Kadice L. and Radoserich M., 1979, «Social learning and deviant behaviour: a specific test of a general theory».
- 📖 Alexander C. Wagenaar, Ph.D., Traci L. Toomey, Ph.D., and Kathleen M. Lenk, M.P.H. Environmental Influences on Young Adult Drinking
- 📖 Bachman, J.G., Wadsworth, K.N., O'Malley, P.M., 1997, «Smoking, Drinking, and Drug Use in Young Adulthood: The Impacts of New Freedoms and New Responsibilities».
- 📖 Baer, J.S., 2002, «Student factors: Understanding individual variation in college drinking.», Journal of Studies on Alcohol (Suppl. 14):40–53, PMID: 12022729
- 📖 Baer, J.S., Kivlahan, D.R., and Marlatt, G.A., 1995, «High-risk drinking across the transition from high school to college. Alcoholism: Clinical and Experimental Research», 19:54–61, PMID: 7771663
- 📖 Bates, M.E., and Labouvie, E.W., 1997, «Adolescent risk factors and the prediction of persistent alcohol and drug use into adulthood.», Alcoholism: Clinical and Experimental Research 21:944–950, PMID: 9267549.

- 📖 Bridget F. Grant, Ph.D., Ph.D., 1998, «The Impact of a Family History of Alcoholism on the Relationship Between Age at Onset of Alcohol Use and DSM–IV Alcohol Dependence, Results From the National Longitudinal, Alcohol Epidemiologic Survey», NIAAA'S EPIDEMIOLOGIC BULLETIN NO. 39144 Alcohol Health & Research World, Vol. 22, No. 2.
- 📖 Burke, P. and Reitress, D, 1980, “The Link Between Identity and Role Performance”, Soc. Psychol. Q. 43: 18-19.
- 📖 Cole M. and S. , 1993, «The development of children», New York : Scientific American Books
- 📖 Donovan, J.E and Jessor R, 1978, “Adolescent Problem Drinking: Psychosocial Correlates in a National Sample Study”, J. Stud. Alcohol, 39 (9): 1506-1524.
- 📖 Donovan, J.E and Jessor R, Jessor L,1983, “Problem Drinking in Adolescence and Youth Adulthood: A Folow-Up Study”, J. Stud. Alcohol 44 (1): 109-137.
- 📖 Dustin Pardini, John Lochman, Karen Wells, 2004, «Negative emotions and alcohol use initiation in high-risk boys: the moderating effect of good inhibitory control», Journal of Abnormal Child Psychology.
- 📖 Engs, R.C., 1996, «Alcohol and Other Drugs: Self Responsibility», Tichenor Publishing Company, Bloomington, IN, 1987, Copyright Ruth C. Engs, Bloomington.
- 📖 Forward S., 1992, «Τοξικοί γονείς », εκδόσεις: Λύχνος.
- 📖 Goldberg, J.H., Halpern-Felsher, B.L. and Millstein, S.G., 2002, «Beyond invulnerability: The importance of benefits in adolescents' decision to drink alcohol», Health Psychology 21:477–484, PMID: 12211515
- 📖 Gorky. M., 1979, «Η εφηβεία», Ζαχαρόπουλος, Αθήνα.
- 📖 Hellandsjo BU et al., 2002, «Teenage alcohol and intoxication debut: The impact of family socialization factors, living area and participation in organized sports», A-lcohol; 37:7480.
- 📖 Helene Raskin White, Ph.D., and Kristina Jackson, Ph.D., «Social and Psychological Influences on Emerging Adult Drinking Behavior».
- 📖 Hirschi T., 1969, «Causes of delinquency », Berkley Calif, University of California.
- 📖 Jackson, K.M., Sher, K.J., Gotham, H.J., and Wood, P.K., 2001, «Transitioning into and out of large-effect drinking in young adulthood»,

Journal of Abnormal Psychology 110:378–391, PMID: 11502081.

- 📖 Jessor R, Jessor S.L, 1973, “Problem Drinking in Youth: Personality, Social and Behavioral Antecedents and Correlates”, In: M.E. Chaferz (Eds.): Psychological and Social Factors in Drinking, Washington DC, NIAAA, 3-23.
- 📖 Joseph A. Califano, Jr., Chairman and President, «National Survey of American Attitudes on Substance Abuse X: Teens and Parents».
- 📖 Karen Bogenschneider, «Risk Factors For Alcohol and Drug Use/Abuse Prevention», University of Wisconsin-Madison/Extension, Cooperative Extension, Technical Report #10
- 📖 Malone SM, Iacono WG, McGue M., 2002, «Drinks of the father ´s maximum number of drinks consumed predicts externalizing disorders, substance use, and substance use disorders in preadolescent and adolescent offspring», Alcohol Clin Exp Res, 26:182332.
- 📖 Martin Plant and Patrick Miller, 2001, «Young people and alcohol: an international insight», Alcohol and Alcoholism Vol. 36, No. 6, pp. 513-515, Alcohol & Health Research Centre, City Hospital.
- 📖 Maggs, J.L., and Schulenberg, J.E., 1998, «Reasons to drink and not to drink: Alternating trajectories of drinking through an alcohol misuse prevention program», Applied Developmental Science 2:48–60.
- 📖 Miller P. and Plant, M. A., 1996, «Drinking, smoking and illicit drug use among 15 and 16 year olds in the United Kingdom», British Medical Journal 313, 394–397.
- 📖 Miller, P. and Plant, M. A, 2001, «Drinking and smoking among 15- and 16-year olds in the United Kingdom: a re-examination. Journal of Substance Use» 5, 285–289.
- 📖 Moffitt, T.E. 1993, «Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy», Psychological Review 100:674–701,. PMID: 8255953
- 📖 Moshman. D., 1999, «Adolescent psychological development: rationality, morality and identity», Lawrence Erlbaum Associates Publishers, London, Madwah, New Jersey.
- 📖 Patrick M. O’Malley, Ph.D., Lloyd D. Johnston, Ph.D. and Jerald G. Bachman, Ph.D., 1998, «Alcohol Use Among Adolescents», Vol. 22, No. 2.

- Patton GC., 2004, «Puberty and the onset of substance use and Abuse», Pediatrics 114:3006.
- Petra Kolip and Bettina Schmidt, 1999, «Gender and health in adolescence», European Health 21 target 4, 13.
- Perkins, H.W. 2002, «Social norms and the prevention of alcohol misuse in collegiate contexts», Journal of Studies on Alcohol, Suppl. 14:164–172, PMID: 12022722
- Pittman, D. J. and White, H. R, 1991, «Society, Culture and Drinking Patterns Revisited», Rutgers Center of Alcohol Studies, New Brunswick, New Jersey.
- Richard J. Rose, Ph.D., and Danielle M. Dick, Ph.D., «Gene–Environment Interplay in Adolescent Drinking Behavior».
- Robert L. Spencer, Ph.D., and Kent E. Hutchison, Ph.D., 1999, «Alcohol, Aging, and the Stress Response», Vol. 23, No. 4.
- Salme K. Ahlström, Ph.D., and Esa L. Österberg, M.Sc., «International Perspectives on Adolescent and Young Adult Drinking».
- Schulenberg, J.E., and Maggs, J.L. 2002, «A developmental perspective on alcohol use and heavy drinking during adolescence and the transition to young adulthood», Journal of Studies on Alcohol, Suppl. 14:54–70, PMID: 12022730
- Shen S, LockeWellman J, Hill SY., 2001, «Adolescent alcohol expectancies in offspring from families at high risk for developing alcoholism», J Stud Alcohol, 62:76372.
- Sigrun Adalbjarnardottir, 2002, «Adolescent psychosocial maturity and alcohol use: Quantitative and qualitative analysis of longitudinal data - Statistical Data Included», Adolescence.
- Vieten C., 2004, «The University of California, San Francisco Family Alcoholism Study.1.Design,methods and Demographics», Alcohol Clin Exp Res; 28:150916.
- Wolfgang Settertobulte, Bjarne Bruun Jensen, and Klaus Hurrelmann, 2001, «Drinking among young Europeans, This document was commissioned specially for the WHO European Ministerial Conference on Young People and Alcohol», Stockholm.

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΕΣ ΔΙΑΤΡΙΒΕΣ

- Μάριος Μαρσέλος, 1989, «Οινοπνευματώδη ποτά και μαθητόκοσμος ».
- Anna Tsimboukli, 1994, «The construction and testing of an interactive model for understanding alcohol misuse in middle adolescence».
- Ιωάννης Διακογιάννης, 1993, «Στοιχεία προσωπικότητας και νοητικών λειτουργιών ομάδας "αλκοολικών"»,.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1) ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΑΤΕΙ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ :ΣΕΥΠ
ΤΜΗΜΑ : ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Στα πλαίσια του ερευνητικού μέρους της πτυχιακής εργασίας των παρειαρισκόμενων σπουδαστριών , με θέμα τη διερεύνηση των παραγόντων που σχετίζονται με την κατανάλωση αλκοόλ και τη στάση των μαθητών απέναντι σ' αυτό, παρακαλείστε όπως συμπληρώσετε το παρακάτω ερωτηματολόγιο.

ΟΙ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΙΝΑΙ ΑΝΩΝΥΜΕΣ ΚΑΙ
ΑΥΣΤΗΡΑ ΑΠΟΡΡΗΤΕΣ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

1. Ηλικία:
14 15 16 17 18
2. Φύλο:
α. αγόρι β. κορίτσι
3. Από τους γονείς σου:
α. δεν ζει κανείς
β. μόνο ο πατέρας μου ζει
γ. μόνο η μητέρα μου ζει
δ. και οι δύο ζουν αλλά χώρια
ε. και οι δύο ζουν μαζί
4. Έχεις:
α. μεγαλύτερους αδερφούς / αδερφές
β. μικρότερους αδερφούς / αδερφές
γ. ετεροθαλείς αδερφούς / αδερφές
5. Τι σειρά έχεις μεταξύ των αδερφών σου:
1 2 3 4 5 6 7 8
6. Βαθμός ενδεικτικού από την προηγούμενη τάξη:
10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20
7. Έχεις χάσει ποτέ χρονιά:
α. ΝΑΙ (λόγω απουσιών) β. ΝΑΙ (λόγω μαθημάτων) γ. ΟΧΙ
8. Αν ναι, στο:
α. δημοτικό β. γυμνάσιο γ. λύκειο

9. Έχεις μείνει ποτέ επανεξεταστέος:
α. ΝΑΙ (λόγω απουσιών)   β. ΝΑΙ (λόγω μαθημάτων)   γ. ΟΧΙ
10. Αριθμός απουσιών την περασμένη χρονιά:
α. μέχρι 20   β. 20 – 60   γ. πάνω από 60
11. Αιτία απουσιών:
α. λόγοι υγείας   β. προσωπικοί λόγοι
12. Έχεις αποβληθεί από το σχολείο σου:
α. ΝΑΙ   β. ΟΧΙ
13. Αιτία αποβολής:
α. για σκασιαρχείο   γ. για άλλους λόγους
β. για απρεπή συμπεριφορά   δ. δεν έχω αποβληθεί
14. Με το τέλος του Λυκείου θέλεις να ασχοληθείς με:
α. ανώτατες σπουδές   γ. κάποια εργασία
β. ανώτερες σπουδές   δ. δεν έχω αποφασίσει ακόμα
15. Αν αποτύχεις στις εισαγωγικές εξετάσεις για κάποιο ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα:
α. θα ξαναδοκιμάσω μέχρι να πετύχω
β. θα πάω στο εξωτερικό με σκοπό να πάρω αργότερα μεταγραφή
γ. θα αρχίσω να δουλεύω
δ. δεν θα δώσω καθόλου εξετάσεις
16. Παράλληλα με το σχολείο εργάζεσαι για λόγους οικονομικούς:
α. ΝΑΙ   β. ΟΧΙ
17. Εργάζεσαι στις διακοπές για λόγους οικονομικούς:
α. ΝΑΙ   β. ΟΧΙ
18. Τα χρήματα που ξοδεύεις καθημερινά είναι συνήθως:
α. μέχρι 2 Ε   γ. 5 – 10 Ε
β. 2 – 5 Ε   δ. πάνω από 10 Ε
19. Τα χρήματα σου τα διαθέτεις κυρίως για :
α. βιβλία   ε. ενδύματα
β. τσιγάρα   ζ. αποταμίευση
γ. διασκέδαση   η. άλλο σκοπό
δ. δίσκους
20. Τι εξωσχολικές δραστηριότητες έχεις:
α. καμία   ζ. φροντιστήρια
β. πολιτιστικές οργανώσεις   η. αθλητισμός
γ. πολιτιστικοί σύλλογοι   θ. μουσική
δ. εκκλησιαστικές οργανώσεις   ι. άλλες
ε. ηλεκτρονικά παιχνίδια

21. Πώς περνάς συνήθως τον ελεύθερο χρόνο σου (επέλεξε τα 3 σημαντικότερα):
- μένω σπίτι μόνος
  - μένω σπίτι με τους φίλους μου
  - πηγαίνω σε καφετέριες ή fast food
  - πηγαίνω σε μπαρ ή καφετέριες
  - πηγαίνω σε μπιλιάρδα ή ηλεκτρονικά παιχνίδια
  - περιφέρομαι άσκοπα στους δρόμους
  - πηγαίνω στα μαγαζιά για ψώνια ή να χαζέψω τις βιτρίνες
  - παρακολουθώ τηλεόραση
  - παίζω βίντεο παιχνίδια
  - ακούω μουσική
  - ασχολούμαι με καλλιτεχνικές δραστηριότητες
  - γράφω ποιήματα ή άλλα κείμενα
  - πηγαίνω κινηματογράφο, θέατρο, συναυλίες
  - διαβάζω εξωσχολικά βιβλία
  - διαβάζω περιοδικά, εφημερίδες, κόμικς
  - κάνω αθλητισμό
  - βοηθώ τους γονείς μου σε δουλειές
  - πηγαίνω στο κατηχητικό ή σε εκκλησιαστικές οργανώσεις
  - δεν διαβάζω εφημερίδα
22. Τι είδους διασκέδαση προτιμάς:
α. αθλητισμό	ε. κινηματογράφο
β. διάβασμα	ζ. ηλεκτρονικά παιχνίδια
γ. μουσική	η. εκδρομές
δ. χορό	θ. άλλες διασκεδάσεις
23. Οι στενοί σου φίλοι είναι:
α. συμμαθητές	δ. μεγαλύτεροι στην ηλικία
β. εξωσχολικοί	ε. μικρότεροι στην ηλικία
γ. συνομήλικοι	ζ. δεν έχω στενούς φίλους
24. Στη διάρκεια μιας συνηθισμένης εβδομάδας, πόσα βράδια βγαίνεις έξω με την παρέα σου:
α. κανένα	δ. Τρία - τέσσερα
β. ένα	ε. Πέντε - επτά
γ. δύο	
25. Συνηθίζετε να πίνετε αλκοόλ:
α. ΝΑΙ	β. ΟΧΙ
26. Πόσο συχνά πίνεις μπύρα, κρασί, ούζο, ουίσκι ή κάποιο άλλο οινοπνευματώδες ποτό:
- σχεδόν κάθε μέρα
  - μερικές φορές την εβδομάδα
  - μερικές φορές τον μήνα
  - μερικές φορές τον χρόνο
  - μερικές φορές στη ζωή μου

ζ. ποτέ

27. Πότε ήπιες για πρώτη φορά ένα ή δύο ποτά από κάποιο οινοπνευματώδες ποτό:
- α. ποτέ
  - β. ΣΤ΄ δημοτικού ή νωρίτερα
  - γ. στο γυμνάσιο
  - δ. στο λύκειο
28. Πόσες από τις φορές που ήπιες ένοιωσες ζάλη ή άλλη ελαφρά μέθη:
- α. ποτέ
  - β. μερικές φορές
  - γ. σχεδόν τις μισές φορές
  - δ. τις περισσότερες φορές
  - ε. σχεδόν όλες τις φορές
29. Αν κάποτε ζαλίστηκες με την χρήση κάποιου ποτού:
- α. αισθάνθηκα ξαφνικά ότι όλα γυρίζουν
  - β. προτίμησα να φύγω από την παρέα
  - γ. αισθάνθηκα ότι έφτιαξε το κέφι μου
  - δ. έπεσα σε μελαγχολία και κλείστηκα στον εαυτό μου
  - ε. πιστεύω ότι ήταν ευχάριστη εμπειρία και θα ήθελα να την επαναλάβω
  - ζ. ζαλίστηκα ίσως κάποτε αλλά δεν πιστεύω ότι έχω ποτέ μεθύσει πραγματικά
30. Πόσες φορές έχεις μεθύσει, δηλαδή έχεις χάσει τον έλεγχο στη ζωή σου:
- α. ποτέ
  - β. μια φορά
  - γ. δύο φορές
  - δ. 3 – 5 φορές
  - ε. 6 – 9 φορές
  - ζ. 10 φορές ή και περισσότερες
31. Η κατανάλωση αλκοολούχων ποτών είναι:
- α. προσωπική σου επιλογή
  - β. το επιβάλλει η παρέα στην οποία βρίσκεσαι κάθε φορά
32. Πώς θα συμπεριφερόσουν αν κάποια φορά η παρέα απαιτούσε να πιεις περισσότερο από όσο εσύ συνηθίζεις:
- α. θα αρνιόμουν κατηγορηματικά
  - β. θα έπινα λίγο παραπάνω, όχι όμως όσο απαιτούσε η παρέα
  - γ. θα αρνιόμουν στην αρχή, αλλά αν η απαίτηση ήταν έντονη θα υποχωρούσα στην άποψη της παρέας
  - δ. θα έκανα αυτό που θα απαιτούσε η παρέα
33. Γιατί κατά τη γνώμη σου οι νέοι δεν θέτουν κάποια όρια στη κατανάλωση αλκοόλ όταν βρίσκονται με παρέα:
- α. αποτελεί προσωπική τους επιλογή

- β. δημιουργεί ευχάριστη ατμόσφαιρα
- γ. θέλουν να κάνουν εντύπωση στους υπόλοιπους
- δ. γιατί δεν νοείται πλέον έξοδος χωρίς ποτό

34. Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα παιδί της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό το κάνει να δείχνει (επέλεξε τα δυο σημαντικότερα):

- α. σίγουρο για τον εαυτό του
- β. ανασφαλές, του λείπει αυτοπεποίθηση
- γ. ότι είναι πια ενήλικο
- δ. ότι είναι ανώριμο και προσπαθεί να δείξει ότι μεγάλωσε
- ε. δυναμικός, άνδρας αν πρόκειται για αγόρι
- ζ. ανεξάρτητη και απελευθερωμένη αν πρόκειται για κορίτσι
- η. ότι δεν έχει δικιά του προσωπικότητα και κάνει ότι κάνουν οι άλλοι
- θ. ότι έχει προβλήματα στη ζωή του
- ι. ότι είναι επαναστατημένο άτομο
- κ. ότι «πήρε τον κακό τον δρόμο»

35. Κατά τη γνώμη σου ένας φίλος σου που μέθυσε:

- α. είναι επικίνδυνος για την παρέα και πρέπει να τον αποφύγω
- β. έχει προβλήματα και πρέπει να τον αποφεύγω
- γ. δεν θα έπρεπε να έπινε χωρίς έλεγχο
- δ. πιστεύω ότι απλώς διασκέδασε με τον τρόπο του

36. Συμφωνείς με την άποψη ότι όλοι όσοι είναι στην ηλικία σου πρέπει να δέχονται τους κανόνες που θέτουν οι γονείς τους για τα οινόπνευματώδη ποτά:

- α. συμφωνώ
- β. μάλλον συμφωνώ
- γ. μάλλον διαφωνώ
- δ. διαφωνώ

37. Πιστεύεις πως το αλκοόλ σε εξυψώνει πνευματικά, σε κάνει να νοιώθεις καλύτερα:

- α. ΝΑΙ
- β. ΟΧΙ

2) ΠΙΝΑΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΩΝ

Πίνακας 1 : Ηλικία

Ηλικία			
	Frequency	Percent	Cumulative Percent
14	1	,9	,9
15	8	6,8	7,7
16	31	26,5	34,2
17	47	40,2	74,4
18	27	23,1	97,4
19	3	2,6	100,0
Total	117	100,0	

Ηλικία					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Ηλικία	117	14	19	16,85	,967
Valid N (listwise)	117				

Πίνακας 2 : Φύλο

Φύλο				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Αγόρι	54	46,2	46,6	46,6
Κορίτσι	62	53,0	53,4	100,0
Total	116	99,1	100,0	
Δ.Α.	1	,9		
Total	117	100,0		

Πίνακας 3 : Οικογενειακή κατάσταση γονέων

Από τους γονείς σου:					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Δεν ζει κανείς	1	,9	,9	,9
	Μόνο η μητέρα σου ζει	3	2,6	2,6	3,4
	Και οι δύο ζουν αλλά χώρια	7	6,0	6,0	9,4
	Και οι δύο ζουν μαζί	106	90,6	90,6	100,0
	Total	117	100,0	100,0	

Πίνακας 4 : Αδέρφια

	Έχεις:	
	Count	%
Μεγαλύτερους αδερφούς/αδερφές	76	65,0%
Μικρότερους αδερφούς/αδερφές	47	40,2%
Ετεροθαλείς αδερφούς/αδερφές	4	3,4%

Σειρά μεταξύ αδερφιών:					
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent	
1	39	33,3	34,8	34,8	
2	46	39,3	41,1	75,9	
3	20	17,1	17,9	93,8	
4	3	2,6	2,7	96,4	
5	3	2,6	2,7	99,1	
8	1	,9	,9	100,0	
Total	112	95,7	100,0		
Δ.Α.	5	4,3			
Total	117	100,0			

Σειρά μεταξύ αδερφιών:					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Σειρά μεταξύ αδερφιών:	112	1	8	2,02	1,099
Valid N (listwise)	112				

Πίνακας 5 : Βαθμός ενδεικτικού από την προηγούμενη τάξη

Βαθμός ενδεικτικού από την προηγούμενη τάξη:					
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent	
10	4	3,4	3,4	3,4	
11	1	,9	,9	4,3	
12	14	12,0	12,1	16,4	
13	12	10,3	10,3	26,7	
14	12	10,3	10,3	37,1	
15	18	15,4	15,5	52,6	
16	9	7,7	7,8	60,3	
17	18	15,4	15,5	75,9	
18	13	11,1	11,2	87,1	
19	11	9,4	9,5	96,6	
20	4	3,4	3,4	100,0	
Total	116	99,1	100,0		
Δ.Α.	1	,9			
Total	117	100,0			

Βαθμός ενδεικτικού από την προηγούμενη τάξη:					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Βαθμός ενδεικτικού από την προηγούμενη τάξη:	116	10	20	15,40	2,567
Valid N (listwise)	116				

Πίνακας 6 : Έχεις χάσει ποτέ χρονιά

Έχεις χάσει ποτέ χρονιά:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Ναι (λόγω απουσιών)	5	4,3	4,3	4,3
Ναι (λόγω μαθημάτων)	6	5,1	5,2	9,5
Όχι	105	89,7	90,5	100,0
Total	116	99,1	100,0	
Δ.Α.	1	,9		
Total	117	100,0		

Πίνακας 7: Στο σχολείο

Στο σχολείο:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Δημοτικό	2	1,7	18,2	18,2
Γυμνάσιο	3	2,6	27,3	45,5
Λύκειο	6	5,1	54,5	100,0
Total	11	9,4	100,0	
Δ.Α.	106	90,6		
Total	117	100,0		

Πίνακας 8: Επανεξεταστέος

Επανεξεταστέος:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Ναι (λόγω απουσιών)	4	3,4	3,5	3,5
Ναι (λόγω μαθημάτων)	32	27,4	27,8	31,3
Όχι	79	67,5	68,7	100,0
Total	115	98,3	100,0	
Δ.Α.	2	1,7		
Total	117	100,0		

Πίνακας 9: Αριθμός απουσιών

Αριθμός απουσιών:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Μέχρι 20	44	37,6	37,9	37,9
20 - 60	51	43,6	44,0	81,9
Πάνω από 60	21	17,9	18,1	100,0
Total	116	99,1	100,0	
Δ.Α.	1	,9		
Total	117	100,0		

Πίνακας 10: Αιτία απουσιών

Αιτία απουσιών:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Λόγοι υγείας	27	23,1	23,3	23,3
Προσωπικοί λόγοι	89	76,1	76,7	100,0
Total	116	99,1	100,0	
Δ.Α.	1	,9		
Total	117	100,0		

Πίνακας 11 : Αποβολή από το σχολείο

Αποβολή από το σχολείο:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Ναι	34	29,1	29,1	29,1
Όχι	83	70,9	70,9	100,0
Total	117	100,0	100,0	

Πίνακας 12 : Αιτίας αποβολής

Αιτίας αποβολής:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Σκασιαρχείο	2	1,7	1,7	1,7
Απρεπής συμπεριφορά	23	19,7	20,0	21,7
Άλλοι λόγοι	9	7,7	7,8	29,6
Δεν έχω αποβληθεί	81	69,2	70,4	100,0
Total	115	98,3	100,0	
Δ.Α.	2	1,7		
Total	117	100,0		

Πίνακας 13 : Με το τέλος του Λυκείου

Με το τέλος του Λυκείου θέλεις να ασχοληθείς με:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Ανώτατες σπουδές	49	41,9	42,2	42,2
Ανώτερες σπουδές	25	21,4	21,6	63,8
Εργασία	12	10,3	10,3	74,1
Δεν έχω αποφασίσει ακόμα	30	25,6	25,9	100,0
Total	116	99,1	100,0	
Δ.Α.	1	,9		
Total	117	100,0		

Πίνακας 14 : Πιθανή αποτυχία στις εισαγωγικές εξετάσεις

Αν αποτύχεις στις εισαγωγικές εξετάσεις:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Θα ξαναδοκιμάσω μέχρι να πετύχω	67	57,3	57,3	57,3
Θα πάω στο εξωτερικό με σκοπό να πάρω αργότερα μεταγραφή	12	10,3	10,3	67,5
Θα αρχίσω να δουλεύω	28	23,9	23,9	91,5
Δεν θα δώσω καθόλου εξετάσεις	10	8,5	8,5	100,0
Total	117	100,0	100,0	

Πίνακας 15 : Εργασία παράλληλα με το σχολείο για οικονομικούς λόγους

Εργασία παράλληλα με το σχολείο για οικονομικούς λόγους:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Ναι	17	14,5	14,5	14,5
Όχι	100	85,5	85,5	100,0
Total	117	100,0	100,0	

Πίνακας 16 : Εργασία στις διακοπές

Εργασία στις διακοπές:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Ναι	56	47,9	47,9	47,9
Όχι	61	52,1	52,1	100,0
Total	117	100,0	100,0	

Πίνακας 17 : Καθημερινά έξοδα

Καθημερινά έξοδα:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Μέχρι 2€	11	9,4	9,6	9,6
2 - 5€	46	39,3	40,4	50,0
5 - 10€	29	24,8	25,4	75,4
Πάνω από 10€	28	23,9	24,6	100,0
Total	114	97,4	100,0	
Δ.Α.	3	2,6		
Total	117	100,0		

Πίνακας 18 : Διάθεση χρημάτων

Διαθέτεις τα χρήματα κυρίως για:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Βιβλία	4	3,4	3,4	3,4
Τσιγάρα	19	16,2	16,2	19,7
Διασκέδαση	34	29,1	29,1	48,7
Δίσκους	1	,9	,9	49,6
Ενδύματα	19	16,2	16,2	65,8
Αποταμίευση	7	6,0	6,0	71,8
Άλλο σκοπό	33	28,2	28,2	100,0
Total	117	100,0	100,0	

Πίνακας 19 : Εξωσχολικές δραστηριότητες

Εξωσχολικές δραστηριότητες:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Καμία	10	8,5	8,6	8,6
Πολιτιστικές οργανώσεις	1	,9	,9	9,5
Εκκλησιαστικές οργανώσεις	3	2,6	2,6	12,1
Ηλεκτρονικά παιχνίδια	5	4,3	4,3	16,4
Φροντιστήρια	41	35,0	35,3	51,7
Αθλητισμός	21	17,9	18,1	69,8
Μουσική	8	6,8	6,9	76,7
Άλλες	27	23,1	23,3	100,0
Total	116	99,1	100,0	
Δ.Α.	1	,9		
Total	117	100,0		

Πίνακας 20 : Ελεύθερος χρόνος

		Ελεύθερος χρόνος (1):	Ελεύθερος χρόνος (2):	Ελεύθερος χρόνος (3):
Μένω σπίτι μόνος	Count	41		
	%	35,7%		
Μένω σπίτι με φίλους	Count	25	7	
	%	21,7%	6,6%	
Πηγαίνω σε καφετέριες ή fast food	Count	20	17	2
	%	17,4%	16,0%	1,9%
Πηγαίνω σε μπαρ ή καφετέριες	Count	19	29	10
	%	16,5%	27,4%	9,5%
Πηγαίνω σε μπιλιάρδα ή ηλεκτρονικά παιχνίδια	Count	3	3	6
	%	2,6%	2,8%	5,7%
Περιφέρομαι άσκοπα στους δρόμους	Count		6	2
	%		5,7%	1,9%
Πηγαίνω στα μαγαζιά για ψώνια ή να χαζέψω βιτρίνες	Count	3	10	22
	%	2,6%	9,4%	21,0%
Παρακολουθώ τηλεόραση	Count	2	15	6
	%	1,7%	14,2%	5,7%
Παίζω βιντεοπαιχνίδια	Count		4	1
	%		3,8%	1,0%
Ακούω μουσική	Count		9	17

	%		8,5%	16,2%
Ασχολούμαι με καλλιτεχνικές δραστηριότητες	Count			1
	%			1,0%
γράφω ποιήματα ή άλλα κείμενα	Count			2
	%			1,9%
Πηγαίνω κινηματογράφο, θέατρο, συναυλίες	Count	1		1
	%	,9%		1,0%
Διαβάζω εξωσχολικά βιβλία	Count			2
	%			1,9%
Διαβάζω περιοδικά, εφημερίδες, κόμικς	Count			3
	%			2,9%
Κάνω αθλητισμό	Count	1	5	10
	%	,9%	4,7%	9,5%
Βοηθάω τους γονείς μου σε δουλειές	Count		1	20
	%		,9%	19,0%

Πίνακας 21 : Διασκέδαση

Διασκέδαση:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Αθλητισμό	26	22,2	22,4	22,4
Διάβασμα	1	,9	,9	23,3
Μουσική	31	26,5	26,7	50,0
Χορό	4	3,4	3,4	53,4
Κινηματογράφο	6	5,1	5,2	58,6
Ηλεκτρονικά παιχνίδια	4	3,4	3,4	62,1
Εκδρομές	15	12,8	12,9	75,0
Άλλη	29	24,8	25,0	100,0
Total	116	99,1	100,0	
Δ.Α.	1	,9		
Total	117	100,0		

Πίνακας 22: Στενοί φίλοι

Στενοί φίλοι:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Συμμαθητές	54	46,2	47,0	47,0
Εξωσχολικοί	4	3,4	3,5	50,4
Συνομήλικοι	33	28,2	28,7	79,1
Μεγαλύτεροι σε ηλικία	17	14,5	14,8	93,9
Μικρότεροι σε ηλικία	4	3,4	3,5	97,4
Δεν έχω στενούς φίλους	3	2,6	2,6	100,0
Total	115	98,3	100,0	
Δ.Α.	2	1,7		
Total	117	100,0		

Πίνακας 23 : Βράδια την εβδομάδα έξω με την παρέα

Βράδια την εβδομάδα έξω με την παρέα:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Κανένα	22	18,8	18,8	18,8
Ένα	21	17,9	17,9	36,8
Δύο	39	33,3	33,3	70,1
Τρία - τέσσερα	22	18,8	18,8	88,9
Πέντε - επτά	13	11,1	11,1	100,0
Total	117	100,0	100,0	

Πίνακας 24 : Κατανάλωση αλκοόλ

Κατανάλωση αλκοόλ:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Ναι	56	47,9	48,3	48,3
Όχι	60	51,3	51,7	100,0
Total	116	99,1	100,0	
Δ.Α.	1	,9		
Total	117	100,0		

Πίνακας 25 : Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ

Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Σχεδόν κάθε μέρα	13	11,1	11,1	11,1
Μερικές φορές τη βδομάδα	42	35,9	35,9	47,0
Μερικές φορές το μήνα	38	32,5	32,5	79,5
Μερικές φορές το χρόνο	10	8,5	8,5	88,0
Μερικές φορές στη ζωή μου	6	5,1	5,1	93,2
Ποτέ	8	6,8	6,8	100,0
Total	117	100,0	100,0	

Πίνακας 26 : Πρώτη φορά που κατανάλωσες ένα ή δύο οινοπνευματώδη ποτά

Πρώτη φορά που κατανάλωσες ένα ή δύο οινοπνευματώδη ποτά:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Ποτέ	4	3,4	3,4	3,4
ΣΤ' Δημοτικού ή νωρίτερα	35	29,9	30,2	33,6
Στο γυμνάσιο	63	53,8	54,3	87,9
ΣΤΟ ΛΥΚΕΙΟ	14	12,0	12,1	100,0
Total	116	99,1	100,0	
Δ.Α.	1	,9		
Total	117	100,0		

Πίνακας 27: Πόσες φορές που ήπιες ένοιωσες ζάλη ή άλλη ελαφρά μέθη

Πόσες φορές που ήπιες ένοιωσες ζάλη ή άλλη ελαφρά μέθη:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Ποτέ	26	22,2	22,6	22,6
Μερικές φορές	55	47,0	47,8	70,4
Σχεδόν τις μισές φορές	15	12,8	13,0	83,5
Τις περισσότερες φορές	11	9,4	9,6	93,0
Σχεδόν όλες τις φορές	8	6,8	7,0	100,0
Total	115	98,3	100,0	
Δ.Α.	2	1,7		

Total	117	100,0		
-------	-----	-------	--	--

Πίνακας 28 : Αν κάποτε ζαλίστηκες με την χρήση κάποιου ποτού

Αν κάποτε ζαλίστηκες με την χρήση κάποιου ποτού:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Αισθάνθηκα ξαφνικά ότι όλα γυρίζουν	15	12,8	13,9	13,9
Προτίμησα να φύγω από την παρέα	4	3,4	3,7	17,6
Αισθάνθηκα ότι έφτιαξε το κέφι μου	39	33,3	36,1	53,7
Έπεσα σε μελαγχολία και κλείστικα στον εαυτό μου	5	4,3	4,6	58,3
Πιστεύω ότι ήταν ευχάριστη εμπειρία και ήθελα να την επαναλά	8	6,8	7,4	65,7
Ζαλίστικα ίσως κάποτε αλλά δεν πιστεύω ότι έχω μεθύσει πραγμ	37	31,6	34,3	100,0
Total	108	92,3	100,0	
Δ.Α.	9	7,7		
Total	117	100,0		

Πίνακας 29: Πόσες φορές έχεις μεθύσει

Πόσες φορές έχεις μεθύσει:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Ποτέ	52	44,4	44,4	44,4
Μία φορά	18	15,4	15,4	59,8
Δύο φορές	16	13,7	13,7	73,5
3 - 5 φορές	9	7,7	7,7	81,2
6 - 9 φορές	8	6,8	6,8	88,0
10 ή περισσότερες φορές	14	12,0	12,0	100,0
Total	117	100,0	100,0	

Πίνακας 30 : Η κατανάλωση αλκοολούχων ποτών είναι

Η κατανάλωση αλκοολούχων ποτών είναι:					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Προσωπική σου επιλογή	95	81,2	83,3	83,3
	Το επιβάλλει η παρέα στην οποία βρίσκεσαι κάθε φορά	19	16,2	16,7	100,0
	Total	114	97,4	100,0	

Missing	System	3	2,6		
Total		117	100,0		

Πίνακας 31 : Πως θα συμπεριφερόσουν αν κάποια φορά η παρέα απαιτούσε να πεις περισσότερο από όσο εσύ συνηθίζεις

Πως θα συμπεριφερόσουν αν κάποια φορά η παρέα απαιτούσε να πεις περισσότερο από όσο εσύ συνηθίζεις:

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Θα αρνιόμουν κατηγορηματικά	34	29,1	29,1	29,1
Θα έπινα λίγο παραπάνω, όχι όμως όσο απαιτούσε η παρέα	63	53,8	53,8	82,9
Θα αρνιόμουν στην αρχή, αλλά αν ήταν έντονη θα υποχωρούσα	6	5,1	5,1	88,0
Θα έκανα αυτό που θα απαιτούσε η παρέα	14	12,0	12,0	100,0
Total	117	100,0	100,0	

Πίνακας 32 : Γιατί κατά τη γνώμη σου οι νέοι δεν θέτουν όρια στην κατανάλωση αλκοόλ όταν βρίσκονται με παρέα

Γιατί κατά τη γνώμη σου οι νέοι δεν θέτουν όρια στην κατανάλωση αλκοόλ όταν βρίσκονται με παρέα;

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Αποτελεί προσωπική τους επιλογή	30	25,6	25,6	25,6
Δημιουργεί ευχάριστη ατμόσφαιρα	14	12,0	12,0	37,6
Θέλουν να κάνουν εντύπωση στους υπόλοιπους	45	38,5	38,5	76,1
Γιατί δεν νοείται πλέον έξοδος χωρίς ποτό	28	23,9	23,9	100,0
Total	117	100,0	100,0	

Πίνακας 33 : Αντιλήψεις των μαθητών για ένα παιδί της ηλικίας τους που πίνει αρκετά

Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα παιδί της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό το κάνει δείχνει (1):		A	B
Σίγουρο για τον εαυτό του	Count	21	
	%	18,1%	
Ανασφαλές, του λείπει αυτοπεποίθηση	Count	26	1
	%	22,4%	1,1%

Ότι είναι πια ενήλικο	Count	22	10
	%	19,0%	11,4%
Ότι είναι ανώριμο και προσπαθεί να δείξει ότι μεγάλωσε	Count	34	22
	%	29,3%	25,0%
Δυναμικός, άνδρας αν πρόκειται για αγόρι	Count	2	11
	%	1,7%	12,5%
Ανεξάρτητη και απελευθερωμένη αν πρόκειται για κορίτσι	Count	1	4
	%	,9%	4,5%
Δεν έχει δικιά του προσωπικότητα, κάνει ό τι κάνουν οι άλλοι	Count	5	9
	%	4,3%	10,2%
Ότι έχει προβλήματα στη ζωή του	Count	4	13
	%	3,4%	14,8%
Ότι είναι επαναστατημένο άτομο	Count	1	6
	%	,9%	6,8%
Ότι "πήρε τον κακό δρόμο"	Count		12
	%		13,6%

Πίνακας 34 : Κατά τη γνώμη σου ένας φίλος σου που μέθυσε

Κατά τη γνώμη σου ένας φίλος σου που μέθυσε:				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Είναι επικίνδυνος για την παρέα και πρέπει να τον αποφύγω	7	6,0	6,0	6,0
Έχει προβλήματα και πρέπει να τον αποφεύγω	3	2,6	2,6	8,5
Δεν θα έπρεπε να έπινε χωρίς έλεγχο	56	47,9	47,9	56,4
Πιστεύω ότι απλώς διασκέδασε με τον τρόπο του	51	43,6	43,6	100,0
Total	117	100,0	100,0	

Πίνακας 35 : Συμφωνείς με την άποψη ότι όλοι όσοι είναι στην ηλικία σου πρέπει να δέχονται τους κανόνες που θέτουν οι γονείς τους για τα οινόπνευματώδη ποτά;

Συμφωνείς με την άποψη ότι όλοι όσοι είναι στην ηλικία σου πρέπει να δέχονται τους κανόνες που θέτουν οι γονείς τους για τα οινόπνευματώδη ποτά;				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Συμφωνώ	38	32,5	32,5	32,5
Μάλλον συμφωνώ	43	36,8	36,8	69,2
Μάλλον διαφωνώ	20	17,1	17,1	86,3

Διαφωνώ	16	13,7	13,7	100,0
Total	117	100,0	100,0	

Πίνακας 36: Πιστεύεις ότι το αλκοόλ σε εξυψώνει πνευματικά, σε κάνει να νοιώθεις καλύτερα;

Πιστεύεις ότι το αλκοόλ σε εξυψώνει πνευματικά, σε κάνει να νοιώθεις καλύτερα;				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Ναι	49	41,9	42,6	42,6
Όχι	66	56,4	57,4	100,0
Total	115	98,3	100,0	
Δ.Α.	2	1,7		
Total	117	100,0		

Πίνακας 37: Συσχέτιση βαθμού ενδεικτικού με κατανάλωση αλκοόλ

Crosstab					
			Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
			Ναι	Όχι	
Βαθμός ενδεικτικού	10 - 13	Count	20	11	31
		% within Βαθμός ενδεικτικού	64,5%	35,5%	100,0%
		% within Κατανάλωση αλκοόλ:	35,7%	18,6%	27,0%
	14 - 16	Count	18	20	38
		% within Βαθμός ενδεικτικού	47,4%	52,6%	100,0%
		% within Κατανάλωση αλκοόλ:	32,1%	33,9%	33,0%
	17 - 20	Count	18	28	46
		% within Βαθμός ενδεικτικού	39,1%	60,9%	100,0%
		% within Κατανάλωση αλκοόλ:	32,1%	47,5%	40,0%
Total	Count	56	59	115	
	% within Βαθμός ενδεικτικού	48,7%	51,3%	100,0%	
	% within Κατανάλωση αλκοόλ:	100,0%	100,0%	100,0%	

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	4,817(a)	2	,090
Likelihood Ratio	4,869	2	,088
Linear-by-Linear Association	4,577	1	,032
N of Valid Cases	115		

a 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 15,10.

Πίνακας 38: Συσχέτιση βαθμού ενδεικτικού με συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ

			Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
			Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Βαθμός ενδεικτικού	10 - 13	Count	19	8	4	31
		% within Βαθμός ενδεικτικού	61,3%	25,8%	12,9%	100,0%
		% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	34,5%	21,6%	16,7%	26,7%
	14 - 16	Count	16	14	9	39
		% within Βαθμός ενδεικτικού	41,0%	35,9%	23,1%	100,0%
		% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	29,1%	37,8%	37,5%	33,6%
	17 - 20	Count	20	15	11	46
		% within Βαθμός ενδεικτικού	43,5%	32,6%	23,9%	100,0%
		% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	36,4%	40,5%	45,8%	39,7%
Total	Count	55	37	24	116	
	% within Βαθμός ενδεικτικού	47,4%	31,9%	20,7%	100,0%	
	% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	3,555(a)	4	,470
Likelihood Ratio	3,613	4	,461
Linear-by-Linear Association	2,170	1	,141
N of Valid Cases	116		

a 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6,41.

Πίνακας 39 : Συσχέτιση αριθμού απουσιών με κατανάλωση αλκοόλ

		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Αριθμός απουσιών:	Μέχρι 20	14	30	44
	20 - 60	24	26	50
	Πάνω από 60	18	3	21
Total		56	59	115

Crosstab
% within Αριθμός απουσιών:

		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Αριθμός απουσιών:	Μέχρι 20	31,8%	68,2%	100,0%
	20 - 60	48,0%	52,0%	100,0%
	Πάνω από 60	85,7%	14,3%	100,0%
Total		48,7%	51,3%	100,0%

Crosstab
% within Κατανάλωση αλκοόλ:

		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Αριθμός απουσιών:	Μέχρι 20	25,0%	50,8%	38,3%
	20 - 60	42,9%	44,1%	43,5%
	Πάνω από 60	32,1%	5,1%	18,3%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	16,545(a)	2	,000

Likelihood Ratio	17,843	2	,000
Linear-by-Linear Association	15,178	1	,000
N of Valid Cases	115		
a 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 10,23			

Πίνακας 40 : Συσχέτιση αριθμού απουσιών με συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ

Crosstab Count					
		Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Αριθμός απουσιών:	Μέχρι 20	13	14	17	44
	20 - 60	25	21	5	51
	Πάνω από 60	17	3	1	21
Total		55	38	23	116

Crosstab % within Αριθμός απουσιών:					
		Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Αριθμός απουσιών:	Μέχρι 20	29,5%	31,8%	38,6%	100,0%
	20 - 60	49,0%	41,2%	9,8%	100,0%
	Πάνω από 60	81,0%	14,3%	4,8%	100,0%
Total		47,4%	32,8%	19,8%	100,0%

Crosstab % within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ					
		Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Αριθμός απουσιών:	Μέχρι 20	23,6%	36,8%	73,9%	37,9%
	20 - 60	45,5%	55,3%	21,7%	44,0%
	Πάνω από 60	30,9%	7,9%	4,3%	18,1%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	24,114(a)	4	,000
Likelihood Ratio	24,153	4	,000
Linear-by-Linear Association	19,091	1	,000
N of Valid Cases	116		

a 1 cells (11,1%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4,16.

Πίνακας 41 : Συσχέτιση έχεις χάσει ποτέ χρονιά με κατανάλωση αλκοόλ

Crosstab Count				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Έχεις χάσει ποτέ χρονιά:	Ναι (λόγω απουσιών)	4	0	4
	Ναι (λόγω μαθημάτων)	5	1	6
	Όχι	47	58	105
Total		56	59	115

Crosstab % within Έχεις χάσει ποτέ χρονιά:				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Έχεις χάσει ποτέ χρονιά:	Ναι (λόγω απουσιών)	100,0%	,0%	100,0%
	Ναι (λόγω μαθημάτων)	83,3%	16,7%	100,0%
	Όχι	44,8%	55,2%	100,0%
Total		48,7%	51,3%	100,0%

Crosstab % within Κατανάλωση αλκοόλ:				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Έχεις χάσει ποτέ χρονιά:	Ναι (λόγω απουσιών)	7,1%	,0%	3,5%
	Ναι (λόγω μαθημάτων)	8,9%	1,7%	5,2%
	Όχι	83,9%	98,3%	91,3%

Total	100,0%	100,0%	100,0%
--------------	--------	--------	--------

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,746(a)	2	,021
Likelihood Ratio	9,532	2	,009
Linear-by-Linear Association	7,473	1	,006
N of Valid Cases	115		

a 4 cells (66,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,95.

Πίνακας 42 : Συσχέτιση επανεξεταστέων με κατανάλωση αλκοόλ

Crosstab Count				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Επανεξεταστέος:	Ναι (λόγω απουσιών)	2	2	4
	Ναι (λόγω μαθημάτων)	19	12	31
	Όχι	34	45	79
Total		55	59	114

Crosstab % within Επανεξεταστέος:				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Επανεξεταστέος:	Ναι (λόγω απουσιών)	50,0%	50,0%	100,0%
	Ναι (λόγω μαθημάτων)	61,3%	38,7%	100,0%
	Όχι	43,0%	57,0%	100,0%
Total		48,2%	51,8%	100,0%

Crosstab % within Κατανάλωση αλκοόλ:				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Επανεξεταστέος:	Ναι (λόγω απουσιών)	3,6%	3,4%	3,5%
	Ναι (λόγω μαθημάτων)	34,5%	20,3%	27,2%
	Όχι	61,8%	76,3%	69,3%

Total	100,0%	100,0%	100,0%
--------------	--------	--------	--------

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2,976(a)	2	,226
Likelihood Ratio	2,991	2	,224
Linear-by-Linear Association	2,065	1	,151
N of Valid Cases	114		

a 2 cells (33,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,93.

Πίνακας 43 : Συσχέτιση επανεξεταστών με συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ

Crosstab						
			Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
			Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Επανεξεταστές:	Ναι (λόγω απουσιών)	Count	2	2	0	4
		% within Επανεξεταστές:	50,0%	50,0%	,0%	100,0%
		% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	3,7%	5,3%	,0%	3,5%
	Ναι (λόγω μαθημάτων)	Count	20	8	4	32
		% within Επανεξεταστές:	62,5%	25,0%	12,5%	100,0%
		% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	37,0%	21,1%	17,4%	27,8%
	Όχι	Count	32	28	19	79
		% within Επανεξεταστές:	40,5%	35,4%	24,1%	100,0%
		% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	59,3%	73,7%	82,6%	68,7%
Total	Count	54	38	23	115	
	% within Επανεξεταστές:	47,0%	33,0%	20,0%	100,0%	
	% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,815(a)	4	,213
Likelihood Ratio	6,600	4	,159
Linear-by-Linear Association	4,139	1	,042

N of Valid Cases	115	
a 3 cells (33,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,80.		

Πόσες φορές έχεις μεθύσει: * Επανεξεταστέος: Crosstabulation						
			Επανεξεταστέος:			Total
			Ναι (λόγω απουσιών)	Ναι (λόγω μαθημάτων)	Όχι	
Πόσες φορές έχεις μεθύσει:	Ποτέ	Count	2	10	39	51
		% within Πόσες φορές έχεις μεθύσει:	3,9%	19,6%	76,5%	100,0%
		% within Επανεξεταστέος:	50,0%	31,3%	49,4%	44,3%
	Μία φορά	Count	1	4	13	18
		% within Πόσες φορές έχεις μεθύσει:	5,6%	22,2%	72,2%	100,0%
		% within Επανεξεταστέος:	25,0%	12,5%	16,5%	15,7%
	Δύο φορές	Count	0	2	13	15
		% within Πόσες φορές έχεις μεθύσει:	,0%	13,3%	86,7%	100,0%
		% within Επανεξεταστέος:	,0%	6,3%	16,5%	13,0%
	3 - 5 φορές	Count	0	4	5	9
		% within Πόσες φορές έχεις μεθύσει:	,0%	44,4%	55,6%	100,0%
		% within Επανεξεταστέος:	,0%	12,5%	6,3%	7,8%
	6 - 9 φορές	Count	0	7	1	8
		% within Πόσες φορές έχεις μεθύσει:	,0%	87,5%	12,5%	100,0%
		% within Επανεξεταστέος:	,0%	21,9%	1,3%	7,0%
	10 ή περισσότερες φορές	Count	1	5	8	14
		% within Πόσες φορές έχεις μεθύσει:	7,1%	35,7%	57,1%	100,0%

		% within Επανεξεταστέος:	25,0%	15,6%	10,1%	12,2%
Total		Count	4	32	79	115
		% within Πόσες φορές έχεις μεθύσει:	3,5%	27,8%	68,7%	100,0%
		% within Επανεξεταστέος:	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	21,285(a)	10	,019
Likelihood Ratio	20,624	10	,024
Linear-by-Linear Association	5,038	1	,025
N of Valid Cases	115		

a 10 cells (55,6%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,28.

Πίνακας 44 : Συσχέτιση αποβολών από το σχολείο με κατανάλωση αλκοόλ

Crosstab Count				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Αποβολή από το σχολείο:	Ναι	29	5	34
	Όχι	27	55	82
Total		56	60	116

Crosstab % within Αποβολή από το σχολείο:				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Αποβολή από το σχολείο:	Ναι	85,3%	14,7%	100,0%
	Όχι	32,9%	67,1%	100,0%
Total		48,3%	51,7%	100,0%

Crosstab % within Κατανάλωση αλκοόλ:				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Αποβολή από το σχολείο:	Ναι	51,8%	8,3%	29,3%
	Όχι	48,2%	91,7%	70,7%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	26,396(b)	1	,000		
Continuity Correction(a)	24,340	1	,000		
Likelihood Ratio	28,357	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	26,168	1	,000		
N of Valid Cases	116				

a Computed only for a 2x2 table

b 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 16,41.

Πίνακας 45 : Συσχέτιση αποβολών από το σχολείο με συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ

Crosstab Count					
		Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Αποβολή από το σχολείο:	Ναι	29	3	2	34
	Όχι	26	35	22	83
Total		55	38	24	117

Crosstab % within Αποβολή από το σχολείο:					
		Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Αποβολή από το σχολείο:	Ναι	85,3%	8,8%	5,9%	100,0%
	Όχι	31,3%	42,2%	26,5%	100,0%
Total		47,0%	32,5%	20,5%	100,0%

Crosstab % within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ					
		Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Αποβολή από το σχολείο:	Ναι	52,7%	7,9%	8,3%	29,1%
	Όχι	47,3%	92,1%	91,7%	70,9%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	28,203(a)	2	,000
Likelihood Ratio	30,188	2	,000
Linear-by-Linear Association	21,992	1	,000
N of Valid Cases	117		

a 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6,97.

Πίνακας 46: Συσχέτιση ελεύθερου χρόνου με κατανάλωση αλκοόλ

Crosstab Count				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Στον ελεύθερο χρόνο τους πηγαίνουν σε καφετέριες, μπαρ, μπιλιάρδα, κ.ο.κ	Ναι	48	36	84
	Όχι	8	24	32
Total		56	60	116

Crosstab % within Στον ελεύθερο χρόνο τους πηγαίνουν σε καφετέριες, μπαρ, μπιλιάρδα, κ.ο.κ				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Στον ελεύθερο χρόνο τους πηγαίνουν σε καφετέριες, μπαρ, μπιλιάρδα, κ.ο.κ	Ναι	57,1%	42,9%	100,0%
	Όχι	25,0%	75,0%	100,0%
Total		48,3%	51,7%	100,0%

Crosstab % within Κατανάλωση αλκοόλ:				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Στον ελεύθερο χρόνο τους πηγαίνουν σε καφετέριες, μπαρ, μπιλιάρδα, κ.ο.κ	Ναι	85,7%	60,0%	72,4%
	Όχι	14,3%	40,0%	27,6%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	9,588(b)	1	,002		
Continuity Correction(a)	8,344	1	,004		
Likelihood Ratio	9,954	1	,002		
Fisher's Exact Test				,003	,002
Linear-by-Linear Association	9,505	1	,002		
N of Valid Cases	116				

a Computed only for a 2x2 table

b 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 15,45.

Πίνακας 47: Συσχέτιση ελεύθερου χρόνου με συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ

Crosstab Count					
		Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Στον ελεύθερο χρόνο τους πηγαίνουν σε καφετέριες, μπαρ, μπιλιάρδα, κ.ο.κ	Ναι	48	27	10	85
	Όχι	7	11	14	32
Total		55	38	24	117

Crosstab % within Στον ελεύθερο χρόνο τους πηγαίνουν σε καφετέριες, μπαρ, μπιλιάρδα, κ.ο.κ					
		Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Στον ελεύθερο χρόνο τους πηγαίνουν σε καφετέριες, μπαρ, μπιλιάρδα, κ.ο.κ	Ναι	56,5%	31,8%	11,8%	100,0%
	Όχι	21,9%	34,4%	43,8%	100,0%
Total		47,0%	32,5%	20,5%	100,0%

Crosstab % within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ					
		Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Στον ελεύθερο χρόνο τους πηγαίνουν σε καφετέριες, μπαρ, μπιλιάρδα, κ.ο.κ	Ναι	87,3%	71,1%	41,7%	72,6%
	Όχι	12,7%	28,9%	58,3%	27,4%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	17,562(a)	2	,000
Likelihood Ratio	17,033	2	,000
Linear-by-Linear Association	16,888	1	,000
N of Valid Cases	117		

a 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6,56.

Πίνακας 48 :Συσχέτιση διάθεσης χρημάτων με συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ

Διαθέτεις τα χρήματα κυρίως για: * Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ Crosstabulation Count					
		Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Διαθέτεις τα χρήματα κυρίως για:	Βιβλία	0	1	3	4
	Τσιγάρα	13	5	1	19
	Διασκέδαση	20	10	4	34
	Δίσκους	1	0	0	1
	Ενδύματα	7	6	6	19
	Αποταμίευση	2	2	3	7
	Άλλο σκοπό	12	14	7	33
Total		55	38	24	117

Διαθέτεις τα χρήματα κυρίως για: * Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ Crosstabulation % within Διαθέτεις τα χρήματα κυρίως για:					
		Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Διαθέτεις τα χρήματα κυρίως για:	Βιβλία	,0%	25,0%	75,0%	100,0%
	Τσιγάρα	68,4%	26,3%	5,3%	100,0%
	Διασκέδαση	58,8%	29,4%	11,8%	100,0%
	Δίσκους	100,0%	,0%	,0%	100,0%
	Ενδύματα	36,8%	31,6%	31,6%	100,0%
	Αποταμίευση	28,6%	28,6%	42,9%	100,0%
	Άλλο σκοπό	36,4%	42,4%	21,2%	100,0%
Total		47,0%	32,5%	20,5%	100,0%

Διαθέτεις τα χρήματα κυρίως για: * Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ Crosstabulation % within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ					
---	--	--	--	--	--

		Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Διαθέτεις τα χρήματα κυρίως για:	Βιβλία	,0%	2,6%	12,5%	3,4%
	Τσιγάρα	23,6%	13,2%	4,2%	16,2%
	Διασκέδαση	36,4%	26,3%	16,7%	29,1%
	Δίσκους	1,8%	,0%	,0%	,9%
	Ενδύματα	12,7%	15,8%	25,0%	16,2%
	Αποταμίευση	3,6%	5,3%	12,5%	6,0%
	Άλλο σκοπό	21,8%	36,8%	29,2%	28,2%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	21,080(a)	12	,049
Likelihood Ratio	21,368	12	,045
Linear-by-Linear Association	3,077	1	,079
N of Valid Cases	117		
a 11 cells (52,4%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,21.			

Πίνακας

49

:

Crosstab Count				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Διασκέδαση:	Αθλητισμό	15	11	26
	Διάβασμα	1	0	1
	Μουσική	10	21	31
	Χορό	3	1	4
	Κινηματογράφο	1	5	6
	Ηλεκτρονικά παιχνίδια	1	3	4
	Εκδρομές	8	7	15
	Άλλη	17	11	28
Total		56	59	115

Συσχέτιση διασκέδασης με κατανάλωση αλκοόλ

Crosstab % within Διασκέδαση:				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Διασκέδαση:	Αθλητισμό	57,7%	42,3%	100,0%
	Διάβασμα	100,0%	,0%	100,0%
	Μουσική	32,3%	67,7%	100,0%
	Χορό	75,0%	25,0%	100,0%
	Κινηματογράφο	16,7%	83,3%	100,0%
	Ηλεκτρονικά παιχνίδια	25,0%	75,0%	100,0%
	Εκδρομές	53,3%	46,7%	100,0%
	Άλλη	60,7%	39,3%	100,0%
Total		48,7%	51,3%	100,0%
Crosstab % within Κατανάλωση αλκοόλ:				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Διασκέδαση:	Αθλητισμό	26,8%	18,6%	22,6%
	Διάβασμα	1,8%	,0%	,9%
	Μουσική	17,9%	35,6%	27,0%
	Χορό	5,4%	1,7%	3,5%
	Κινηματογράφο	1,8%	8,5%	5,2%
	Ηλεκτρονικά παιχνίδια	1,8%	5,1%	3,5%
	Εκδρομές	14,3%	11,9%	13,0%
	Άλλη	30,4%	18,6%	24,3%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	11,467(a)	7	,119
Likelihood Ratio	12,282	7	,092
Linear-by-Linear Association	,363	1	,547
N of Valid Cases	115		
a 8 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,49.			

Crosstab Count					
		Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Διασκέδαση:	Αθλητισμό	12	8	6	26
	Διάβασμα	0	1	0	1
	Μουσική	13	10	8	31
	Χορό	2	1	1	4
	Κινηματογράφο	0	5	1	6
	Ηλεκτρονικά παιχνίδια	2	1	1	4
	Εκδρομές	8	3	4	15
	Άλλη	18	9	2	29
Total		55	38	23	116

Crosstab % within Διασκέδαση:					
		Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Διασκέδαση:	Αθλητισμό	46,2%	30,8%	23,1%	100,0%
	Διάβασμα	,0%	100,0%	,0%	100,0%
	Μουσική	41,9%	32,3%	25,8%	100,0%
	Χορό	50,0%	25,0%	25,0%	100,0%
	Κινηματογράφο	,0%	83,3%	16,7%	100,0%
	Ηλεκτρονικά παιχνίδια	50,0%	25,0%	25,0%	100,0%
	Εκδρομές	53,3%	20,0%	26,7%	100,0%
	Άλλη	62,1%	31,0%	6,9%	100,0%
Total		47,4%	32,8%	19,8%	100,0%

Crosstab % within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ					
		Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Διασκέδαση:	Αθλητισμό	21,8%	21,1%	26,1%	22,4%
	Διάβασμα	,0%	2,6%	,0%	,9%
	Μουσική	23,6%	26,3%	34,8%	26,7%
	Χορό	3,6%	2,6%	4,3%	3,4%
	Κινηματογράφο	,0%	13,2%	4,3%	5,2%
	Ηλεκτρονικά παιχνίδια	3,6%	2,6%	4,3%	3,4%
	Εκδρομές	14,5%	7,9%	17,4%	12,9%
	Άλλη	32,7%	23,7%	8,7%	25,0%

Total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
--------------	--------	--------	--------	--------

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	15,810(a)	14	,325
Likelihood Ratio	18,172	14	,199
Linear-by-Linear Association	2,569	1	,109
N of Valid Cases	116		

a 14 cells (58,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,20.

Πίνακας 50: Συσχέτιση αιτιολογίας κατανάλωσης αλκοόλ με κατανάλωση αλκοόλ

Crosstab Count				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Η κατανάλωση αλκοολούχων ποτών είναι:	Προσωπική σου επιλογή	48	46	94
	Το επιβάλλει η παρέα στην οποία βρίσκεσαι κάθε φορά	7	12	19
Total		55	58	113

Crosstab % within Η κατανάλωση αλκοολούχων ποτών είναι:			
		Κατανάλωση αλκοόλ:	Total

		Ναι	Όχι	
Η κατανάλωση αλκοολούχων ποτών είναι:	Προσωπική σου επιλογή	51,1%	48,9%	100,0%
	Το επιβάλλει η παρέα στην οποία βρίσκεσαι κάθε φορά	36,8%	63,2%	100,0%
Total		48,7%	51,3%	100,0%

Crosstab
% within Κατανάλωση αλκοόλ:

		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Η κατανάλωση αλκοολούχων ποτών είναι:	Προσωπική σου επιλογή	87,3%	79,3%	83,2%
	Το επιβάλλει η παρέα στην οποία βρίσκεσαι κάθε φορά	12,7%	20,7%	16,8%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	1,280(b)	1	,258		
Continuity Correction(a)	,774	1	,379		
Likelihood Ratio	1,294	1	,255		
Fisher's Exact Test				,318	,190
Linear-by-Linear Association	1,268	1	,260		
N of Valid Cases	113				

a Computed only for a 2x2 table

b 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 9,25.

Πίνακας 51 : Συσχέτιση αιτιολογίας κατανάλωσης αλκοόλ με συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ

Crosstab
Count

		Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Η κατανάλωση αλκοολούχων ποτών είναι:	Προσωπική σου επιλογή	49	29	17	95
	Το επιβάλλει η παρέα στην οποία βρίσκεσαι κάθε φορά	5	9	5	19
Total		54	38	22	114

Crosstab
% within Η κατανάλωση αλκοολούχων ποτών είναι:

	Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	Total

		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Η κατανάλωση αλκοολούχων ποτών είναι:	Προσωπική σου επιλογή	51,6%	30,5%	17,9%	100,0%
	Το επιβάλλει η παρέα στην οποία βρίσκεσαι κάθε φορά	26,3%	47,4%	26,3%	100,0%
Total		47,4%	33,3%	19,3%	100,0%

Crosstab
% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ

		Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Η κατανάλωση αλκοολούχων ποτών είναι:	Προσωπική σου επιλογή	90,7%	76,3%	77,3%	83,3%
	Το επιβάλλει η παρέα στην οποία βρίσκεσαι κάθε φορά	9,3%	23,7%	22,7%	16,7%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	4,063(a)	2	,131
Likelihood Ratio	4,225	2	,121
Linear-by-Linear Association	3,029	1	,082
N of Valid Cases	114		

a 1 cells (16,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,67.

Πίνακας 52 : Συσχέτιση το αλκοόλ σε εξυψώνει πνευματικά με κατανάλωση αλκοόλ

Crosstab Count				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Πιστεύεις ότι το αλκοόλ σε εξυψώνει πνευματικά, σε κάνει να νοιώθεις καλύτερα;	Ναι	35	14	49
	Όχι	20	45	65
Total		55	59	114

Crosstab
% within Πιστεύεις ότι το αλκοόλ σε εξυψώνει πνευματικά, σε κάνει να νοιώθεις καλύτερα;

		Κατανάλωση αλκοόλ:	Total
--	--	--------------------	-------

		Ναι	Όχι	
Πιστεύεις ότι το αλκοόλ σε εξυψώνει πνευματικά, σε κάνει να νοιώθεις καλύτερα;	Ναι	71,4%	28,6%	100,0%
	Όχι	30,8%	69,2%	100,0%
Total		48,2%	51,8%	100,0%

Crosstab
% within Κατανάλωση αλκοόλ:

		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Πιστεύεις ότι το αλκοόλ σε εξυψώνει πνευματικά, σε κάνει να νοιώθεις καλύτερα;	Ναι	63,6%	23,7%	43,0%
	Όχι	36,4%	76,3%	57,0%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	18,498(b)	1	,000		
Continuity Correction(a)	16,905	1	,000		
Likelihood Ratio	19,025	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	18,336	1	,000		
N of Valid Cases	114				

a Computed only for a 2x2 table

b 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 23,64.

Πίνακας 53 : Συσχέτιση το αλκοόλ σε εξυψώνει πνευματικά με συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ

Crosstab
Count

		Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Πιστεύεις ότι το αλκοόλ σε εξυψώνει πνευματικά, σε κάνει να νοιώθεις καλύτερα;	Ναι	34	14	1	49
	Όχι	19	24	23	66
Total		53	38	24	115

Crosstab
% within Πιστεύεις ότι το αλκοόλ σε εξυψώνει πνευματικά, σε κάνει να νοιώθεις καλύτερα;

		Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Πιστεύεις ότι το αλκοόλ σε εξυψώνει πνευματικά, σε κάνει να νοιώθεις καλύτερα;	Ναι	63,6%	23,7%	43,0%	43,0%
	Όχι	36,4%	76,3%	57,0%	57,0%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Πιστεύεις ότι το αλκοόλ σε εξυψώνει πνευματικά, σε κάνει να νοιώθεις καλύτερα;	Ναι	69,4%	28,6%	2,0%	100,0%
	Όχι	28,8%	36,4%	34,8%	100,0%
Total		46,1%	33,0%	20,9%	100,0%
Crosstab % within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ					
		Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
		Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Πιστεύεις ότι το αλκοόλ σε εξυψώνει πνευματικά, σε κάνει να νοιώθεις καλύτερα;	Ναι	64,2%	36,8%	4,2%	42,6%
	Όχι	35,8%	63,2%	95,8%	57,4%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	25,079(a)	2	,000
Likelihood Ratio	29,402	2	,000
Linear-by-Linear Association	24,790	1	,000
N of Valid Cases	115		

a 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 10,23.

Άλλες σημαντικές συσχετίσεις

Case Processing Summary						
	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
Πόσες φορές που ήπιες ένοικωσες ζάλη ή άλλη ελαφρά μέθη: * Συμφωνείς με την άποψη ότι όλοι όσοι είναι στην ηλικία σου πρέπει να δέχονται τους κανόνες που θέτουν οι γονείς τους για τα οιοπνευματώδη ποτά;	115	98,3%	2	1,7%	117	100,0%

Πόσες φορές που ήπιες ένοικωσες ζάλη ή άλλη ελαφρά μέθη: * Συμφωνείς με την άποψη ότι όλοι όσοι είναι στην ηλικία σου πρέπει να δέχονται τους κανόνες που θέτουν οι γονείς τους για τα οιοπνευματώδη ποτά;
Crosstabulation
Count

		Συμφωνείς με την άποψη ότι όλοι όσοι είναι στην ηλικία σου πρέπει να δέχονται τους κανόνες που θέτουν οι γονείς τους για τα οιοπνευματώδη ποτά;		Total
		Συμφωνώ	Διαφωνώ	
Πόσες φορές που ήπιες ένοικωσες ζάλη ή άλλη ελαφρά μέθη:	Ποτέ	20	6	26
	Μερικές φορές	37	18	55
	Σχεδόν τις μισές φορές	9	6	15
	Τις περισσότερες φορές	7	4	11
	Σχεδόν όλες τις φορές	6	2	8
Total		79	36	115

Πόσες φορές που ήπιες ένοικωσες ζάλη ή άλλη ελαφρά μέθη: * Συμφωνείς με την άποψη ότι όλοι όσοι είναι στην ηλικία σου πρέπει να δέχονται τους κανόνες που θέτουν οι γονείς τους για τα οιοπνευματώδη ποτά;
Crosstabulation
zalh

		Συμφωνείς με την άποψη ότι όλοι όσοι είναι στην ηλικία σου πρέπει να δέχονται τους κανόνες που θέτουν οι γονείς τους για τα οιοπνευματώδη ποτά;		Total
		Συμφωνώ	Διαφωνώ	
Πόσες φορές που ήπιες ένοικωσες ζάλη ή άλλη ελαφρά μέθη:	Ποτέ	76,9%	23,1%	100,0%
	Μερικές φορές	67,3%	32,7%	100,0%
	Σχεδόν τις μισές φορές	60,0%	40,0%	100,0%
	Τις περισσότερες φορές	63,6%	36,4%	100,0%
	Σχεδόν όλες τις φορές	75,0%	25,0%	100,0%
Total		68,7%	31,3%	100,0%

Πόσες φορές που ήπιες ένοικωσες ζάλη ή άλλη ελαφρά μέθη: * Συμφωνείς με την άποψη ότι όλοι όσοι είναι στην ηλικία σου πρέπει να δέχονται τους κανόνες που θέτουν οι γονείς τους για τα οιοπνευματώδη ποτά;
Crosstabulation
goneis

		Συμφωνείς με την άποψη ότι όλοι όσοι είναι στην ηλικία σου πρέπει να δέχονται τους κανόνες που θέτουν οι γονείς τους για τα οιοπνευματώδη ποτά;		Total
		Συμφωνώ	Διαφωνώ	
Πόσες φορές που ήπιες ένοικωσες ζάλη ή άλλη ελαφρά μέθη:	Ποτέ	25,3%	16,7%	22,6%
	Μερικές φορές	46,8%	50,0%	47,8%
	Σχεδόν τις μισές φορές	11,4%	16,7%	13,0%

	Τις περισσότερες φορές	8,9%	11,1%	9,6%
	Σχεδόν όλες τις φορές	7,6%	5,6%	7,0%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,676(a)	4	,795
Likelihood Ratio	1,704	4	,790
Linear-by-Linear Association	,292	1	,589
N of Valid Cases	115		

a 3 cells (30,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,50.

Crosstab Φύλο: Κορίτσι Count				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα παιδί της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό το κάνει δείχνει δυναμικός άνδρας	Όχι	13	43	56
	Ναι	3	3	6
Total		16	46	62

Crosstab Φύλο: Αγόρι Count				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα παιδί της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό το κάνει δείχνει δυναμικός άνδρας	Όχι	36	11	47
	Ναι	4	2	6
Total		40	13	53

Crosstab Φύλο: Αγόρι % within Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα παιδί της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό το κάνει δείχνει δυναμικός άνδρας		
	Κατανάλωση αλκοόλ:	

		Ναι	Όχι	
Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα παιδί της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό το κάνει δείχνει δυναμικός άνδρας	Όχι	76,6%	23,4%	100,0%
	Ναι	66,7%	33,3%	100,0%
Total		75,5%	24,5%	100,0%

Crosstab
Φύλο: Κορίτσι
% within Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα παιδί της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό το κάνει δείχνει δυναμικός άνδρας

		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα παιδί της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό το κάνει δείχνει δυναμικός άνδρας	Όχι	23,2%	76,8%	100,0%
	Ναι	50,0%	50,0%	100,0%
Total		25,8%	74,2%	100,0%

Crosstab
Φύλο: Αγόρι
% within Κατανάλωση αλκοόλ:

		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα παιδί της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό το κάνει δείχνει δυναμικός άνδρας	Όχι	90,0%	84,6%	88,7%
	Ναι	10,0%	15,4%	11,3%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Crosstab
Φύλο: Κορίτσι
% within Κατανάλωση αλκοόλ:

		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα παιδί της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό το κάνει δείχνει δυναμικός άνδρας	Όχι	81,3%	93,5%	90,3%
	Ναι	18,8%	6,5%	9,7%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests					
Φύλο: Αγόρι					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	,283(b)	1	,595		
Continuity Correction(a)	,001	1	,977		

Likelihood Ratio	,267	1	,605		
Fisher's Exact Test				,627	,460
Linear-by-Linear Association	,278	1	,598		
N of Valid Cases	53				
a Computed only for a 2x2 table					
b 2 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,47.					
Chi-Square Tests Φύλο: Κορίτσι					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	2,031(c)	1	,154		
Continuity Correction(a)	,873	1	,350		
Likelihood Ratio	1,802	1	,180		
Fisher's Exact Test				,172	,172
Linear-by-Linear Association	1,998	1	,158		
N of Valid Cases	62				
a Computed only for a 2x2 table					
c 2 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,55.					

Crosstab Φύλο: Αγόρι						
			Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
			Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα παιδί της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό το κάνει δείχνει δυναμικός άνδρας	Όχι	Count	36	8	4	48
		% within Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα παιδί της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό το κάνει δείχνει δυναμικός άνδρας	75,0%	16,7%	8,3%	100,0%
		% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	90,0%	80,0%	100,0%	88,9%
	Ναι	Count	4	2	0	6

		% within Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα παιδί της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό το κάνει δείχνει δυναμικός άνδρας	66,7%	33,3%	,0%	100,0%
		% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	10,0%	20,0%	,0%	11,1%
Total		Count	40	10	4	54
		% within Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα παιδί της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό το κάνει δείχνει δυναμικός άνδρας	74,1%	18,5%	7,4%	100,0%
		% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Crosstab Φύλο: Κορίτσι						
			Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
			Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα παιδί της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό το κάνει δείχνει δυναμικός άνδρας	Όχι	Count	12	27	17	56
		% within Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα παιδί της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό το κάνει δείχνει δυναμικός άνδρας	21,4%	48,2%	30,4%	100,0%
		% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	80,0%	96,4%	89,5%	90,3%
	Ναι	Count	3	1	2	6
		% within Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα παιδί της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό το κάνει δείχνει δυναμικός άνδρας	50,0%	16,7%	33,3%	100,0%
		% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	20,0%	3,6%	10,5%	9,7%
Total		Count	15	28	19	62
		% within Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα παιδί της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό το κάνει δείχνει δυναμικός άνδρας	24,2%	45,2%	30,6%	100,0%
		% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests			
Φύλο: Αγόρι			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,350(a)	2	,509

Likelihood Ratio	1,659	2	,436
Linear-by-Linear Association	,000	1	1,000
N of Valid Cases	54		
a 4 cells (66,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,44.			
Chi-Square Tests Φύλο: Κορίτσι			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	3,039(b)	2	,219
Likelihood Ratio	2,997	2	,223
Linear-by-Linear Association	,642	1	,423
N of Valid Cases	62		
b 3 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,45.			

Crosstab Φύλο: Αγόρι					
			Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
			Ναι	Όχι	
Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα κορίτσι της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό την κάνει ανεξάρτητη και απελευθερωμένη	Όχι	Count	39	13	52
		% within Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα κορίτσι της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό την κάνει ανεξάρτητη και απελευθερωμένη	75,0%	25,0%	100,0%
		% within Κατανάλωση αλκοόλ:	97,5%	100,0%	98,1%
	Ναι	Count	1	0	1
		% within Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα κορίτσι της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό την κάνει ανεξάρτητη και απελευθερωμένη	100,0%	,0%	100,0%
		% within Κατανάλωση αλκοόλ:	2,5%	,0%	1,9%
Total	Count	40	13	53	
	% within Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα κορίτσι της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό την κάνει ανεξάρτητη και απελευθερωμένη	75,5%	24,5%	100,0%	
	% within Κατανάλωση αλκοόλ:	100,0%	100,0%	100,0%	
Crosstab Φύλο: Κορίτσι					
			Κατανάλωση αλκοόλ:		Total

			Ναι	Όχι	
Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα κορίτσι της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό την κάνει ανεξάρτητη και απελευθερωμένη	Όχι	Count	13	45	58
		% within Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα κορίτσι της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό την κάνει ανεξάρτητη και απελευθερωμένη	22,4%	77,6%	100,0%
		% within Κατανάλωση αλκοόλ:	81,3%	97,8%	93,5%
	Ναι	Count	3	1	4
		% within Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα κορίτσι της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό την κάνει ανεξάρτητη και απελευθερωμένη	75,0%	25,0%	100,0%
		% within Κατανάλωση αλκοόλ:	18,8%	2,2%	6,5%
Total	Count	16	46	62	
	% within Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα κορίτσι της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό την κάνει ανεξάρτητη και απελευθερωμένη	25,8%	74,2%	100,0%	
	% within Κατανάλωση αλκοόλ:	100,0%	100,0%	100,0%	

Chi-Square Tests					
Φύλο: Αγόρι					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	,331(b)	1	,565		
Continuity Correction(a)	,000	1	1,000		
Likelihood Ratio	,569	1	,451		
Fisher's Exact Test				1,000	,755
Linear-by-Linear Association	,325	1	,569		
N of Valid Cases	53				
a Computed only for a 2x2 table					
b 2 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,25.					
Chi-Square Tests					
Φύλο: Κορίτσι					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	5,404(c)	1	,020		
Continuity Correction(a)	3,007	1	,083		
Likelihood Ratio	4,585	1	,032		
Fisher's Exact Test				,049	,049

Linear-by-Linear Association	5,317	1	,021		
N of Valid Cases	62				
a Computed only for a 2x2 table					
c 2 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,03.					

Crosstab Φύλο: Αγόρι						
			Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
			Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα κορίτσι της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό την κάνει ανεξάρτητη και απελευθερωμένη	Όχι	Count	39	10	4	53
		% within Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα κορίτσι της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό την κάνει ανεξάρτητη και απελευθερωμένη	73,6%	18,9%	7,5%	100,0%
		% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	97,5%	100,0%	100,0%	98,1%
	Ναι	Count	1	0	0	1
		% within Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα κορίτσι της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό την κάνει ανεξάρτητη και απελευθερωμένη	100,0%	,0%	,0%	100,0%
		% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	2,5%	,0%	,0%	1,9%
Total	Count	40	10	4	54	
	% within Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα κορίτσι της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό την κάνει ανεξάρτητη και απελευθερωμένη	74,1%	18,5%	7,4%	100,0%	
	% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Crosstab Φύλο: Κορίτσι						
			Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ			Total
			Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια/Ποτέ	
Κατά τη γνώμη σου, όταν	Όχι	Count	12	27	19	58

ένα κορίτσι της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό την κάνει ανεξάρτητη και απελευθερωμένη		% within Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα κορίτσι της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό την κάνει ανεξάρτητη και απελευθερωμένη	20,7%	46,6%	32,8%	100,0%
		% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	80,0%	96,4%	100,0%	93,5%
	Ναι	Count	3	1	0	4
		% within Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα κορίτσι της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό την κάνει ανεξάρτητη και απελευθερωμένη	75,0%	25,0%	,0%	100,0%
		% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	20,0%	3,6%	,0%	6,5%
Total	Count	15	28	19	62	
	% within Κατά τη γνώμη σου, όταν ένα κορίτσι της ηλικίας σου πίνει αρκετά, αυτό την κάνει ανεξάρτητη και απελευθερωμένη	24,2%	45,2%	30,6%	100,0%	
	% within Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Chi-Square Tests			
Φύλο: Αγόρι			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	,357(a)	2	,837
Likelihood Ratio	,607	2	,738
Linear-by-Linear Association	,300	1	,584
N of Valid Cases	54		
a 4 cells (66,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,07.			
Chi-Square Tests			
Φύλο: Κορίτσι			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	6,257(b)	2	,044
Likelihood Ratio	6,023	2	,049
Linear-by-Linear Association	5,128	1	,024
N of Valid Cases	62		
b 3 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,97.			

Κατά τη γνώμη σου ένας φίλος σου που μέθυσε: * Κατανάλωση αλκοόλ: Crosstabulation					
			Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
			Ναι	Όχι	
Κατά τη γνώμη σου ένας φίλος σου που μέθυσε:	Είναι επικίνδυνος για την παρέα και πρέπει να τον αποφύγω	Count	3	4	7
		% within Κατά τη γνώμη σου ένας φίλος σου που μέθυσε:	42,9%	57,1%	100,0%
		% within Κατανάλωση αλκοόλ:	5,4%	6,7%	6,0%
	Έχει προβλήματα και πρέπει να τον αποφεύγω	Count	2	1	3
		% within Κατά τη γνώμη σου ένας φίλος σου που μέθυσε:	66,7%	33,3%	100,0%
		% within Κατανάλωση αλκοόλ:	3,6%	1,7%	2,6%
	Δεν θα έπρεπε να έπινε χωρίς έλεγχο	Count	24	31	55
		% within Κατά τη γνώμη σου ένας φίλος σου που μέθυσε:	43,6%	56,4%	100,0%
		% within Κατανάλωση αλκοόλ:	42,9%	51,7%	47,4%
	Πιστεύω ότι απλώς διασκέδασε με τον τρόπο του	Count	27	24	51
		% within Κατά τη γνώμη σου ένας φίλος σου που μέθυσε:	52,9%	47,1%	100,0%
		% within Κατανάλωση αλκοόλ:	48,2%	40,0%	44,0%
Total	Count	56	60	116	
	% within Κατά τη γνώμη σου ένας φίλος σου που μέθυσε:	48,3%	51,7%	100,0%	
	% within Κατανάλωση αλκοόλ:	100,0%	100,0%	100,0%	

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,407(a)	3	,704
Likelihood Ratio	1,415	3	,702
Linear-by-Linear Association	,369	1	,544
N of Valid Cases	116		

a 4 cells (50,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,45.

Case Processing Summary						
	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
exam2 * Κατανάλωση αλκοόλ:	114	97,4%	3	2,6%	117	100,0%
exam2 * Συχνότητα κατανάλωσης αλκοόλ	115	98,3%	2	1,7%	117	100,0%

Crosstab Count				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
exam2	1	21	14	35
	3	34	45	79
Total		55	59	114

Crosstab % within exam2				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
exam2	1	60,0%	40,0%	100,0%
	3	43,0%	57,0%	100,0%
Total		48,2%	51,8%	100,0%

Crosstab % within Κατανάλωση αλκοόλ:				
		Κατανάλωση αλκοόλ:		Total
		Ναι	Όχι	
exam2	1	38,2%	23,7%	30,7%
	3	61,8%	76,3%	69,3%
Total		100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)

Pearson Chi-Square	2,795(b)	1	,095		
Continuity Correction(a)	2,157	1	,142		
Likelihood Ratio	2,806	1	,094		
Fisher's Exact Test				,108	,071
Linear-by-Linear Association	2,770	1	,096		
N of Valid Cases	114				
a Computed only for a 2x2 table					
b 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 16,89.					